

De Rechtspraak

Jaarverslag 2016

De Rechtspraak

Jaarverslag Rechtspraak 2016

Inhoudsopgave

Leeswijzer	4
Voorwoord	5
Investeer in de strafrechtketen	7
2016 in beeld	12
1 Inleiding	12
2 Rechtspreken in 2016: opvallende trends	12
3 Duurzame kwaliteitsverbetering: professionele standaarden als voorbeeld	13
4 Modernisering Rechtspraak: bouwen aan KEI	14
5 Snellere rechtspraak: zorg over verkorting van doorlooptijden	15
6 Organisatieontwikkeling doen we samen: toegenomen verbondenheid in de organisatie	16
7 Maatschappelijk effectieve rechtspraak: een gezamenlijke missie	17
2016 in cijfers	19
8 Inleiding	19
9 Instroomontwikkeling	20
10 Productie- en werkvoorraadontwikkeling	26
11 Productiviteitsontwikkeling	32
12 Kwaliteitsnormen	36
13 Doorlooptijden	39
14 Mediation	45
15 Wraking en klachten	48
16 Personeel	52
17 Kostenspecificatie	58
Spraakmakende uitspraken	62
Peilbaken inbreuk privacy	62
Demonstratie Pegida	63
Regels dronegebruik	64
Licentie FC Twente icm degradatie	65
De Graafschap	65
Hogeschool aansprakelijk voor studievertraging	67
Huwelijk dementerende vrouw nietig verklaard	68
Nicole van den Hurk	69
Brandbom op moskee is terrorisme	71
Gemeente Tilburg aansprakelijk voor zwembadongeluk	72
Wilders	73
Rechters aan het woord	74
Jaarrekening 2016	81

Leeswijzer

De Rechtspraak maakt dit jaarverslag op basis van artikel 104 van de Wet op de rechterlijke organisatie. Het jaarverslag wordt aan de Minister van Veiligheid en Justitie aangeboden die het onverwijld verstuurt aan de leden van de Staten-Generaal.

Voorliggend stuk bevat het integrale jaarverslag.

Wij bieden u op www.jaarverslagrechtspraak.nl de mogelijkheid om snel en eenvoudig door het jaarverslag te navigeren, te zoeken naar onderwerpen die voor u van bijzonder belang zijn en een selectie te maken van de onderdelen die u wilt lezen of bewaren.

Voorwoord

Hierbij bied ik u het Jaarverslag 2016 van de Rechtspraak aan. Met dit jaarverslag leggen wij verantwoording af aan de samenleving. In 2016 werden bijna 1,6 miljoen zaken aangebracht.

Behalve naar het rechtspreken zelf ging in 2016 veel tijd en aandacht uit naar het moderniseringsprogramma en digitaliseringsprogramma Kwaliteit en Innovatie. Dit programma verplaatst zich meer en meer van de tekentafel naar de praktijk. Dat moet ook: rechtspraak moet voor burgers en organisaties digitaal toegankelijk zijn. In 2016 werd al in verschillende rechtsgebieden op vrijwillige basis digitaal geprocedeerd.

In 2016 zijn in alle rechtsgebieden ook professionele standaarden geformuleerd. In deze standaarden hebben rechters vastgelegd wat er nodig is aan tijd en ondersteuning om goed recht te kunnen spreken. Het zijn letterlijk gedeelde normen van kwaliteit. Hiermee dragen ze bij aan de instandhouding van de kwaliteit van rechtspraak in Nederland. Die is hoog en die moet hoog blijven, want goede rechtspraak draagt in belangrijke mate bij aan het vertrouwen dat er is in de rechtsstaat.

In 2016 werd tevens de term maatschappelijk effectieve rechtspraak geboren. Rechters willen in hun werk het verschil maken. Rechtspraak is niet statisch; door maatschappelijke ontwikkelingen verandert soms ook wat er van rechters wordt gevraagd. Voor vier thema's wordt daarom onderzocht hoe de impact van het rechterlijk werk groter kan worden: multi-problematiek, toezicht op bewind, vechtscheidingen en toegang tot de civiele rechter.

Hierover en over andere belangrijke ontwikkelingen leest u meer in dit jaarverslag. Ik nodig u van harte uit kennis te nemen van de prestaties in 2016 van ruim 2.300 rechters en 7.300 gerechtsambtenaren.

Mr. F.C. Bakker
voorzitter Raad voor de rechtspraak

Jaarbericht van de voorzitter

Investeer in de strafrechterketen

Het domein van de strafrechter moet niet verder worden beperkt. In plaats van steeds meer zaken buiten de rechter om af te doen, is het hoog tijd de keten in vergaande mate beter te laten functioneren. Dit betoogt Frits Bakker, voorzitter van de Raad voor de rechtspraak.

De Rechtspraak neemt een bijzondere plaats in de strafrechterketen in. Enerzijds maakt de rechter ‘gewoon’ deel uit van de keten. Strafzaken worden bij hem aangebracht door de vorige schakel, het Openbaar Ministerie (OM). Bij veroordeling volgt doorzetting naar de volgende schakel: de tenuitvoerlegging van de straf. Anderzijds is de rechter degene die het werk van de andere partijen in de keten beoordeelt en toetst. Als we als doel van de keten formuleren: ‘zoveel mogelijk daders van strafbare feiten veroordelen’, zal de rechter zich met dat doel niet vereenzelvigen. Als we als doel formuleren: ‘zorgen dat de burger ziet dat overtreding van wetten volgens de regels wordt bestraft’, zal de rechter zich daaraan wel kunnen verbinden.

De opsporing van strafbare feiten is een taak van de regering, van de uitvoerende macht. Die beschikt daarvoor over de politie en andere opsporingsdiensten. Deze regeringsverantwoordelijkheid geldt weliswaar in veel mindere mate voor het meer autonome OM, maar toch is het in Nederland gebruikelijk dat er beleid wordt gevoerd over opsporing en vervolging van strafbare feiten en dat de minister daarvoor verantwoording aflegt in de Kamer. De rechter is géén onderdeel van dit beleidsmatige aspect van de keten. Dat wil niet zeggen dat de rechter nooit meewerkt aan het realiseren van beleid. Dat geschiedt echter op basis van de afweging ‘wat is hier goede en maatschappelijk relevante rechtspraak?’ De rechter realiseert zich dan dat de samenleving het belangrijk vindt dat er - bijvoorbeeld - snel duidelijkheid komt over de beoordeling van openlijk geweld tegen hulpverleners tijdens oud en nieuw en is bereid alle zaken die zich daarvoor lenen door middel van (super)snelrecht te berechten. De rechter neemt bij zijn afwegingen altijd de inhoud van het individuele dossier als uitgangspunt.

Er zijn zorgen over het functioneren van strafketen. Waarom trekt óók de Rechtspraak zich die zorgen aan?

Daarvoor zijn twee redenen, een ‘externe’ en een ‘interne’. Rechtspraak functioneert op basis van het vertrouwen dat de burger in de rechter heeft. Alleen op basis van dat vertrouwen kan de Rechtspraak haar rol in de democratische rechtsstaat voluit waarmaken. Als de strafketen niet optimaal functioneert, als burgers menen dat strafbare feiten (soms) straffeloos kunnen worden begaan, als de burger denkt dat aangifte doen toch geen effect sorteert omdat de pakkans te laag is (verreweg de belangrijkste afschrikfactor, veel meer dan de hoogte van straffen), als hij vindt dat strafzaken veel te lang duren en te complex zijn, dan lijdt ook het vertrouwen van de burger in de (straf)

rechter daaronder. En het gevolg daarvan is dat het vertrouwen van de burger in het functioneren van de rechtsstaat daalt. Het zijn het rechtsgevoel en de rechtsstaat die dan verliezen. Dat is een onwenselijke ontwikkeling. Dat trekt dus ook de rechter zich aan - en daarom is het ook in het belang van de rechter dat de strafketen goed functioneert.

Er is ook een interne reden: als de schakels van de keten niet goed op elkaar aansluiten, als er onnodige kosten worden gemaakt, als – kort gezegd – de bedrijfsvoering en de processen in de keten te kort schieten, dan heeft ook de rechter daar last van. Vertragingen van zaken door onnodige aanhoudingen leveren niet alleen ergernis op bij alle direct betrokkenen, maar leiden ook tot hoge kosten. Alleen als de keten in logistiek opzicht optimaal draait en iedere partner zijn professionele taak daarin optimaal vervult, bereiken we de situatie waarin we kunnen spreken van ‘snel en in één keer goed’.

Om deze redenen is de Rechtspraak sterk betrokken in de strafketen en ook bereid om in die keten afspraken te maken. Het gaat dan om de bedrijfsmatige en kwalitatieve processen van die keten.

De rol van de strafrechter

Er is de afgelopen decennia het nodige te doen geweest over het functioneren van de strafketen en de individuele schakels daarvan. De keten stond bekend als ingewikkeld, bureaucratisch, formalistisch en traag. Inspanningen op het gebied van opsporing en handhaving leidden niet altijd tot het gewenste resultaat: een effectieve strafrechtelijke afdoening. De afgelopen jaren zette de wetgever dan ook in op afdoeningen buiten de strafrechter om. Geen strafrechtelijke boete meer, maar een bestuursrechtelijke boete. Of een fiscale heffing. Zaken werden weggehouden bij de strafrechter door het OM ruimere bevoegdheden te geven met de strafbeschikking.

De grenzen van hetgeen op dit gebied wenselijk is, zijn bereikt. Het is niet erg, als deze afdoeningswijzen worden ingezet voor de afdoening van vormen van veelvoorkomende kleine zaken, waarbij de afdoening standaardmatig is en er weinig rekening hoeft te worden gehouden met de specifieke omstandigheden van het geval, van de verdachte en van het slachtoffer. Maar het domein van de strafrechter moet absoluut niet verder worden beperkt. In plaats van steeds meer zaken buiten de rechter om af te doen, is het hoog tijd de keten in vergaande mate beter te laten functioneren, zodat het omzeilen van de strafrechter niet meer nodig is.

Bij het beter laten functioneren van de strafrechterketen zijn het belang van de samenleving, van de verdachte en van het slachtoffer leidend. De samenleving moet kunnen zien en controleren dat er in strafzaken recht wordt gedaan. De samenleving moet kunnen vaststellen dat er wordt opgetreden en dat er straf staat op het overtreden van wetten en regels. In het bijzonder geldt dat voor zaken met een grote maatschappelijke impact. De samenleving kan dat maar zeer ten dele zien als het OM bijvoorbeeld extreem grote strafzaken afdoet met een miljoenentransactie. De rechter kan die transactie niet op juistheid toetsen.

Maar ook het belang van de verdachte en het slachtoffer zijn leidend. Alle procesdeelnemers en de samenleving moeten erop kunnen vertrouwen dat er een eerlijk proces plaatsvindt, waarbij de grondrechten worden gerespecteerd.

Er zijn dus twee grote belangen, waartussen de strafrechter manoeuvreert: het belang dat in de rechtsstaat wetten en regels effectief worden gehandhaafd én het belang dat bij die handhaving de individuele rechten van de burger worden gerespecteerd. Het is de strafrechter die bij uitstek is toegerust voor die taak en de strafrechter wil die taak graag uitoefenen als schakel van een effectieve en geoliede strafketen. Dat is immers in ieders belang, ook dat van de verdachte.

Minder strafzaken

Het aantal aan de rechter voorgelegde strafzaken daalt al enkele jaren. In 2016 daalde het aantal zaken dat op zitting kwam met circa twaalf procent. Aan de ene kant zou men kunnen zeggen: dat is goed nieuws! Als dit het gevolg is van het feit dat de criminaliteit daalt, mogen we ons in Nederland gelukkig prijzen. Er zijn echter belangrijke signalen dat dit in ieder geval niet het hele verhaal is. Hiervoor werd stilgestaan bij een andere mogelijke oorzaak: alternatieve handhaving buiten de strafrechter om. Harde cijfers daarover zijn er maar ten dele. Dat laat nu ook juist goed zien, waarom het zo belangrijk is de strafrechter in positie te houden. Andere vormen van handhaving zijn vele malen minder transparant.

Ook andere factoren spelen een rol. De veiligheid lijkt te zijn toegenomen, maar de burger ervaart dat nauwelijks zo: het percentage Nederlanders dat zich wel eens onveilig voelt daalde van 37 procent in 2012 naar 35 procent in 2016. Volgens de *Veiligheidsmonitor 2016* van het CBS deed de burger slechts in 27 procent van de ondervonden delicten aangifte bij de politie. Dat cijfer is nog veel lager bij ondervonden internetcriminaliteit. Het is al vaker gezegd: de aard van criminaliteit verandert in snel tempo. Die andere vormen van (computer)criminaliteit komen niet aan het licht doordat de opsporings- en vervolgingsorganisatie niet voldoende zijn toegerust om ze op te sporen.

Het zou zomaar kunnen zijn dat er een verband is tussen de lage aangiftebereidheid en de ervaren effectiviteit van de strafrechtelijke handhaving. Het Continu Onderzoek Burgerperspectieven van het SCP laat zien dat de burger strafrechtelijke handhaving het rapportcijfer 5,4 geeft.

De strafrechtspleging ziet zich ook voor forse uitdagingen gesteld. De bestrijding van oplichting via internet vergt een totaal andere aanpak dan de bestrijding van oplichting op de markt. Nieuwe criminaliteit vergt heel andere kennis van de professionals in de keten; het nationaal georiënteerde strafrecht heeft niet altijd een antwoord op de snelle internationalisering van daders, niet zelden georganiseerde bendes.

Investeren in de strafketen

De strafketen moet snel veel beter gaan functioneren. Digitalisering is daarbij een essentiële voorwaarde. Rechtspraak, politie en OM hebben gezamenlijk een commissie ('commissie-Van den Emster') aan het werk gezet om te *rapporteren* over de staat van de strafketen en over de wijze waarop die keten kan worden geoptimaliseerd. Een belangrijke uitkomst is dat verbetering van de keten start met een goede digitale logistiek. Met behoud van ieders rol, taak en verantwoordelijkheid kunnen de genoemde partners er uitstekend voor kiezen om één digitale infrastructuur in te voeren. Dan zullen we bereiken dat de rechercheur niet het proces-verbaal moet printen, terwijl bij de volgende ketenpartner het papieren proces-verbaal eerst wordt gescand om het verder digitaal te kunnen bewerken. Als er in een lopend onderzoek snel toestemming moet worden gevraagd voor een extra telefoontap, hoeft de motoragent niet meer met een proces-verbaal onder de arm naar de rechter-commissaris.

Formaliteiten in het strafproces zijn van groot belang en de techniek is beschikbaar om ervoor te zorgen dat die formaliteiten niet als een loden last worden ervaren, maar als het vanzelfsprekend gevolg van de te respecteren grondrechten.

Ook van de modernisering van het Wetboek van Strafvordering mag het nodige worden verwacht. Die operatie brengt regels van honderd jaar geleden weer bij de tijd. De Rechtspraak vindt het heel belangrijk dat daarin meer ruimte komt voor regie door de strafrechter (in het bijzonder de rechter-commissaris), maar ook dat er ruimte komt nieuwe technieken en hulpmiddelen te gebruiken. Een experimenteerbepaling kan ervoor zorgen dat nu nog niet herkende nieuwe mogelijkheden, straks ook veel soepeler in de keten kunnen worden geïmplementeerd.

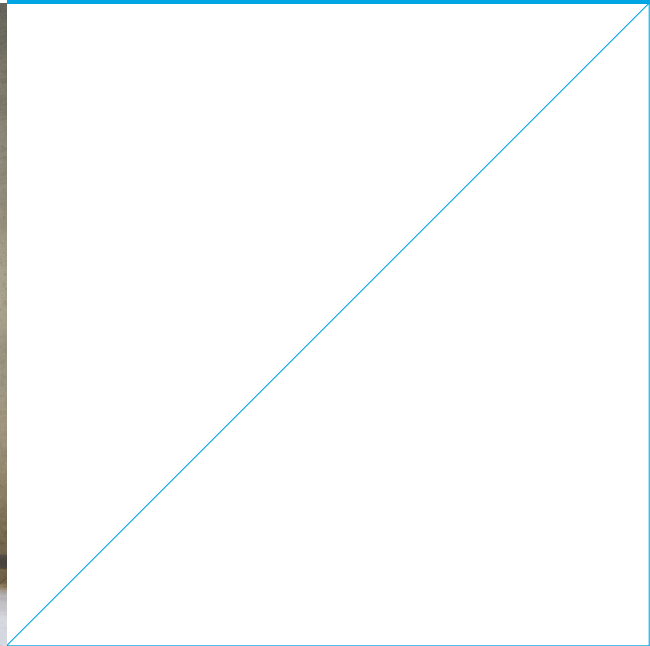
Een ander belangrijk aandachtspunt moet de effectiviteit van straffen zijn. Is een opgelegde straf uitvoerbaar? Sorteert die straf ook het gewenste effect? Het streven moet natuurlijk zijn dat straffen effect en betekenis hebben voor slachtoffer, verdachte en samenleving, bijvoorbeeld door bij te dragen aan gedragsverandering en het voorkomen van slachtofferschap. Meer inzicht in de effectiviteit van opgelegde straffen biedt kansen, maar dat vraagt wel om een bredere deskundigheid en meer samenwerking met andere maatschappelijke sectoren.

De burger heeft recht op een goed functionerende strafketen. Degenen die zich moeite getroosten om zich aan de regels te houden en om de rechten van andere te respecteren, hebben er recht op dat hun rechten en hun veiligheid door een effectief strafrechtssysteem worden gezekeerd en dat overtreding van regels niet loont. En alleen in een goede functionerende strafketen kan de strafrechter de rol spelen die onze rechtsstaat hem heeft toegekend: toetsen, waarborgen, oordelen en uiteindelijk transparant en passend straffen.

Mr. F.C. Bakker

voorzitter Raad voor de rechtspraak

1

2016 in beeld

1 Inleiding

2016 is het eerste volledige kalenderjaar waarin is gewerkt aan de ambitieuze doelen van de Agenda van de Rechtspraak 2015-2020 en het Meerjarenplan Rechtspraak 2015-2020. De uitdaging daarbij is dat tijdens het vernieuwen en ontwikkelen van de organisatie, het dagelijks werk van rechtspreken gewoon doorgaat. In 2016 heeft de Rechtspraak weer bijna 1,6 miljoen rechtszaken afgehandeld.

Dit jaarverslag schetst een beeld van het werk dat de Rechtspraak in 2016 heeft verzet en van de voornaamste resultaten die daarbij zijn behaald.

2 Rechtspreken in 2016: opvallende trends

Het werk van de Rechtspraak draait om het behandelen van rechtszaken en het toezicht op bewindvoeringen en insolventies. Een aantal trends en cijfers:

- In 2016 werden bijna 1,6 miljoen zaken bij de gerechten aangebracht. Dat waren er circa 95.000 (6 procent) minder dan in 2015. De daling werd voor het belangrijkste deel veroorzaakt door de sterke afname van gijzelingszaken, waarbij het Openbaar Ministerie iemand wil vastzetten als prikkel om een openstaande boete te betalen. Deze zaken liepen met liefst 40.000 terug.
- Het aantal handelszaken nam ook relatief sterk af, zowel bij kanton als bij civiel. Ook bij straf (overtredingen, misdrijven en hoger beroepen) is sprake van een duidelijke instroomafname.
- Er was een groei van belastingzaken (als gevolg van een aantal pieken in WOZ-zaken), vreemdelingenzaken en van het aantal zaken dat bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb) is aangebracht.
- Rechters en medewerkers handelden 1 procent meer zaken af dan er werden aangebracht, waardoor de totale werkvoorraad werd verkleind (dat wil zeggen, het aantal rechtszaken dat 'op de plank' ligt). Die werkvoorraadafname vond plaats bij de meeste rechtsgebieden. Alleen bij belastingzaken eerste aanleg, vreemdelingenzaken, civiele zaken bij de gerechtshoven en het CBb nam de werkvoorraad toe. Dit was, behalve voor de civiele zaken bij de gerechtshoven, het directe gevolg van de instroomtoename in 2016.
- Bijna driekwart van het totaal aantal afgehandelde zaken waren civielrechtelijke zaken, een vijfde betrof strafzaken en de rest waren zaken in het bestuursrecht (inclusief vreemdelingen en belastingzaken).
- De duur van rechtszaken is in grote lijnen gelijk gebleven ten opzichte van eerdere jaren.
- Gecorrigeerd voor een incidentele toename in de huisvestingskosten is sprake van een toename in totale reële kosten van 1 procent in 2016. Omdat tegelijkertijd de productie (het aantal afgehandelde rechtszaken) nagenoeg constant bleef, namen de kosten per zaak licht toe. De personele kosten namen toe en de personele omvang bleef min of meer gelijk. Dat laatste is in lijn met de productieontwikkeling.

In hoofdstuk 2 staan meer cijfers over de Rechtspraak in 2016.

3 Duurzame kwaliteitsverbetering: professionele standaarden als voorbeeld

De strategische agenda van de Rechtspraak richt zich op drie doelen: snelheid, toegankelijkheid en deskundigheid. Deze doelen staan allemaal in het teken van **kwaliteit**: kwaliteit van het rechtspreken, maar ook begrijpelijkheid en toegankelijkheid voor de burger. Het afgelopen jaar zijn er dan ook veel initiatieven ontwikkeld om de kwaliteit binnen de Rechtspraak verder te bevorderen.

Als we kijken naar de kwaliteit van het rechtspreken, dan is de overtuiging van de Rechtspraak dat verbetering van de kwaliteit staat of valt bij de inspanning van de individuele medewerker. Voor verschillende onderwerpen zijn daarom gesprekken over **professionalisering** in gang gezet. Hierbij valt te denken aan het organiseren van kennis en kwaliteitszorg, maar ook is het opleidingsprogramma onder de loep genomen door een visitatiecommissie onder voorzitterschap van prof. mr. Dr. P.M. Schuyt. Deze meerjarige trajecten zullen binnen de looptijd van de strategische agenda tot structurele kwaliteitsverbeteringen leiden, zoals opleidingsprogramma's die beter aansluiten bij wat professionals nodig hebben om hun vak goed uit te oefenen, of meer kennisuitwisseling tussen professionals en gerechten.

Een voorproefje van deze resultaten werd in 2016 zichtbaar door de invoering van **professionele standaarden** in het strafrecht en de vaststelling van standaarden voor de andere rechtsgebieden. In deze standaarden leggen rechters expliciet vast welke kwaliteitseisen zij aan hun werk en werkomgeving stellen en dus ook wat de samenleving van hen mag verwachten. Uiteraard is de aandacht van rechters voor kwaliteit niet nieuw. Het gaat aan de ene kant om handhaving van het huidige kwaliteitsniveau en aan de andere kant om verbeteringen in snelheid, bejegening, deskundigheid, aandacht en tijd. De standaarden zijn dan ook niet statisch: ze bewegen mee met veranderende eisen, vakinhoudelijk, maar ook maatschappelijk. De standaarden bevorderen de kwaliteit van en de uniformiteit tussen het werk van de rechters.

In 2016 zijn de gerechten begonnen met het implementeren van de standaarden op het gebied van strafrecht. Zo motiveren strafrechters nu meer expliciet hun beslissingen over het al dan niet voortduren van de voorlopige hechtenis van een verdachte. Voor de verdachte en de samenleving wordt daardoor duidelijker waarom een voorlopige hechtenis wel of niet verlengd wordt. Bij omvangrijke uitspraken schrijven rechters naast de schriftelijke uitspraak ook een voorleesuitspraak. Met als doel dat het publiek goed begrijpt wat er met de uitspraak bedoeld wordt. Hiermee streven strafrechters ernaar aan de maatschappij uit te leggen hoe zij tot een afgewogen oordeel komen.

De deskundigheid van de rechter is belangrijk, zo blijkt uit de strafrechtelijke standaarden. De standaarden stellen bijvoorbeeld eisen aan de opleiding en ervaring van rechters en raadsheren die zich buigen over zaken waarbij de verdachte een jeugdige of een adolescent is. Ook vragen de standaarden van de strafrechters om verdachten, slachtoffers, overige procespartijen en het publiek ter zitting serieus en respectvol te benaderen, met begrip voor emoties die bij hen spelen. Er wordt veel belang aan gehecht dat procespartijen zich door de rechter gehoord voelen. Ook hebben strafrechters met de invoering van de standaarden over het algemeen meer tijd per zaak. Dit komt de kwaliteit ten goede..

Ook andere rechtsgebieden hebben standaarden vastgesteld, bijvoorbeeld in het familierecht. Zo hebben raadsheren een standaard afgesproken over het kindgesprek. Daarmee wordt uitvoering gegeven aan het recht van het kind tot deelname aan de procedure en om gehoord te worden. De standaard stelt vast op welke wijze een kwalitatief goed en effectief kindgesprek kan plaatsvinden en aan welke voorwaarden daarvoor moet worden voldaan. De standaard beschrijft onder andere hoe de gespreksruimte ingericht moet zijn en of de rechter wel of geen toga aandoet.

De bestuursrechters beschrijven in hun standaarden op welke manier zij partijen zoveel mogelijk duidelijkheid kunnen geven over de zaak waarin zij moeten beslissen. Eén van de standaarden geeft bijvoorbeeld aan dat de bestuursrechter mondeling uitspraak doet in zaken die zich daarvoor naar zijn oordeel lenen en dat hij dat van tevoren aan partijen kenbaar maakt.

De invoering van professionele standaarden heeft tot gevolg dat er behoefte is aan meer rechters en juridisch medewerkers. Om aan deze capaciteitsbehoefte te voldoen heeft de Rechtspraak in 2016 diverse maatregelen genomen, zoals het intensiveren van de (gerichte) werving, het beter benutten van de opleidingscapaciteit van de Rechtspraak, verruiming van de openstelling van vacatures en het vereenvoudigen van de selectieprocedure – zonder dat daarbij afgedaan wordt aan de kwaliteit van rechtspreken. In 2017 wordt deze lijn voortgezet.

De verantwoordelijkheid voor verankering van de professionele standaarden ligt grotendeels bij de eigenaren van deze standaarden, de rechters en raadsheren, door de standaarden consequent in de praktijk toe te passen. Uiteraard is het implementeren en verankeren van de standaarden niet zomaar gedaan, het is een proces met bijbehorende uitdagingen. In 2016 is met dit proces een succesvolle start gemaakt. De komende jaren worden de standaarden in alle rechtsgebieden gefaseerd ingevoerd.

Meer informatie over de professionele standaarden is te vinden op rechtspraak.nl.

4 Modernisering Rechtspraak: bouwen aan KEI

Programma Kwaliteit en Innovatie

Met behulp van het [programma Kwaliteit en Innovatie \(KEI\)](#) wordt gewerkt aan modernisering van de Rechtspraak. Doel van dit programma is verbetering van de kwaliteit van rechtspraak. Door KEI kan over een paar jaar iedereen online een rechtszaak starten. Deze digitalisering is niet alleen een grote IT-operatie, maar vraagt ook om een andere manier van werken. De rechter krijgt een meer actieve en regisserende rol in procedures, waardoor hij ook meer invloed heeft op de doorlooptijd van gerechtelijke procedures.

In 2016 heeft het programma KEI belangrijke stappen kunnen zetten. In juli zijn de KEI-wetten aangenomen door de Tweede en Eerste Kamer. Deze maken het mogelijk om te **starten met digitaal procederen**. In 2016 is uitgebreid geëxperimenteerd met digitaal procederen om het systeem te kunnen testen en om feedback van gebruikers te verzamelen, om zo verbeteringen door te kunnen voeren. De komende jaren wordt het digitaal procederen in verschillende rechtsgebieden verder ingevoerd. De opbrengsten van KEI (meer toegankelijke en snellere rechtspraak) worden naar verwachting

dan ook de komende jaren gerealiseerd. De ingeboekte besparingen die het programma KEI moet gaan opleveren zullen wel in een geleidelijker tempo worden gerealiseerd dan voorzien.

Helaas kent KEI ook een keerzijde. Een groot deel van het administratief personeel verliest zijn of haar baan door de modernisering. De Rechtspraak schenkt veel aandacht aan een zorgvuldige uitvoering van deze **reorganisatie**. KEI wordt gefaseerd ingevoerd, wat betekent dat functies stapsgewijs over een periode van enkele jaren vervallen. Mede op aandringen van de medezeggenschap heeft de Rechtspraak in een vroeg stadium de Van-Werk-Naar-Werkvoorzieningen veilig gesteld voor de medewerkers die door de reorganisatie worden getroffen. Alle medewerkers hebben in november 2016 duidelijkheid gekregen of zij wel of niet worden aangewezen als verplichte Van-Werk-Naar-Werkkandidaat. Deze medewerkers hebben (afhankelijk van hun plek) minimaal anderhalf jaar de tijd om een nieuwe baan te vinden. Daarbij krijgen zij begeleiding vanuit de Rechtspraak.

5 Snellere rechtspraak: zorg over verkorting van doorlooptijden

Een ander belangrijk kwaliteitsaspect is de snelheid waarmee rechtszaken worden afgedaan. Partijen in rechtszaken en professionals vinden door de bank genomen dat rechtszaken te lang duren. Een onderdeel van goede rechtspraak is dat rechtszaken tijdig worden afgedaan, zonder dat dit ten koste gaat van de aandacht en zorgvuldigheid die de rechter nodig acht. Daarbij draagt een goed functionerende rechtspraak, waaronder tijdige rechtspraak, bij aan een gezond economisch klimaat.

De Rechtspraak heeft daarom als doel gesteld om de **doorlooptijd**, van binnenkomst van de zaak tot eindbeslissing van de rechter, fors te bekorten, met gemiddeld 40 procent. Een belangrijk deel van de gewenste verkorting moet gerealiseerd worden door de invoering van digitaal procederen (KEI) en zal dus pas de komende jaren zichtbaar worden. Echter, digitalisering alleen is niet voldoende. Rechters kunnen ook op een andere manier sturen en een regierol krijgen bij het begeleiden en het bekorten van rechtszaken, voordat het digitaal procederen volledig is ingevoerd.

Ondanks het belang dat de Rechtspraak hecht aan het verbeteren van doorlooptijden zijn in 2016 en eerdere jaren slechts beperkte resultaten geboekt. In grote lijnen is de conclusie dat er gemiddeld gezien bij de rechtbanken vrijwel geen verbetering te zien is en bij de gerechtshoven een lichte verbetering. Daarbij zijn ook grote verschillen in de duur van rechtszaken zichtbaar tussen gerechten of tussen afdelingen binnen gerechten. Sommige doen het aanzienlijk beter dan anderen.

De redenen waarom het niet goed lukt om doorlooptijden te verkorten verschillen sterk tussen zaakstypen en tussen gerechten. Er kan bijvoorbeeld sprake zijn van een tijdelijke instroompiek of grote voorraden uit eerdere jaren, personeelwisselingen of roosterproblematiek. Maar ook regelmatige verzoeken tot uitstel door de partijen (bijvoorbeeld voor schikkingsonderhandelingen) of meer aanhoudingen dan verwacht om inhoudelijke redenen (bijvoorbeeld nieuwe feiten) dan wel logistieke redenen (deel dossier nog niet compleet of afwezigheid van betrokkenen) kunnen zorgen voor langere doorlooptijden.

In 2017 heeft verkorting van de doorlooptijden daarom extra aandacht. Dit komt onder meer tot uiting in de bestuursafspraken die de Raad voor de rechtspraak en gerechten maken. Daarnaast vindt in 2017 een tussentijdse evaluatie plaats van het [Meerjarenplan Rechtspraak 2015-2020](#), met doorlooptijden als een van de meest prominente thema's.

6 Organisatieontwikkeling doen we samen: toegenomen verbondenheid in de organisatie

In 2016 is met veel inspanning gewerkt aan verbetering van de organisatie, waarbij dit jaarverslag slechts een deel van de onderwerpen schetst waar aan is gewerkt. Dat deze organisatieontwikkeling alleen succesvol is wanneer deze gezamenlijk (gerechten, landelijke diensten en de Raad voor de rechtspraak) wordt opgepakt, lijkt een open deur. Echter, voor de Rechtspraak was in 2016 het tot stand brengen van deze verbondenheid een opgave op zichzelf.

Bij het opstellen van het Meerjarenplan Rechtspraak in 2015 bleek het een uitdaging om als organisatie tot consensus te komen over de invulling van de bezuinigingsopgave van het kabinet. Een deel van de medewerkers was bang dat de voorgestelde maatregelen ten koste zouden gaan van de kwaliteit van rechtspreken en tot een onaanvaardbare werkdruk zouden leiden. Met name de **huisvestingsparagraaf**¹ van het meerjarenplan viel niet in goede aarde bij medewerkers en lokale bestuurders. Deze gebeurtenissen hebben een debat binnen de organisatie op gang gebracht over de prijs van goede rechtspraak, maar hebben ook de onderlinge verhoudingen op de proef gesteld.

In 2016 is daarom gewerkt aan het **herstel van de onderlinge verhoudingen**. Dit is met name tot stand gekomen door het besef dat er meer verbondenheid moet komen tussen Raad, gerechtsbestuurders en medewerkers. Verbindend leiderschap is een belangrijk thema in 2016 geweest en blijft dat de komende jaren ook.

Wat heeft bijgedragen aan sterkere verbondenheid is dat voor medewerkers meer zichtbaar is dat de Raad voor de rechtspraak zich inzet om het belang van de Rechtspraak te behartigen. Het resultaat van de prijsonderhandelingen met de Minister van Veiligheid en Justitie is daar een goed voorbeeld van. De komende drie jaar heeft de Rechtspraak hiermee ademruimte gekregen om naast het dagelijks werk ook aan kwaliteitszorg te werken en te innoveren.

Door deze en vele andere inspanningen, maar vooral door het gezamenlijke besef dat het anders moet, is de teneur in de organisatie verbeterd. Medewerkers zijn onverminderd loyaal en betrokken bij hun werk en kijken – terecht – kritisch mee met de ontwikkelingen binnen de organisatie. Vanuit die grondhouding zijn het de medewerkers die grote veranderingen als KEI en professionele standaarden tot een succes helpen maken.

¹ Het plan stelde voor om in zeven gemeenten niet meer alle rechtszaken te doen. Dit leidde tot ophef bij medewerkers en lokale bestuurders en tot een motie in de Tweede Kamer. De Minister werd opgedragen voldoende middelen ter beschikking te stellen om in alle zeven gemeenten alle rechtszaken te kunnen blijven doen. Het meerjarenplan is vastgesteld met uitzondering van de huisvestingsparagraaf.

Ook voor het **huisvestingsvraagstuk** van de Rechtspraak zijn in 2016 goede stappen gezet. De Rechtspraak heeft actief gezocht naar huurders voor de kantoorruimte die in overschot is in alle 32 zittingsplaatsen. De Rechtspraak is daarbij – gelet op haar onafhankelijkheid – kritisch op de partijen met wie zij een pand deelt. De gerechtsgebouwen in Dordrecht, 's-Hertogenbosch, Lelystad, Middelburg, Alkmaar en Zwolle en de Raad voor de rechtspraak maakten het afgelopen jaar ruimte voor nieuwe huurders, zoals de Raad voor de Kinderbescherming, de Dienst Justitiële Inrichtingen (NIFP) en het Schadefonds Geweldsmisdrijven. In 2017 worden de inspanningen voor het terugdringen van overmaat en leegstand gecontinueerd.

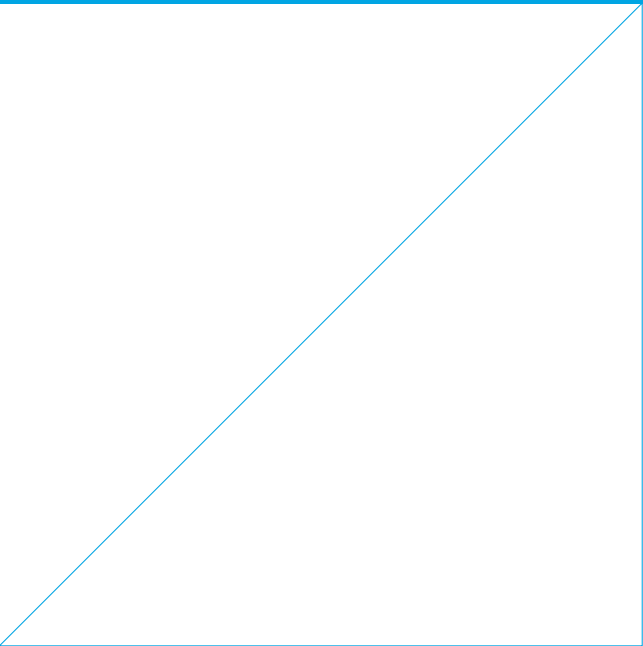
7 Maatschappelijk effectieve rechtspraak: een gezamenlijke missie

Wat altijd bijdraagt aan de onderlinge verhoudingen is de gezamenlijke inzet van Rechtspraakmedewerkers voor het vergroten van de impact van het rechterlijk werk. Een van de onderwerpen die in 2016 door bestuurders en rechters gezamenlijk in de startblokken is gezet is '**maatschappelijk effectieve rechtspraak**'. Op de Dag van de Rechtspraak in september 2016 is dit onderwerp geagendeerd als speerpunt voor de komende jaren. Na gesprekken met rechters en buitenstaanders zijn vier thema's benoemd. Op deze thema's wordt in de nabije toekomst gewerkt om de impact van de Rechtspraak te vergroten: multi-problematiek (in het [jaarplan 2017](#) wordt dieper ingegaan op deze problematiek), toezicht op bewind, vechtscheidingen en toegang tot de civiele rechter.

Voor wat betreft **vechtscheidingen** zijn in 2016 reeds veelbelovende initiatieven ontplooid. De Rechtspraak maakt zich zorgen over het toenemende aantal complexe conflictscheidingen waarbij kinderen worden blootgesteld aan een langdurige en heftige ouderlijke strijd en het bijbehorende risico op schade. Familierechters hebben daarom in 2016 een visie ontwikkeld op wat gerechten kunnen doen om te voorkomen dat strijdende ouders schade toebrengen aan hun kinderen (zie ook het interview over vechtscheidingen). De Rechtspraak maakt in 2017 de nodige middelen vrij om een aantal lokaal ontwikkelde en bewezen werkwijzen landelijk in te voeren. Voor de langere termijn verkent de Rechtspraak de mogelijkheid om de gerechtelijke procedure in geval van echtscheidingen anders te laten verlopen, op een manier waarbij ouders minder als partijen tegenover elkaar worden gezet. Dit alles in het belang van de betrokken kinderen.

Voor de andere drie thema's worden in 2017 op gelijke wijze initiatieven ontplooid om de maatschappelijke relevantie van de Rechtspraak te vergroten. Het is een van de vele manieren waarop de Rechtspraak werkt aan continue organisatieontwikkeling en verbetering van haar bijdrage aan de samenleving.

2

2016 in cijfers

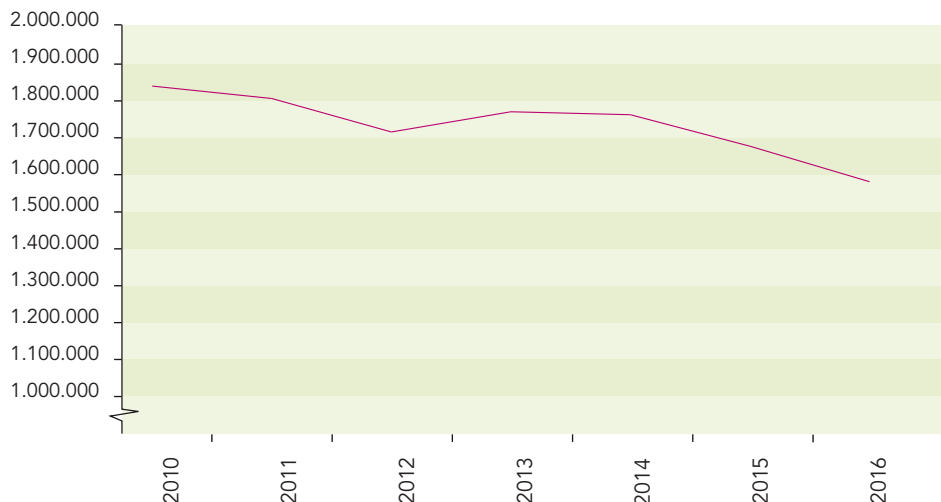
8 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een cijfermatig overzicht van 2016, waar mogelijk voorzien van een toelichting. De cijfers hebben met name betrekking op het primair proces (onder andere instroom, productie en kwaliteit). Ook wordt ingegaan op het onderwerp personeel en er wordt een kostenspecificatie gegeven.

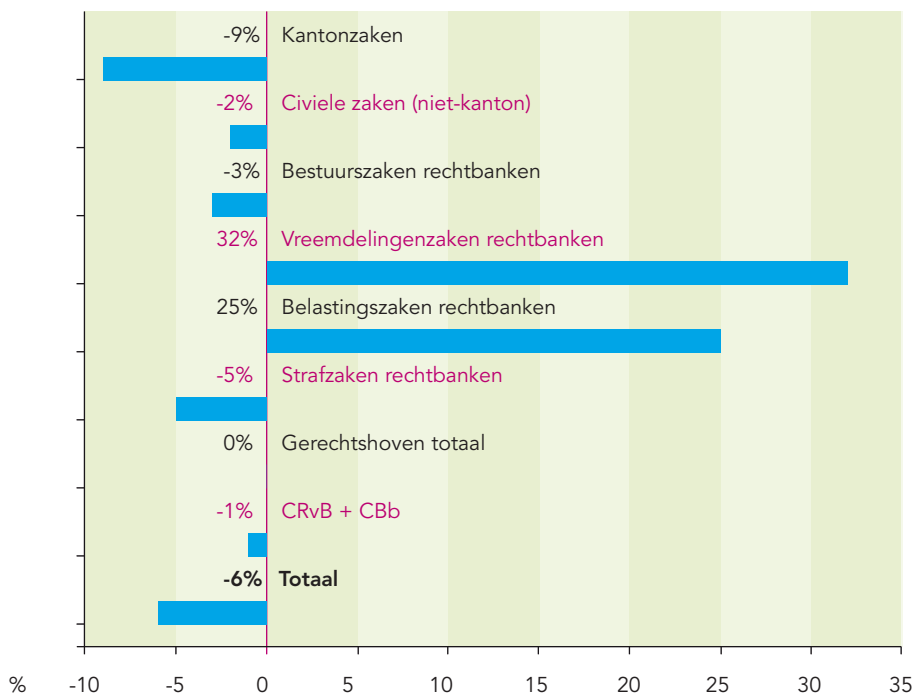
9 Instroomontwikkeling¹

In 2016 stroomden bijna 1,6 miljoen zaken in bij de gerechten¹, het laagste niveau sinds jaren (zie figuur 1. Instroomontwikkeling Rechtspraak totaal 2010-2016). Het betreft een afname van circa 95.000 ten opzichte van 2015. De belangrijkste oorzaken zijn de sterke afname van Mulderzaken (met 60.000), kantonhandelszaken (met 15.000) en van overtredingszaken (met 15.000).

Figuur 1: instroom Rechtspraak totaal, 2010-2016

Figuur 2: procentuele instroomontwikkeling Rechtspraak in 2016 t.o.v. 2015

¹ Een klein deel van de instroom en productie valt buiten de gepresenteerde overzichten. Het betreft de bijzondere kamers, megazaken, commissies van toezicht en tuchtrecht en het werk van de rechter-commissaris strafzaken.

Zoals figuur 2 laat zien gold de instroomafname voor de meeste rechtsgebieden. Er was alleen nog een duidelijke instroomgroei te zien van vreemdelingenzaken (na het lage niveau van 2015) en van belastingzaken (als gevolg van een piek aan zaken omtrent de Wet waardering onroerende zaken (WOZ)). Het aantal hoger beroepszaken bij de gerechtshoven bleef min of meer constant.

Tabel 1: instroom Rechtspraak in 2010-2016 (aantal zaken, afgerond op tientallen)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	groei 2016
Kantonzaken rechtbanken	1.166.150	1.095.350	1.023.160	1.082.140	1.109.810	1.037.380	946.260	-9%
Handelszaken (incl. arbeidszaken en kort gedingen)	658.460	607.460	549.120	501.160	484.900	465.350	450.370	-3%
Familiezaken	266.700	253.490	284.230	315.400	370.400	402.350	403.170	0%
Strafzaken	148.910	138.710	86.060	66.020	60.510	67.630	52.690	-22%
Mulderzaken (excl. adres onbekend)	92.090	95.700	103.760	199.570	194.010	102.060	40.040	-61%
Civiele zaken (niet-kanton) rechtbanken	289.130	324.180	309.910	310.510	294.980	286.010	278.970	-2%
Handelszaken, insolventies en kort gedingen	118.290	109.730	99.210	97.490	90.100	83.990	76.280	-9%
Familiezaken*	142.210	190.170	189.420	191.040	184.290	183.270	185.030	1%
Rekesten aan de voorzieningenrechter	28.640	24.290	21.280	22.010	20.590	18.750	17.660	-6%
Bestuurszaken rechtbanken	113.220	113.060	113.760	109.210	108.980	99.290	111.700	13%
Bestuurszaken	44.830	44.360	45.700	49.190	52.460	50.120	48.490	-3%
Vreemdelingenzaken	45.690	42.100	40.390	33.030	29.350	23.230	30.760	32%
Belastingzaken	22.700	26.600	27.670	26.990	27.170	25.930	32.450	25%
Strafzaken (niet-kanton) rechtbanken	200.920	202.140	199.030	197.930	180.280	186.150	176.950	-5%
Appelcolleges	66.270	67.630	66.730	66.950	64.810	65.530	65.240	0%
Handelszaken	10.120	10.090	9.920	9.960	9.250	8.940	9.000	1%
Familiezaken	5.460	6.080	5.910	5.720	4.800	5.050	5.420	7%
Belastingzaken	3.570	3.980	4.010	5.130	5.140	5.180	6.690	29%
Strafzaken	38.500	38.620	38.720	38.010	37.480	36.680	34.580	-6%
CRvB + CBb**	8.620	8.870	8.170	8.130	8.150	9.670	9.550	-1%
Totaal Rechtspraak (excl. akten)	1.835.690	1.802.370	1.712.590	1.766.780	1.758.850	1.674.350	1.579.120	-6%

Akten en verklaringen zijn buiten beschouwing gelaten.

* vanaf 2011 inclusief gezamenlijk gezagsverzoeken welke voordien werden behandeld door kanton.

** CRvB -5% en CBb 33%

Tabel 1 geeft een meer gedetailleerd overzicht van de instroomontwikkeling. De volgende paragrafen gaan dieper in op de instroomontwikkelingen binnen ieder rechtsgebied.

9.1 De kantonrechter

Het totale aantal bij de kantonrechter aangebrachte zaken nam in 2016 met circa 91.000 zaken (9 procent) af tot 946.000 zaken. Een belangrijke oorzaak is te vinden bij de Mulderzaken² en gijzelingszaken. Het aantal Mulderzaken en gijzelingszaken (inclusief gijzelingen in vervolg op de OM-strafbeschikking) is wederom zeer sterk afgenomen; in 2013 en 2014 lag dit op een recordhoogte van bijna 200.000 zaken, maar in 2016 zag de Rechtspraak hier slechts 40.000 zaken van.

Deze groep zaken is te splitsen in enerzijds de beroepen bij de rechter tegen de boetes en anderzijds de gijzelingszaken omdat men de opgelegde boete (inclusief die van de OM strafbeschikking) niet betaalde. De daling werd in belangrijke mate veroorzaakt door de daling van het aantal gijzelingszaken, dat verder terugliep van ruim 40.000 in 2015 tot ongeveer 1.200 in 2016. Begin 2015 kwamen de bezwaren van de kantonrechters tegen de gijzelingspraktijk bij verkeersboetes en onverzekerd rijden in het nieuws, en werd door het Openbaar Ministerie (OM) – mede na kritiek van de Nationale ombudsman en kantonrechters – besloten deze zaken voorlopig niet meer aan te brengen. Hierdoor is deze stroom zaken in de tweede helft van 2015 vrijwel opgedroogd. In 2016 is dit beeld doorgezet; er heeft nagenoeg geen instroom van beroepen hierover plaatsgevonden bij de rechtbanken. Maar niet alleen de gijzelingszaken namen af, ook het aantal beroepen tegen verkeersboetes liep terug met ongeveer 20.000 zaken. Het is onduidelijk of en hoe lang deze instroomafname doorzet.

Instroomafname werd bij kanton ook waargenomen bij handelszaken. Dit nam in 2016 met circa 3 procent verder af tot 450.000. De grootste groep handelszaken vormen de dagvaardingszaken (waaronder veel incassozaken) en het volume daarvan nam met ongeveer 4 procent af, tot circa 427.000 zaken.

Op 1 juli 2015 is de Wet Werk en Zekerheid (WWZ) ingevoerd, waardoor de ontslagroutes via UWV en kantonrechter volledig zijn hervormd. Het aantal zogenoemde geregelde arbeidsontbindingen nam na invoering van de WWZ zeer sterk af. Dit zijn ontbindingsverzoeken waarbij partijen het al met elkaar eens zijn, ook over de ontslagvergoeding, maar waarbij ze dat wel in een vonnis willen laten vastleggen. In 2016 behandelde de kantonrechter nog slechts een zeer beperkt aantal geregelde arbeidsontbindingen (200 zaken). Ter illustratie: in 2012 waren dit er nog 14.000. Het aantal ingediende provisionele arbeidsrekestten (een specifiek soort voorlopige voorziening) daarentegen, bedroeg in 2016 ruim 6.000. Deze zaken kwamen vóór de invoering van de WWZ niet voor.

De instroom overtredingszaken nam in 2015 voor het eerst sinds 2010 toe, maar in 2016 lag het niveau weer duidelijk lager (-22 procent) en bedroeg slechts 52.000 zaken. Er valt door de Rechtspraak geen specifieke delictgroep aan te wijzen of redenen te benoemen waarom het aantal aangebrachte zaken zo is afgenomen.

² Mulderzaken gaan over lichte verkeersovertredingen en onverzekerd rijden. Procedures over verkeersboetes vallen niet allemaal onder Mulderzaken. Wanneer ze gefiscaliseerd zijn, zijn het belastingzaken

Het aantal familierechtelijke zaken bij de kantonrechter nam voor het eerst sinds jaren niet meer sterk toe. Het zijn vooral zaken rond het bewind over meerderjarigen, dat wil zeggen verzoeken tot bewind en het toezicht daarop (rekening en verantwoording). Er zijn verschillende vormen van bewind: schuldbewind, beschermingsbewind meerderjarigen, curatele en mentorschap. Het aantal stabiliseerde zich in 2016, na jaren van sterke groei, op een niveau van 403.000 zaken³.

9.2 Civiele rechtszaken bij de rechtbanken

Bij de rechtbanken nam het aantal aangebrachte civiele zaken in totaal met 2 procent af tot 279.000. Het gaat hier om civiele procedures (familiezaken, handelszaken inclusief de behandeling van insolventies en presidentrekest) in eerste aanleg, met uitzondering van de zaken die door de kantonrechter worden behandeld.

Het aantal familierechtelijke procedures nam in totaal licht toe (1 procent) tot 185.000. Dit kwam met name doordat de instroom van zaken omtrent bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen met 5 procent toenam. Tegelijkertijd was er afname zichtbaar bij scheidingszaken (-4 procent), verzoeken over onder-toezichtstelling en uithuisplaatsing (-1 procent) en levensonderhoud (-6 procent).

Het aantal handelszaken (bodenzaken en kort gedingen) nam met ruim 6.000 zaken sterk af naar circa 84.000; dat houdt een daling in van 7 procent. Daar achter gaan verschillende ontwikkelingen schuil. De daling is voor het grootste deel het gevolg van de afname van insolventiereksten en de afname van (uitgesproken) insolventies – beide een indicatie van economisch herstel. Het aantal insolventiereksten nam met 12 procent af. Het aantal uitgesproken insolventies liep opnieuw verder terug van 20.000 in 2015 tot 16.600 in 2016. Binnen de uitgesproken insolventies namen de faillissementen op eigen aangifte opnieuw het sterkste af.

Het aantal dwangakkoorden en moratoria schuldsanering nam toe (5 procent) tot 4.200. Deze zaken vormen een onderdeel van het minnelijke traject voorafgaand aan een eventuele schuldsanering (in het kader van de Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen). De afname in de instroom in 2015 voor deze categorie zaken lijkt tijdelijk te zijn geweest. De andere rekestten aan de voorzieningenrechter namen wel af in 2016.

9.3 Bestuursrechtelijke rechtszaken bij de rechtbanken

De instroom van ongeveer 111.000 zaken bij de rechtbanken op het gebied van het bestuursrecht was het hoogste niveau sinds 2012. De instroom daalde weliswaar bij de 'reguliere' bestuurszaken (-3 procent), maar daar stond zeer sterke groei bij vreemdelingenzaken, met 32 procent, en belastingzaken, met 25 procent, tegenover.

De instroom reguliere bestuurszaken nam in 2016 met 3 procent af naar 48.000. Binnen deze groep zaken is het beeld wisselend. Ambtenarenzaken namen sterk toe (+14 procent), vooral als gevolg van een grote groep zaken van Defensiepersoneel. Bijstandszaken, sociale verzekeringszaken en voorlopige voorzieningen namen af (respectievelijk -7 procent, -7 procent en -4 procent), terwijl bouwgerelateerde zaken constant bleven. Toename is er verder bij de Wabo (omgevingsrecht) en studiefinanciering. Afname is te zien bij de Wet openbaarheid bestuur (Wob), de AWBZ en de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO). De laatstgenoemde groep betreft zaken

³ Dit betreft alle familierechtelijke zaken omtrent bewind. Dat zijn zowel verzoeken tot nieuwe onderbewindstellingen of wijzigingen, verlengingen, beëindigingen van bestaande bewinden, maar ook beheerszaken over benoemingen deskundigen, gemachtigden en periodieke en eindafrekeningen. Het totaal aantal lopende bewinden neemt nog altijd toe en bedroeg eind 2016 ongeveer 326.000, dat is circa 25.000 meer dan eind 2015.

tussen burgers en gemeenten over het persoonsgebonden budget en andere vormen van (mantel)zorg. In 2015 was het aantal zaken hierover verdubbeld, maar dit is in 2016 dus weer afgenomen.

Het aantal voor de rechter gebrachte vreemdelingenzaken is in 2016 met 32 procent (circa 7.000 zaken) sterk toegenomen tot bijna 31.000. Dit is conform de verwachting, aangezien de migratiecrisis van het najaar 2015 in eerste instantie niet tot veel extra instroom bij de Rechtspraak had geleid. Dit kwam doordat van de eerste grote asielinstroom relatief veel verzoeken door de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) werden ingewilligd. In deze vluchtelingenstroom zaten namelijk veel Syriërs en anderen uit zogenoemde niet-veilige landen. In 2016 heeft de IND relatief minder verzoeken ingewilligd. Dit heeft geleid tot een grotere doorstroom van zaken naar de vreemdelingenrechter. Alle vormen van vreemdelingenzaken zagen instroomtoename. Vooral de Dublin-zaken, waarbij aanvragen via andere Europese landen binnenkomen, zagen een toename. Hun aantal verdrievoudigde van bijna 2.300 in 2015 tot bijna 6.900 in 2016.

De instroom van belastingzaken bij de rechtbank is in 2016 met liefst 25 procent toegenomen tot 32.000 zaken. Zowel Rijksbelastingzaken als belastingzaken van lagere overheden namen toe. De toename was geconcentreerd in parkeerbelasting (+300), omzetbelasting (+250), dividendbelasting (+1.800) en WOZ (+4.000). Bij deze laatste categorie was onder andere sprake van een piekinstroom bij zaken tussen gemeentes en woningbouwverenigingen. Dergelijke relatief grote clusters van WOZ-zaken komen voor sinds 1 oktober 2015 - vanaf deze datum is de WOZ-waarde mede bepalend voor de maximale huurverhoging. De Rechtspraak heeft dergelijke piekinstroom gehad bij de rechtbanken Oost-Brabant (2.900 zaken in 2015), Zeeland-West-Brabant (1.250 zaken in 2016) en Midden-Nederland (5.800 zaken eind 2016). Indien deze WOZ-pieken zich niet hadden voorgedaan, hadden belastingzaken in eerste aanleg als totaal juist geen instroomgroei te zien gegeven.

9.4 Strafzaken bij de rechtbanken

De instroom van zaken bij de rechtbanken op het gebied van strafrecht (misdrijven) is in 2016 met 5 procent afgenomen tot 176.000 zaken. In dat aantal zit niet alleen de behandeling (op zitting) van de hoofdzaak maar het betreft ook allerlei 'nevenproducten' zoals vorderingen en rekestes die op zogenoemde raadkamerzittingen worden behandeld.

Bekijken we alleen de behandeling van de hoofdzaak (de ter zitting gebrachte zaken), dan is sprake van een sterke afname met circa 12 procent, met 14.200 naar 106.250. Dit was vooral het gevolg van een sterke afname van politierechterzaken bij de meerderheid van de rechtbanken. Ook het aantal meervoudige kamerzaken nam af. De kinderrechterzaken namen in lichte mate toe. Er valt door de Rechtspraak geen specifieke delictgroep aan te wijzen of reden te benoemen waarom het aantal aangebrachte zaken zo is afgenomen.

9.5 De gerechtshoven en bijzondere colleges

Het totaal aantal bij de gerechtshoven aangebrachte rechtszaken bleef in 2016 constant op circa 55.700. Dit kwam doordat de daling van hoger beroep-strafzaken nagenoeg compleet werd gemitigeerd door de toename bij civiel en belasting.

Het aantal handelszaken liep licht op met 1 procent tot 9.000. Het aantal hoger beroepen WWZ begint op gang te komen, en bedroeg in 2016 460 zaken. Het aantal familiezaken nam ook toe (7 procent) tot 5.400, voornamelijk bij zaken over Onder

Toezicht Stelling (OTS), gezag en omgang, verhaal bijstand en curatele. Bij scheidingszaken was een afname zichtbaar.

De instroom van belastingrechtzaken in hoger beroep bereikte haar hoogste niveau sinds de invoering van belastingrechtpraak in twee feitelijke instanties in 2005. De instroom van 6.700 zaken bevatte onder andere een piek aan WOZ-zaken, ter grootte van 2.900 zaken. Aangezien de WOZ-instroom in totaliteit slechts 1.200 groter was dan in 2015, is duidelijk dat zonder de piekinstroom sprake zou zijn geweest van afname in het aantal hoger beroepen WOZ.

Groei was verder zichtbaar bij hoger beroepen op het gebied van loon- en omzetbelasting. Afname in zaakinstroom is er vooral bij kansspelbelasting, inkomstenbelasting, belasting op personenauto's en motorrijwielen (BPM) en belasting op zware motorvoertuigen.

De stroom zaken in hoger beroep die met de verwerking van strafzaken te maken had, is met 6 procent (ongeveer 2.000 zaken) afgenomen. In 2016 ging het in totaal om 34.600 strafgerelateerde zaken bij de gerechtshoven. Daarbinnen namen de vorderingen raadkamer (in verband met gevangenhouding, voorlopige hechtenis) met 3 procent af. Het aantal ter zitting gebrachte hoger beroep strafzaken nam met 8 procent nog sterker af en bedroeg 20.000 zaken. De afname is in lijn met de ontwikkeling in eerste aanleg bij de rechtbanken.

De Centrale Raad van Beroep (CRvB) oordeelt in hoger beroep over geschillen op het terrein van de sociale verzekeringen, de sociale voorzieningen en ambtenarenzaken. Daarnaast is de CRvB rechter in eerste en enige aanleg in geschillen over de uitvoering van wetten voor oorlogs en vervolgingsgetroffenen, enkele bijzondere pensioenen en voor beroepen van rechterlijke ambtenaren. De instroom aan rechtzaken nam af in 2016 met 5 procent tot circa 8.200. De afname was vooral als gevolg van ambtenarenzaken, welke met 500 afnamen. Dit volgt op de terugval in ambtenarenzaken na de instroompiek in eerste aanleg in 2014. Aangezien in 2016 sprake was van een piek in militaire ambtenarenzaken in eerste aanleg, mag aangenomen worden dat CRvB binnenkort de hogere beroepen van defensiepersoneel kan verwachten. Het aantal zaken over Algemene Nabestaandenwet en WMO namen af. De instroom van zaken aangaande de Participatiewet/Wet Werk en Bijstand, Ziektekostenwet en de Algemene Ouderdomswet nam toe.

Het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb) oordeelt over geschillen op het terrein van het sociaal-economisch bestuursrecht. Dat betekent dat er vaak kwesties van Europees recht spelen. Daarnaast is het College hoger-beroepsinstantie voor uitspraken op het gebied van een aantal specifieke wetten, zoals de Mededingingswet en de Telecommunicatiewet. In 2016 was de instroom van ruim 1.300 rechtzaken bij het CBb liefst 33 procent hoger dan in 2015. De groei werd onder andere veroorzaakt door landbouw-gerelateerde wetgeving (+300 zaken) en Mededinging (+100 zaken). Afname was er juist bij de Wet verantwoorde groei melkveehouderij (-100 zaken).

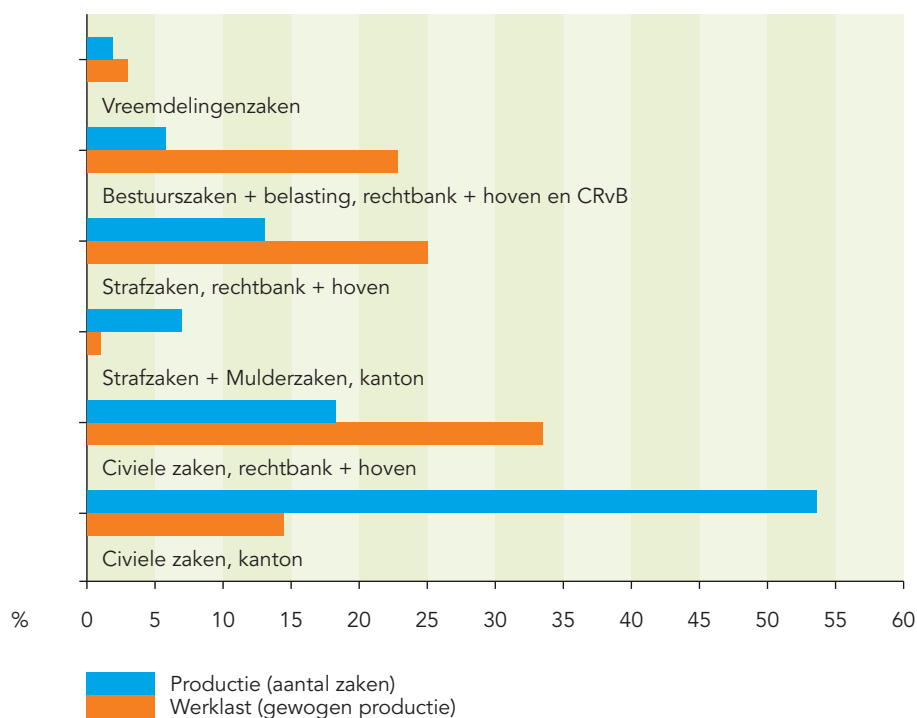
10 Productie- en werkvoorraadontwikkeling

In de volgende paragrafen komen het niveau en de ontwikkeling aan bod van de productie, de werklast (gewogen productie) en de werkvoorraad. In paragraaf 11 wordt dit vertaald in een aantal verschillende productiviteitsindicatoren. Voor laatstgenoemden wordt de productie vergeleken met de personeelsomvang en (personele en materiële) kosten.

10.1 Productieverdeling

Ingestroomde zaken worden behandeld en afgedaan, hetgeen productie wordt genoemd. Figuur 3 toont de verdeling van de productie over de verschillende rechtsgebieden. Naast de absolute aantallen zaken in de **blauwe** rijen, is ook de verdeling van de werklast over de verschillende rechtsgebieden (in de **oranje** rijen) weergegeven. Werklast is een gewogen productiemaat, die rekening houdt met verschil in bewerkelijkheid van verschillende zaken. Kantonzaken zijn relatief licht (minder bewerkelijk), terwijl bestuurszaken en hoger beroepen vaak meer werk kosten (bewerkelijker zijn).

Figuur 3: verdeling productie over rechtsgebieden in 2016

Het aantal kantonzaken is verreweg het grootst. Het feit dat voor kantonzaken het aandeel in werklast in minuten zoveel kleiner is, geeft aan dat dit relatief lichte (weinig bewerkelijke) zaken zijn. Zijn de **oranje** rijen in de figuur echter groter, zoals bij de civiel, straf en bestuur, dan betekent dit dat relatief zware (bewerkelijkere) zaken zijn behandeld.

Hoewel strafzaken in de media en bij het publiek meestal meer aandacht krijgen, blijkt dat in 2016 bijna driekwart, 72 procent, van de zaken civielrechtelijk van aard is. Dit zijn handelsgeschillen en familiezaken (inclusief civiele kantonzaken). Het aandeel strafzaken bedraagt 20 procent en de resterende 8 procent betreft bestuurszaken, vreemdelingenzaken en belastingzaken.

Gewogen naar werklast is de verdeling anders. De behandeling van civiele zaken zorgt voor bijna de helft (48 procent) van de werklast, de behandeling van strafzaken voor een kwart (26 procent) en de behandeling van bestuurszaken inclusief belastingzaken en vreemdelingenzaken ook voor een kwart (26 procent).

Dit beeld is, zowel voor aantallen zaken als voor de werklastverdeling, redelijk stabiel over de laatste jaren. In 2016 is het aandeel bestuursrecht toegenomen ten koste van civielrecht. Binnen de rechtsgebieden kunnen ook verschuivingen plaatsvinden. Zo nemen bijvoorbeeld de familiezaken relatief toe, waar de handelszaken afnemen. Bij bestuursrecht neemt in 2016 het belang van belastingzaken en vreemdelingenzaken toe, terwijl de algemene bestuurszaken relatief afnemen.

10.2 Productie- en werkvoorraadontwikkeling algemeen

Tabel 2 toont de productieontwikkeling per rechtsgebied door de jaren heen.

Tabel 2: productie Rechtspraak in 2010-2016 (aantal zaken afgerond op tientallen)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	groei 2016
Kantonzaken rechtbanken	1.164.530	1.093.110	999.580	1.040.080	1.101.610	1.061.520	973.250	-8%
Handelszaken (incl. arbeidszaken en kort gedingen)	661.600	609.640	545.690	506.060	488.990	466.980	451.930	-3%
Familiezaken	264.770	241.760	275.540	291.880	352.640	403.240	408.810	1%
Strafzaken	144.240	139.550	84.430	64.990	60.560	66.510	53.150	-20%
Mulderzaken (excl. adres onbekend)	93.910	102.160	93.930	177.150	199.420	124.790	59.370	-52%
Civiele zaken (niet-kanton) rechtbanken	289.560	330.550	310.130	310.890	298.450	287.640	279.490	-3%
Handelszaken, insolventies en kort gedingen	118.420	115.750	102.450	99.200	91.760	85.290	76.520	-10%
Familiezaken*	142.770	191.330	187.380	190.130	186.290	183.870	185.390	1%
Rekesten aan de voorzieningenrechter	28.380	23.470	20.300	21.550	20.400	18.480	17.580	-5%
Bestuurszaken rechtbanken	120.920	118.510	110.810	109.230	107.590	102.330	106.700	4%
Bestuurszaken	46.960	47.670	44.890	47.550	49.500	51.580	49.930	-3%
Vreemdelingenzaken	50.740	43.520	40.170	35.590	29.750	25.380	29.730	17%
Belastingzaken	23.220	27.330	25.750	26.100	28.350	25.370	27.050	7%
Strafzaken (niet-kanton) rechtbanken	195.910	197.000	191.750	190.060	178.480	184.120	174.650	-5%
Appelcolleges	67.030	68.980	67.100	67.210	67.340	62.680	65.910	5%
Handelszaken	10.940	10.850	10.230	10.740	10.200	8.830	8.880	1%
Familiezaken	5.720	6.460	6.200	5.550	5.190	4.730	5.040	6%
Belastingzaken	3.660	4.130	3.620	4.030	5.610	4.900	7.430	52%
Strafzaken	37.820	38.790	38.500	38.650	38.330	35.200	35.670	1%
CRvB + CBb**	8.900	8.750	8.550	8.240	8.000	9.020	8.900	-1%
Totaal Rechtspraak (excl. akten)	1.837.960	1.808.150	1.679.360	1.717.460	1.753.460	1.698.290	1.600.010	-6%

Akten en verklaringen zijn buiten beschouwing gelaten.

* vanaf 2011 inclusief gezamenlijk gezagsverzoeken.

** CRvB -1% en CBb -2%

De totale hoeveelheid afgedane zaken door de Rechtspraak nam in 2016 met 6 procent af, tot 1,6 miljoen zaken. Dit is weliswaar lager dan de productie in 2015, maar ligt wel 1 procent boven het volume van de nieuw aangebrachte zaken.

De werkvoorraden⁴ van veel zaakstypen zijn dan ook verkleind (zie volgende paragraaf). Alleen binnen het bestuursrecht bij de rechtbanken en het civiele recht bij de hoven liep de werkvoorraad in geringe mate op.

De productie-afname is voor het grootste deel het gevolg van de instroomafname van het aantal gijzelingszaken en handelszaken bij de kantonrechter en de civiele rechter: daarvan werden er veel minder bij de rechter aangebracht.

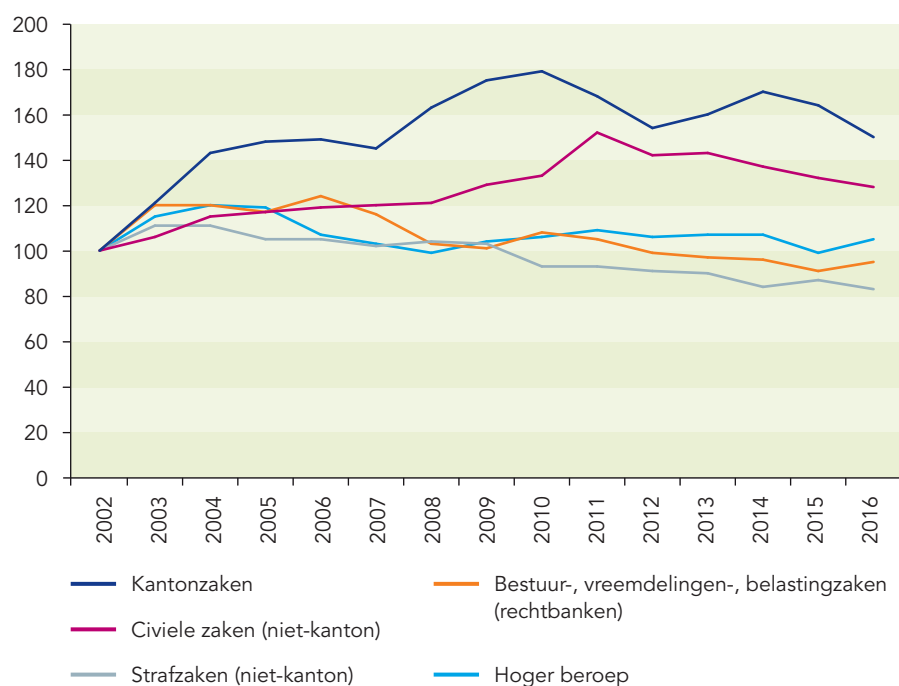
Het gewogen volume afgehandelde zaken (werklast) is constant gebleven, zoals blijkt uit tabel 3. In het licht van de productieafname in ongewogen aantallen afgehandelde zaken, betekent dit dat de gemiddelde zwaarte van zaken is toegenomen. Relatief lichte (minder bewerkelijke) zaken, zoals gijzelingen, namen af, terwijl relatief zware (meer bewerkelijke) zaken, zoals bestuurszaken en belasting hoger beroepen, juist toenamen.

Tabel 3: productiegroei naar instantie en rechtsgebied 2016 t.o.v. 2015

	Groei zaken %	Groei werklast (gewogen)
Rechtbanken	-6%	-3%
Kantonzaken rechtbanken	-8%	1%
Civiele zaken (niet-kanton) rechtbanken	-3%	-7%
Strafzaken (niet-kanton) rechtbanken	-5%	-7%
Bestuurszaken rechtbanken (incl. belasting- en vreemdelingenzaken)	4%	7%
Appelcolleges	5%	11%
Civiele zaken	3%	1%
Belastingzaken	52%	69%
Strafzaken	1%	6%
CRvB	-1%	0%
CBb	-2%	-
Totaal	-6%	0%

Gemarkeerd zijn de zaaksgroepen, waarbij de zaakssamenstelling substantieel zwaarder werd

Figuur 4: afgehandelde zaken Rechtspraak 2002-2016, geïndexeerd (2002=100)

4 Werkvoorraad is de voorraad onderhanden werk en zaken die wachten op behandeling; onderscheid is hierin niet aan te brengen.

10.3 Productie- en werkvoorraadontwikkeling naar rechtsgebied

De werkvoorraadontwikkeling varieert ook per rechtsgebied, zoals tabel 4 laat zien.

Tabel 4: werkvoorraadontwikkeling 2015 en 2016 (afgerond op tientallen)

	Instroom aantal 2015	Werk- voorraad eind 2015	Ontwikkeling werk- voorraad 2015		Instroom aantal 2016	Werk- voorraad eind 2016	Ontwikkeling werkvoorraad 2016	
			als % van instroom	t.o.v. 2014			als % van instroom	t.o.v. 2015
Rechtbanken								
Civiel	286.008	116.460	-3%	-6%	278.969	108.180	-3%	-7%
Handelszaken	67.814	77.980	-10%	-8%	60.407	71.320	-11%	-9%
Familiezaken	183.272	34.460	-1%	-4%	185.031	33.950	0%	-1%
Beslissing president /civiel algemeen	34.922	4.020	0%	2%	33.531	2.910	-3%	-28%
Bestuur	99.286	46.540	-3%	-7%	111.702	51.340	4%	10%
Bestuurszaken	50.122	24.710	-3%	-6%	48.491	23.180	-3%	-6%
Vreemdelingenzaken	23.231	5.220	-9%	-29%	30.760	6.230	3%	19%
Belastingzaken	25.933	16.610	1%	2%	32.451	21.930	16%	32%
Strafzaken¹⁾	186.149	67.680	0%	1%	176.950	68.470	0%	1%
Kanton								
Kanton	1.037.382	200.520	-2%	-8%	946.261	168.210	-3%	-16%
Handelszaken	457.469	38.520	0%	-4%	443.035	34.010	-1%	-12%
Familiezaken	402.348	97.130	1%	2%	403.167	90.440	-2%	-7%
Beslissing president /civiel algemeen	7.877	930	-1%	-4%	7.332	750	-2%	-19%
Strafzaken + mulderzaken	169.688	63.940	-11%	-22%	92.727	43.010	-23%	-33%
Gerechtshoven								
Civiel	13.992	11.370	3%	4%	14.420	11.910	4%	5%
-Handelszaken	8.939	8.570	2%	2%	8.999	8.720	2%	2%
-Familiezaken	5.053	2.800	7%	13%	5.421	3.190	7%	14%
Belastingzaken	5.183	5.170	6%	6%	6.688	4.410	-11%	-15%
Strafzaken	36.682	21.400	5%	9%	34.584	20.330	-3%	-5%
CRvB	8.670	9.940	7%	7%	8.216	10.250	4%	3%
CBb	999	1.030	0%	0%	1.332	1.380	26%	34%
Totaal werkvoorraad	1.674.351	480.110	-1,5%	-5%	1.579.122	444.480	-2,3%	-7%

1) Voorraad ter zitting gebrachte zaken.

Het aantal in 2016 afgehandelde civielrechtelijke zaken (handel en familie) bij de rechtbanken lag boven het instroomvolume, waardoor de werkvoorraad afnam. Die afname van de werkvoorraad bedroeg 3 procent van het instroomvolume.

De kantonrechters hebben 8 procent minder zaken afgedaan dan in 2015, vooral vanwege de teruglopende instroom van overtredingszaken en gijzelingszaken. Voor het grootste deel volgde de kantonproductie de instroomontwikkeling. Als gevolg van de sterke afname van gijzelingszaken, nam de werkvoorraad Mulderzaken sterk af.

Het aantal afgehandelde aan misdrijven gerelateerde procedures bij de rechtbanken nam af met 5 procent. Dit was grotendeels een logisch gevolg van de instroomontwikkeling. De werkvoorraad ter zitting gebrachte misdrijfzaken bleef ongeveer gelijk.

Het aantal door de rechtbanken afgedane zaken op het gebied van het bestuursrecht, was totaal (belastingzaken, vreemdelingenzaken en reguliere bestuursrechtelijke zaken opgeteld) gezien 4 procent hoger dan in 2015. De instroom nam echter veel sterker toe, waardoor de werkvoorraad opliep met 4 procent van het instroomvolume.

Bij vreemdelingenzaken nam het aantal afgehandelde zaken sterk toe met 17 procent, maar lag nog altijd 1.000 zaken lager dan de instroom, zodat de werkvoorraad toch enigszins toenam.

Het aantal door de rechtbanken afgehandelde belastingrechtzaken nam met 7 procent toe, maar ook daar nam de instroom nog sterker toe (met name door een grote WOZ-piek eind 2016), waardoor de werkvoorraad opliep met enkele duizenden zaken, 16 procent van het instroomvolume. De WOZ-piek wordt in 2017 afgedaan. Bij reguliere bestuurszaken was er ondanks de lagere productie toch een afname van de werkvoorraad met 3 procent van het instroomvolume, omdat de instroom nog lager lag.

Bij de gerechtshoven nam het aantal afgedane rechtszaken op alle rechtsgebieden in 2016 toe. Met name bij familiezaken en belastingzaken werden meer zaken afgehandeld. Het aantal afgedane belastingzaken nam bij de hoven in 2016 zeer sterk toe en kwam daarmee ver boven het instroomniveau te liggen, zodat de werkvoorraad met 11 procent (ongeveer 750 zaken) van het instroomvolume afnam. Jaren met voorraadtoename en -afname wisselen elkaar hier af, vanwege enerzijds de volatiele instroom en anderzijds de relatief lange doorlooptijd, die verwerking over de jaargrens heen kan schuiven.

Het aantal afgehandelde familiezaken bij de gerechtshoven nam onvoldoende toe om de instroomgroei te kunnen bijhouden; daardoor nam de werkvoorraad toe.

Bij de hoven wist men in 2016 ondanks de instroomafname wel iets meer strafzaken af te handelen. Daardoor is de werkvoorraad afgenomen, met circa 3 procent van het instroomvolume.

Bij de CRvB liep de werkvoorraad in 2016 met enkele honderden zaken op. Bij het CBb nam de instroom zeer sterk toe, waardoor de werkvoorraad momenteel relatief omvangrijk is. Het CBb heeft in 2017 nadrukkelijke aandacht voor deze grote voorraad.

Tabel 5: de productie ten opzichte van de instroom in 2014-2016 (aantal zaken afgerond op tientallen)

	instroom 2016	productie 2016	productie t.o.v. instroom 2016	productie t.o.v. instroom 2015	productie t.o.v. instroom 2014
Kantonzaken rechtbanken	946.260	973.250	103%	102%	99%
Handelszaken (incl. arbeidszaken en kort gedingen)	450.370	451.930	100%	100%	101%
Familiezaken	403.170	408.810	101%	100%	95%
Strafzaken	52.690	53.150	101%	98%	100%
Mulderzaken (excl. adres onbekend)	40.040	59.370	148%	122%	103%
Civiele zaken (niet-kanton) rechtbanken	278.970	279.490	100%	101%	101%
Handelszaken, insolventies en kort gedingen	76.280	76.520	100%	102%	102%
Familiezaken	185.030	185.390	100%	100%	101%
Presidentrekestes	17.660	17.580	100%	99%	99%
Bestuurszaken rechtbanken	111.700	106.700	96%	103%	99%
Bestuurszaken	48.490	49.930	103%	103%	94%
Vreemdelingenzaken	30.760	29.730	97%	109%	101%
Belastingzaken	32.450	27.050	83%	98%	104%
Strafzaken (niet-kanton) rechtbanken	176.950	174.650	99%	99%	99%
Appelcolleges	65.240	65.910	101%	96%	104%
Handelszaken	9.000	8.880	99%	99%	110%
Familiezaken	5.420	5.040	93%	94%	108%
Belastingzaken	6.690	7.430	111%	95%	109%
Strafzaken	34.580	35.670	103%	96%	102%
CRvB + CBb	9.550	8.900	93%	93%	98%
Totaal Rechtspraak	1.579.120	1.600.010	101%	101%	100%

Akten en verklaringen zijn buiten beschouwing gelaten.

11 Productiviteitsontwikkeling

De Rechtspraak wordt gefinancierd voor het afdoen van zaken. Daarover worden afspraken gemaakt tussen de Rechtspraak en het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Daarnaast geldt dat je personeel nodig hebt voor het afdoen van zaken. Hoe verhiel de productie van 2016 zich tot de afspraken met het Ministerie van Veiligheid en Justitie? En wat valt er te zeggen over de personeelsontwikkeling ten opzichte van de productieontwikkeling?

11.1 Productie ten opzichte van de afspraken met de Minister van Veiligheid en Justitie

Met de Minister van Veiligheid en Justitie worden afspraken gemaakt over de te realiseren hoeveelheid af te handelen zaken. Die afspraken zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op de prognoses van het zaaksaanbod, die worden berekend samen met het WODC via prognosemodellen.

Het door de Minister toegekende budget (bijdrage) komt vervolgens tot stand door het productievolume te vermenigvuldigen met de voor een periode van drie jaar vastgelegde prijzen per productgroep. De middelen (opbrengsten) van de Rechtspraak worden voor het overgrote deel verkregen uit de productie van zaken.

Na afloop van het jaar wordt op basis van de werkelijk behaalde productie afgerekend. In tabel 6 is weergegeven hoe de realisatie van de productie zich in absolute zin verhoudt tot de productieafspraken met de Minister. In 2016 lag het aantal afgehandelde zaken ongeveer 11 procent lager dan de afspraken met de Minister. Veelal volgde dit op het uitblijven van instroom. Vooral de productie van vreemdelingenzaken, zaken bij het CBb en kantonzaken bleef achter bij de productieafpraak 2016 met de Minister. De productie van belastingzaken (eerste aanleg en vooral hoven) oversteeg de afspraken.

Tabel 6: productie ten opzichte van de afspraken met de Minister, 2016

	begroting afspraken in aantallen	productie in aantallen	productie t.o.v. afspraken
Rechtbanken	1.722.930	1.534.090	89%
Kantonzaken excl. akten en Mulder a.o.	1.132.250	973.250	86%
Civiele zaken exclusief akten en verklaringen	294.460	279.490	95%
Reguliere bestuurszaken	52.050	49.930	96%
Vreemdelingenzaken	39.310	29.730	76%
Belastingzaken	26.630	27.050	102%
Strafzaken excl. overtredingen	178.240	174.650	98%
Gerechtshoven	56.520	57.020	101%
Civiele zaken	14.410	13.910	97%
Strafzaken	36.720	35.670	97%
Belastingzaken	5.390	7.430	138%
CRvB	8.470	7.920	93%
CBb	1.160	980	84%
Totaal (excl. akten)	1.789.080	1.600.010	89%

Akten en verklaringen zijn buiten beschouwing gelaten.

11.2 Personeelsomvang, kosten en productiviteit

Tabel 7 laat zien hoe de gemiddelde personele bezetting en het volume afgehandelde zaken zich in de afgelopen negen jaar hebben ontwikkeld. Het zaaksvolume is gewogen⁵, waardoor veranderingen in de zaaksamenstelling zoveel mogelijk worden meegewogen. De gemiddelde bezetting betreft voltijdbanen (fte) en is berekend door het gemiddelde te nemen van de personeelsomvang op 31 december van het voorliggende en de personeelsomvang op 31 december van het lopende jaar. Voor de gebruikte cijfers en aantallen personen, zie de tabellen met personeelsomvang.

In 2016 is het zaaksvolume zeer licht afgenomen (-0,3 procent) en bleef de personele omvang ook nagenoeg gelijk (0,1 procent), waardoor de arbeidsproductiviteitsindicator bijna onveranderd bleef (-0,4 procent) ten opzichte van 2015.

Tabel 7: Index personele bezetting^a, gewogen zaaksvolume en arbeidsproductiviteit Rechtspraak (2007 = 100)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	groei 2016 (%)
Gemiddelde bezetting rechters en raadsheren	100	102	104	107	107	105	104	104	103	103	-0,4%
Gemiddelde bezetting ondersteuning	100	102	103	104	102	99	99	102	103	103	0,3%
Gemiddelde bezetting totaal	100	102	104	105	103	100	100	102	103	103	0,1%
Gewogen zaaksvolume	100	100	104	108	110	108	107	106	102	102	-0,3%
Zaaksvolume per arbeidsjaar: arbeidsproductiviteit	100	99	101	103	106	107	106	103	99	99	-0,4%

^a In deze bezettingscijfers is voor alle jaren (het bureau van) de Raad voor de rechtspraak ook opgenomen. Ultimo 2016 betreft dit 3 fte RA en 144 fte GA.

Tabel 8 geeft een beeld van de kostenontwikkeling, gecorrigeerd voor inflatie van lonen en prijzen bij de overheid. Voor deze kosten zij opgemerkt dat een vergelijking over de jaren enigszins wordt bemoeilijkt, vanwege de effecten die voorzieningen en overlopende posten in het BLS-stelsel met zich meebrengen. De totale voor inflatie gecorrigeerde kosten die de Rechtspraak heeft gemaakt zijn in 2016 toegenomen met 1 procent.

Tabel 8: Index reële⁶ kosten en zaaksvolume per ingezette euro bij de Rechtspraak (2007 = 100)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	groei 2016 (%)
Personele kosten	100	102	106	113	112	108	109	111	107	110	2,9%
Overige (materiële) kosten	100	93	95	91	88	90	98	88	86	83	-3,6%
Totale kosten	100	99	102	106	105	102	105	103	100	101	1,1%
Gewogen zaaksvolume	100	100	104	108	110	108	107	106	102	102	-0,3%
Zaaksvolume per ingezette euro: kostenproductiviteit	100	102	102	101	105	106	101	102	102	101	-1,3%

Naar aanleiding van een revisie van de inflatiecijfers door het Centraal Planbureau is met terugwerkende kracht de inflatiecorrectie van de kostenreeksen herzien. Dit heeft gevolgen voor de indices van kosten en kostenproductiviteit zoals weergegeven in deze tabel, vergeleken met eerder gepubliceerde jaarverslagen (gewijzigde indices zijn in rood weergegeven).

De personele kosten namen over de gehele linie toe, zowel de salarissen en sociale lasten alsook de pensioenpremies en de overige personele kosten. Laatgenoemde categorie bestaat onder andere uit een voorziening voor KEI-kosten en vertoende de grootste toename in nominale kosten (zie in [14] in de jaarrekening).

⁵ Deze weging betreft de mix van typen zaken. Als er verhoudingsgewijs meer MK-zaken worden afgedaan dan neemt de gewogen werklust toe. Ontwikkelingen die de behandeling van zaken intensiever maken kunnen hier niet in worden meegenomen. Als bijvoorbeeld de behandeling van een MK-zaak meer tijd gaat kosten vanwege proceseisen of andere ontwikkelingen, weegt dat niet mee in de gewogen werklust.

⁶ Reële kosten wil zeggen dat de nominale bedragen zijn gecorrigeerd voor de inflatie. Hiervoor gebruiken we cijfers van het Centraal Planbureau (CPB).

De materiële kosten namen feitelijk zeer sterk toe, met name bij huisvestingskosten (zie ook [15]). De huisvestingskosten zijn 57 miljoen euro hoger dan in 2015. Maar omdat dit hoofdzakelijk veroorzaakt wordt door een uitzonderlijke incidentele kostenpost van euro 65,1 miljoen euro in verband met het nieuwe rijkshuisvestingsstelsel, wordt hiervoor gecorrigeerd. Deze toename in materiële kosten is van dien aard dat ze in de vergelijking met de productiviteit niet worden meegenomen en in de tabel buiten beschouwing worden gelaten. Daardoor is in de tabel sprake van een afname van materiële kosten tussen 2015 en 2016, met 4 procent.

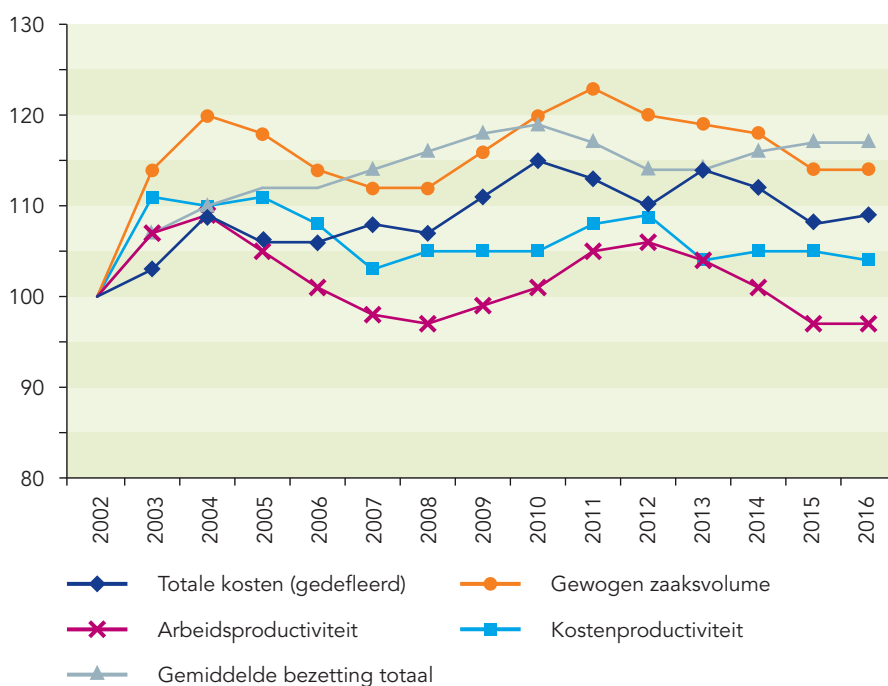
Omdat het zaaksvolume in 2016 nagenoeg gelijk bleef terwijl de totale kosten met 1 procent toenamen, zijn de kosten voor een vergelijkbare hoeveelheid zaken in 2016 met ongeveer 1 procent toegenomen. Anders gezegd, de kostenproductiviteit is in 2016 licht afgenomen.

Over de periode 2007 tot en met 2016 nam het gewogen zaaksvolume met 2 procent toe (index 102). De reële kosten voor de Rechtspraak bleven in die periode ongeveer gelijk (index 101). Dit betekent dat de kostenproductiviteit van de Rechtspraak nu (index 101) licht hoger is dan in 2007.

In figuur 5 zijn de ontwikkelingen op het gebied van het aantal zaken, personele omvang en kosten voor een nog langere periode te zien: 2002-2016.

- Het gewogen zaaksvolume vertoonde in deze periode een golvende beweging met een opwaartse trend: in 2016 was het zaaksvolume 14 procent groter dan in 2002.
- De personeelsomvang is sinds 2002 toegenomen met circa 17 procent. De arbeidsproductiviteit is daarmee afgenomen tot beneden het niveau van 2002.
- De totale reële kosten voor de Rechtspraak zijn vanaf 2002 toegenomen met circa 9 procent. Per saldo zijn de kosten voor de afhandeling van een vergelijkbare hoeveelheid zaken in 2016 circa 4 procent lager dan in 2002. De kostenproductiviteitsindex kwam in 2016 uit op 104.
- De arbeidsproductiviteit is licht afgenomen ten opzichte van 2016. Dit moet gezien worden in het licht van de invoering van de professionele standaarden in het strafrecht en de tijdsbesteding die de implementatie van KEI vraagt.

Figuur 5: zaaksvolume, gemiddelde bezetting, kosten en productiviteit Rechtspraak 2002-2016, geïndexeerd (2002=100)

In de gebruikte cijfers van het zaaksvolume blijft een aantal ontwikkelingen die de behandeling van rechtszaken bewerklijker maken, buiten beeld. Zo is de belasting voor rechters en raadsheren toegenomen om de kwaliteit van het rechtspreken te borgen en te verbeteren. Te denken valt aan de explicietere en betere motivering in strafvonnissen.

Het toegenomen beslag van de behandeling van megazaken op de capaciteit, is niet in de ontwikkeling van het zaaksvolume terug te vinden. Er zijn daarnaast signalen dat de omvang van de processtukken die gelezen moeten worden, is toegenomen. Veranderingen in de houding van procespartijen en hun vertegenwoordigers en de invloed daarvan op de werklast is evenmin goed in beeld te brengen. Ook is als gevolg van invoering van de OM-strafbeschikking een sterkere selectie van strafzaken ontstaan, waardoor de gemiddeld arbeidsintensievere zaken overblijven, voordat deze bij de rechter komen.

12 Kwaliteitsnormen

De Rechtspraak heeft kwaliteit hoog in het vaandel staan. Dit is onder meer geborgd met een kwaliteitssysteem dat normen stelt over bijvoorbeeld de maximale doorlooptijd van een rechtszaak, de manier waarop een vonnis moet worden gemotiveerd en over de permanente scholing van rechters en raadsheren.

12.1 Kwaliteitsnormen in de Rechtspraak

Binnen de Rechtspraak gelden kwaliteitsnormen voor:

- Permanente educatie. De norm is gemiddeld 30 opleidingsuren per jaar, c.q. een minimum van 90 uren verspreid over een termijn van drie jaar. Dit geldt voor iedere raadsheer, rechter en juridisch medewerker.
- Goede bewijsmotivering (Promis). De norm is dat minimaal 50 procent van de meervoudige uitspraken in strafzaken, inclusief megazaken, volgens de Promismethode wordt afgedaan. De norm is van toepassing in het rechtsgebied straf van de rechtbanken en gerechtshoven.
- Doorlooptijden. Er zijn termijnen vastgesteld per sector per zaakstype waarbinnen een normpercentage van het totaal aantal zaken moet zijn afgedaan.
- Aantal meervoudige afdoeningen (MK). Er zijn per rechtsgebied minimum percentages vastgesteld voor de meervoudige afdoening van zaken (verhouding EK/MK).
- Reflectie. Iedere raadsheer en rechter neemt volgens de norm jaarlijks deel aan een intervisie- en/of reflectietraject. De norm is ook van toepassing op de juridisch medewerkers in de rechtbanken.

De Rechtspraak geeft prioriteit aan het behalen van de normen op permanente educatie, goede bewijsmotivering en doorlooptijden. De normen voor reflectie en aantal MK worden gemonitord. De realisatie van doorlooptijden wordt apart toegelicht. Hieronder volgt een overzicht van de realisatie op de overige normen:

12.2 Permanente educatie

Tabel 9. Realisatie norm permanente educatie 2013-2016

	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Realisatie 2016	Norm
Rechtbanken					100%
Permanente educatie rechters	71%	73%	76%	76%	
Permanente educatie juridisch medewerkers	57%	61%	63%	63%	
Hoven					100%
Permanente educatie raadsheren	66%	67%	68%	68%	
Permanente educatie juridisch medewerkers	60%	48%	59%	60%	
Bijzondere Colleges					100%
Permanente educatie raadsheren	72%	76%	91%	68%	
Permanente educatie juridisch medewerkers	60%	92%	86%	82%	

De norm voor permanente educatie (PE) waarborgt aandacht en tijd voor het verbreden en verdiepen van vakinhoudelijke kennis en vaardigheden. Alle gerechten hebben aandacht voor en investeren in kennisbevordering en in opleiding. Er zijn verschillen tussen gerechten in de realisatie op de norm. De verschillen doen zich met name voor bij de permanente educatie van gerechtsambtenaren. Ten opzichte van 2015 is de gemiddelde realisatie gelijk gebleven, zowel voor rechters als voor juridisch medewerkers.

In 2016 heeft een externe commissie van experts het opleidingsstelsel gevisiteerd. Deze commissie heeft meerdere aanbevelingen gepresenteerd om het systeem van permanente educatie en de uitvoering daarvan te verbeteren. Deze aanbevelingen zijn eind 2016 besproken in de Rechtspraak en monden in het voorjaar van 2017 uit in besluiten over de verbetering van permanente educatie.

12.3 Promis (goede bewijsmotivering)

Tabel 10. Realisatie norm Promis 2013-2016

	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Realisatie 2016	Norm
Rechtbanken	65%	69%	70%	75%	50%
Hoven	31%	44%	55%	56%	50%

Promis zorgt voor betere kwaliteit van het strafrechtelijk vonnis. De wijze waarop het vonnis is opgebouwd geeft meer inzicht in de redenering achter de rechterlijke uitspraak. De norm in de rechtbanken wordt ruimschoots gehaald en de realisatie verbetert zich elk jaar. De meeste rechtbanken (acht) realiseren een percentage van ruim boven de 70 procent. De werkwijze is inmiddels staande praktijk binnen de rechtbanken. De gerechtshoven laten eveneens elk jaar een verbetering zien in de realisaties op de norm.

12.4 Reflectie (monitornorm)

Tabel 11. Realisatie norm reflectie 2013-2016

	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Realisatie 2016	Norm
Rechtbanken					
Intervisie of reflectietraject rechters	82%	78%	71%	69%	100%
Intervisie of reflectietraject juridisch medewerkers	33%	55%	61%	58%	100%
Hoven					
Intervisie of reflectietraject raadsheren	38%	26%	47%	67%	100%

Deze norm zorgt er voor dat structureel tijd wordt ingeruimd voor (vakinhoudelijke) feedback en reflectie. De norm wordt ingevuld door het meelesen van enkelvoudige vonnissen door een collega-rechter/raadsheer en het volgen van intervisietrajecten. Gerechten vullen hun reflectie en intervisieactiviteiten in met onder andere menukaarten, gezamenlijke reflectie in koppels, intercollegiale team overschrijdende intervisie, intervisie onder leiding van een externe coach of met een zittingscoach. Er is een dalende trend in de realisatie op de norm voor reflectie rechters. Nader onderzocht moet worden wat hiertoe de oorzaken zijn. Er is een stijgende trend in de realisatie bij de hoven.

In 2016 is de pilot tot het verkrijgen van online feedback van procespartijen verbreed tot acht deelnemende rechtbanken. De evaluatie en verdere besluitvorming over de toepassing vindt eerste helft 2017 plaats.

12.5 Aantal MK (monitornorm)

Tabel 12. Realisatie norm meervoudige kamer 2013-2016

	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Realisatie 2016	Norm
Rechtbanken					
MK straf	14%	15%	14%	15%	15%
MK civiel handel	10%	8%	8%	8%	10%
MK civiel familie	1%	2%	2%	2%	3%
MK bestuur algemeen	9%	11%	10%	12%	10%
MK vreemdelingenkamer	2%	3%	3%	3%	5%
MK belasting rijk	29%	28%	29%	25%	25%
Hoven					
MK straf	92%	91%	89%	93%	85%
MK belasting	92%	90%	92%	95%	90%

Rechters en raadsheren moeten de ruimte hebben om een zaak meervoudig (met drie personen) af te doen. Dit bevordert de juridische kwaliteit van een uitspraak. Voorkomen moet worden dat zaken die geschikt zijn voor meervoudig afdoen, uit efficiencyoverwegingen enkelvoudig worden afgedaan. Om deze reden zijn per rechtsgebied streefpercentages afgesproken voor meervoudige afdoening. De streefpercentages voor MK civiel handel, civiel familie en vreemdelingenkamer van de rechtbanken worden (net) niet gehaald. Een oorzaak hiervoor is dat in deze rechtsgebieden relatief weinig zaken zich lenen voor meervoudige behandeling. De andere streefnormen worden gehaald.

13 Doorlooptijden

In dit hoofdstuk is de stand van zaken te vinden over de duur van rechtszaken voor de rechtspraak als geheel. In de jaarlijkse [kengetallenpublicatie](#) zijn de uitkomsten per gerecht opgenomen en geanalyseerd. De rechtszaken die de rechtbanken en gerechtshoven behandelen, zijn opgedeeld in 41 verschillende zaaktypen met ieder een eigen doorlooptijdnormering. De norm bestaat uit twee elementen:

- 1) de termijn waarbinnen een zaak afgehandeld dient te zijn, en;
- 2) het percentage zaken waarvoor dat moet gelden.

Bij het formuleren van start- en eindpunt van de te normeren doorlooptijd van een gerechtelijke procedure, is gekozen voor het perspectief van de burger/ maatschappij; burgers, maatschappij en politiek willen in de eerste plaats geïnformeerd worden over de totale lengte van procedures. De doorlooptijd is daarom gedefinieerd als de totale tijd die verstrijkt tussen het instromen en het uitstromen van een zaak bij één gerechtelijke instantie. Er is geen onderscheid gemaakt in wat wel en wat niet door de Rechtspraak te beïnvloeden is. De duur van deeltrajecten, zoals mediation of de tijd dat een zaak op verzoek van partijen tijdelijk stilligt, wordt dus niet uit de doorlooptijdmeting gehaald.

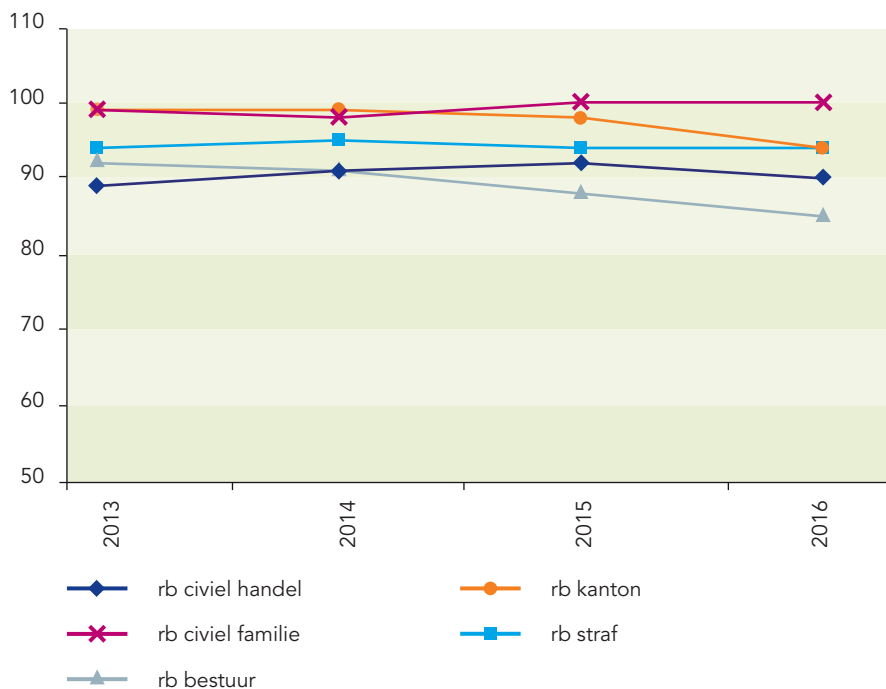
De duur die gemeten wordt, start bij binnenkomst op het gerecht van het verzoekschrift of de dagvaarding en loopt door tot het vonnis is geaccordeerd door de rechter of de uitspraak op het verzoekschrift aan partijen is verzonden.

Het uitgangspunt bij de normstelling is dat het overgrote deel van de zaken binnen een bepaalde tijd moet worden afgehandeld en dat rekening gehouden wordt met een groep procedures die extra lang duren door niet te vermijden complicaties. Bij bijvoorbeeld een norm van 90 procent binnen 6 maanden is er ruimte voor 10 procent extra lang durende zaken.

De formulering van de norm op deze wijze heeft het voordeel dat ruimte aanwezig blijft om in incidentele zaken bewust meer tijd te nemen voor de afdoening. Het weergeven en normeren van gemiddelde doorlooptijden geeft minder inzicht in de procesduur dan de gekozen systematiek.

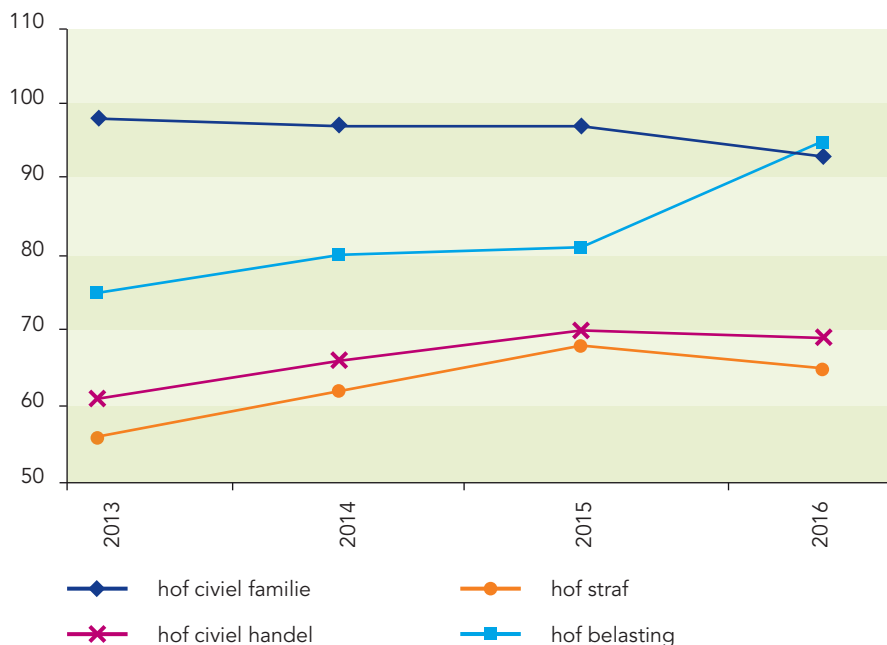
13.1 Landelijk totaalbeeld doorlooptijden

Figuur 6: ontwikkeling doorlooptijden rechtbanken: mate voldaan aan de duurnormen, 2013-2016

De mate waarin de doorlooptijden bij de rechtbanken in 2016 aan de normduur voldeden is, alle zaken bij elkaar genomen, vrijwel gelijk gebleven aan 2015. De duur van belastingzaken en kantonzaken is in lichte mate achteruitgegaan⁷ en die van vreemdelingenzaken ging in lichte mate vooruit. Bij de rechtbanken is in grote lijnen geen vooruitgang te zien sinds 2013, behalve in de duur van de behandeling van contradictoire handelszaken en van vreemdelingenzaken.

Figuur 7: ontwikkeling doorlooptijden gerechtshoven: mate voldaan aan de duurnormen, 2013-2016

⁷ We spreken van verbetering bij een toename van het percentage binnen de norm met 3 procentpunten of meer en van een achteruitgang bij een afname van het percentage met 3 procentpunten of meer.

Bij de gerechtshoven was totaal gezien de duur in 2016 weliswaar ongeveer gelijk aan die in 2015, maar wel met enkele verschuivingen. De duur van belastingzaken en handelsrekestten verbeterde, terwijl de duur van strafzaken, jeugdbeschermingszaken en insolventiezaken in 2016 juist toenam.

Bij de gerechtshoven is in vergelijking met 2013 wel enige vooruitgang geboekt door verkorting van de duur van raadkamer-strafzaken, EK-strafzaken, handelsrekestten en hoger beroep belastingzaken. Echter, de duur van rechtszaken lag in 2016, behalve bij familiezaken en belastingzaken, bij de gerechtshoven nog steeds relatief ver van de normering af.

De duur van bodemzaken bij het CBb nam zowel in 2015 als in 2016 met 9 procent af.

Hieronder volgt per rechtsgebied een beschrijving van de ontwikkelingen in 2016.

13.2 Doorlooptijden kantonzaken

Uit tabel 13 blijkt dat de duur van arbeidszaken en Mulderzaken toenam. De overige kantonrechtzaken voldeden (vrijwel) aan de duurnormeringen.

Tabel 13. Doorlooptijden kantonzaken in 2013-2016

	Norm	realisatie			
		2013	2014	2015	2016
Handelszaken met verweer - norm 1	90% ≤ 1 jaar	94%	95%	94%	94%
Handelszaken met verweer - norm 2	75% ≤ 6 mnd.	75%	77%	76%	77%
Arbeidsontbindingen op tegenspraak	95% ≤ 3 mnd.	96%	95%	94%	86%
Handelsrekestten, niet-arbeidszaken	95% ≤ 6 mnd.	87%	86%	83%	87%
Handelszaken zonder verweer (verstek)	90% ≤ 6 wkn.	97%	98%	98%	98%
Kort gedingen / vovo's	95% ≤ 3 mnd.	97%	97%	96%	95%
Overtredingszaken	85% ≤ 1 mnd.	86%	87%	89%	90%
Mulderzaken	80% ≤ 3 mnd.	66%	63%	58%	35%

13.3 Doorlooptijden familiezaken

Uit tabel 14 valt op te maken dat de duur van veel familierechtelijke procedures bij de rechtbanken al geruime tijd vrijwel geheel aan de normen voldoet. Alleen bij jeugdbeschermingszaken lukte het niet aan de scherpe normstelling te voldoen: 66 procent van de eerste verzoeken tot ondertoezichtstelling werd binnen drie weken afgedaan en de norm daarvoor is 80 procent.

Tabel 14. Doorlooptijden familiezaken rechtbanken en hoven in 2013-2016

	Norm	realisatie			
		2013	2014	2015	2016
Civiel- familiezaken rechtbanken					
Scheidingszaken totaal (exclusief vovo's)	95% ≤ 1 jaar	94%	93%	93%	94%
- waarvan op gemeenschappelijk verzoek	95% ≤ 2 mnd.	90%	90%	92%	94%
Alimentatiezaken, bijstandsverhaal	90% ≤ 1 jaar	93%	92%	92%	93%
Omgang- en gezagzaken	85% ≤ 1 jaar	83%	83%	87%	85%
Jeugdbeschermingszaken kinderrechter	90% ≤ 3 mnd.	90%	90%	89%	89%
- waarvan eerste verzoeken tot OTS	80% ≤ 3 wkn.	72%	71%	68%	66%
Civiel - familiezaken gerechtshoven					
Familierekosten	90% ≤ 1 jaar	91%	92%	90%	91%
- waarvan Jeugdbeschermingszaken	90% ≤ 4 mnd.	85%	83%	85%	77%

De behandeling van familierekosten in hoger beroep voldoet eveneens aan de normering, behalve bij jeugdbeschermingszaken.

13.4 Doorlooptijden handelszaken

Uit tabel 15 blijkt dat bij de rechtbanken de duur van verstekzaken, (insolventie) rekest en faillissementen in 2016 in lichte mate achteruit ging. De duur van dagvaardingszaken met verweer bleef ongeveer gelijk. Alleen de kort gedingen voldeden vrijwel aan de duurnormering dat 95 procent van deze rechtszaken is afgehandeld binnen drie maanden. Weliswaar voldeed de groep dagvaardingszaken met verweer aan de norm van 90 procent binnen 2 jaar, maar deze zaken voldeden net niet aan de norm van 70 procent binnen 1 jaar.

Tabel 15. Doorlooptijden civiel handel rechtbanken en hoven in 2013-2016

	Norm	realisatie			
		2013	2014	2015	2016
Civiel- handelszaken rechtbanken					
Handelszaken met verweer - norm 1	90% ≤ 2 jaar	81%	86%	87%	89%
Handelszaken met verweer - norm 2	70% ≤ 1 jaar	55%	60%	62%	65%
Handelszaken zonder verweer (verstek)	90% ≤ 6 wkn.	77%	79%	84%	78%
Beëindigde faillissementen	90% ≤ 3 jaar	81%	79%	77%	72%
Handelsrekest (vooral insolventie)	90% ≤ 3 mnd.	81%	83%	80%	76%
Kort gedingen / vovo's (inclusief familierecht)	95% ≤ 3 mnd.	93%	92%	92%	92%
Civiel - handelszaken gerechtshoven					
Handelszaken dagvaardingen - norm 1	90% ≤ 2 jaar	80%	80%	81%	81%
Handelszaken dagvaardingen - norm 2	70% ≤ 1 jaar	46%	47%	48%	46%
Insolventierekosten	90% ≤ 2 mnd.	31%	52%	65%	46%
Handelsrekest, niet insolventie	90% ≤ 6 mnd.	52%	44%	46%	60%

De duur van de handelsrekest in hoger beroep verbeterde in 2016 en die van de insolventierekosten ging bij de gerechtshoven achteruit. Geen van de onderscheiden zaakstypen voldeed aan de duurnormering.

13.5 Doorlooptijden strafrecht

De uitkomsten op de duurnormering van strafzaken bij de rechtbanken verbeterde in 2016 niet. Alleen de raadkamerzaken die over de voorlopige hechtenis gaan, werden afgedaan binnen de twee weken die daarvoor als norm is gesteld.

Tabel 16. Doorlooptijden strafzaken rechtbanken en hoven in 2013-2016

	Norm	realisatie			
		2013	2014	2015	2016
Strafzaken rechtbanken					
Strafzaken Meervoudige Kamer (=drie rechters)	90% ≤ 6 mnd.	78%	81%	81%	83%
Politierechterzaken (incl. economische)	90% ≤ 5 wkn.	87%	87%	87%	86%
Strafzaken bij de kinderrechter (enkelvoudig)	85% ≤ 5 wkn.	77%	83%	81%	80%
Raadkamerzaken m.b.t. voorlopige hechtenis	100% ≤ 2 wkn.	99%	99%	99%	99%
Raadkamerzaken niet voorlopige hechtenis	85% ≤ 4 mnd.	80%	78%	76%	74%
Strafzaken gerechtshoven					
Strafzaken Meervoudige Kamer (MK)	85% ≤ 9 mnd.	63%	67%	65%	64%
EK-strafzaken, niet kantonappellen	85% ≤ 6 mnd.	24%	41%	55%	49%
EK-strafzaken, kantonappellen	85% ≤ 6 mnd.	42%	43%	67%	61%
Raadkamer m.b.t. Voorlopige Hechtenis	90% ≤ 2 wkn.	62%	69%	74%	71%
Raadkamer niet m.b.t. Voorlopige Hechtenis	80% ≤ 4 mnd.	45%	51%	57%	51%
Klachten niet vervolgen (12 Sv)	85% ≤ 6 mnd.	34%	35%	34%	32%
Uitwerken (MK) strafzaak i.v.m. cassatie	100% ≤ 6 mnd.	70%	70%	65%	66%

De duur bij de gerechtshoven van EK-strafzaken en raadkamerzaken nam in 2016 toe (tabel 16). Bij de hoven zijn de meeste zaakstypen in het strafrecht nog ver van de norm verwijderd.

13.6 Doorlooptijden bestuursrecht

Bij de rechtbanken is de behandeling van vreemdelingenzaken (bodembzaken) in 2016 korter geworden, zo blijkt uit tabel 17. Daartegenover is de duur van belastingzaken bij de rechtbanken opgelopen.⁸ De voorlopige voorzieningen en de vreemdelingenzaken voldeden aan de duurnormering. De duur van belastingzaken bij de gerechtshoven nam in 2016 duidelijk af en is daarmee dichterbij de normering gekomen.

Tabel 17. Doorlooptijden bestuursrecht rechtbanken en hoven 2013-2016

	Norm	realisatie			
		2013	2014	2015	2016
Bestuursrechtelijke zaken rechtbanken					
Reguliere bestuurszaken, bodembzaken - norm 1	90% ≤ 1 jaar	84%	85%	82%	83%
Reguliere bestuurszaken, bodembzaken - norm 2	70% ≤ 9 mnd.	68%	70%	68%	68%
Voorlopige voorzieningen bestuur regulier	90% ≤ 3 mnd.	95%	95%	95%	97%
Vreemdelingenzaken, bodembzaken	90% ≤ 9 mnd.	81%	88%	84%	90%
Belastingzaken lokaal, bodembzaken	90% ≤ 9 mnd.	62%	62%	55%	30%
Rijksbelastingzaken, bodembzaken - norm 1	90% ≤ 18 mnd.	86%	76%	74%	79%
Rijksbelastingzaken, bodembzaken - norm 2	70% ≤ 1 jaar	67%	60%	59%	56%
Belastingzaken hoven					
Belastingzaken - norm 1	90% ≤ 18 mnd.	76%	75%	78%	85%
Belastingzaken - norm 2	70% ≤ 1 jaar	44%	53%	51%	67%

⁸ De sterke afname is het gevolg van één cluster van gelijke WOZ-zaken in Oost-Brabant dat buiten de normtijd is afgehandeld.

De CRvB en het CBb kennen geen duurnormeringen. Bij de CRvB en het CBb worden de doorlooptijden weergegeven in het gemiddelde aantal weken dat een zaak duurt (zie tabel 18). De gemiddelde duur van zaken bij het CBb nam in 2015 en 2016 af met 6 procent, van 59 naar 56 weken. De gemiddelde duur van bodemzaken kwam in 2016 uit op 77 weken, waar dat 84 weken was: een verkorting met 9 procent. De gemiddelde duur van rechtszaken bij de CRvB is in 2016 ongeveer gelijk gebleven aan 2015. Gemiddeld duurt een bodemzaak er 74 weken en een voorlopige voorziening 11 weken.

Tabel 18. Gemiddelde doorlooptijden van procedures bij CBb en CRvB in weken in 2013-2016

College van Beroep voor het bedrijfsleven	2013	2014	2015	2016
Bodemzaak met (appellabele) uitspraak	93	93	84	77
Overige afdoening bodemzaak	46	40	28	29
Voorlopige voorziening	4	5	7	5
Totaal CBb	68	69	59	56

Centrale Raad van Beroep	2013	2014	2015	2016
Bodemzaak met (appellabele) uitspraak	80	79	75	74
Overige afdoening bodemzaak	19	31	29	33
Voorlopige voorziening	9	9	9	11
Totaal CRvB	68	68	64	65

14 Mediation

Bij mediation lossen partijen samen hun conflicten op via bemiddeling van een onafhankelijke derde, de mediator. Tabel 19 toont een totaaloverzicht van het aantal verwijzingen naar gestarte en afgeronde mediations, en het percentage mediations dat met volledige of gedeeltelijke overeenstemming werd afgerond in 2016, afgezet tegen voorgaande jaren. Tabel 20 bevat een uitsplitsing van mediation naar rechtsgebied.

Tabel 19. Mediations in 2011-2016

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Aantal verwijzingen naar mediation	3.067	2.716	3.152	3.010	2.918	2.893
Aantal gestarte mediations	2.740	2.429	2.827	2.642	2.435	2.399
Aantal afgeronde mediations	2.948	2.508	2.580	2.524	2.417	2.326
Percentage met volledige of gedeeltelijke overeenstemming	56%	54%	56%	59%	60%	59%*

* 49% is afgerond met volledige overeenstemming en 10% met gedeeltelijke overeenstemming.

Tabel 20. Mediations per rechtsgebied 2016

	Aantal verwijzingen naar mediation	Aantal gestarte mediations	Aantal afgeronde mediations	Percentage met gehele of gedeeltelijke overeenstemming
Rechtbanken	2.705	2.233	2.201	60%
Kantonzaken	88	77	67	55%
Handelszaken	158	133	118	47%
Familiezaken	1.923	1.749	1.690	56%
Bestuurszaken	104	84	59	56%
Overige zaken (incl. strafrecht)	620*	356	392	77%
Gerechtshoven, CBb en CRvB	188	166	125	44%
Totaal	2.893	2.399	2.326	59%

* Waarvan 598 Strafzaken en 22 overige zaken

14.1 Verwijzing naar mediation

Het totale aantal verwijzingen naar mediation verschilde in 2016 nauwelijks ten opzichte van 2015: 2893 in 2016 tegenover 2918 in 2015. Ongeveer 83 procent van alle verwijzingen leidde daadwerkelijk tot de start van een mediation. Ook dat percentage is nagenoeg gelijk aan vorig jaar. Wel is een lichte daling zichtbaar ten opzichte van de periode daarvoor (2011-2014). De oorzaak hiervoor ligt met namen in de toename van het aantal mediations in strafzaken. Daar is het verschil tussen verwijzingen en gestarte mediations groter dan in andere rechtsgebieden. Het groeiend aantal mediations in strafzaken heeft invloed op het gemiddelde van de totale verhouding tussen verwezen en gestarte zaken.

Nog altijd wordt er bij familiezaken veruit het meest naar mediation verwezen; ruim 66 procent van het totale aantal mediations heeft betrekking op dit rechtsgebied. Wel is er een lichte afname van het aantal verwijzingen naar mediation (-6 procent). Een mogelijke oorzaak hiervoor ligt er in dat partijen in familiezaken steeds meer voor mediation kiezen vóódat ze hun conflict aan een rechter voorleggen. Dan blijven vooral de meer geëscaleerde zaken, die zich minder voor mediation lenen, voor de rechter over. Een andere mogelijke oorzaak is het succes van een aantal initiatieven dat ervoor zorgt dat de mogelijkheid van mediation naar de achtergrond verschuift. Een voorbeeld van zo'n initiatief is het project BRAM, waarbij kinderrechtbanken van de rechtbank Overijssel de mogelijkheid hebben om een zitting aan te houden, om ouders een laatste kans te bieden hun geschil door middel van een lichte, kortdurende interventie uit een wijkteam aan te pakken.

Het aantal verwijzingen bij strafzaken blijft ook in 2016 stijgen, 598 verwijzingen ten opzichte van 518 in 2015. Dit terwijl de voorziening om in strafzaken naar mediation te kunnen verwijzen nog niet bij alle gerechten is ingericht en het in 2016 slechts van januari tot november mogelijk was bij de pilot gerechten vanwege het plotseling stop zetten van de financiering van deze voorziening. Het aantal afgeronde mediations in deze categorie was in 2016 hoger dan het aantal gestarte mediations. Dit komt doordat een deel van de afgeronde mediations in 2015 is gestart.

In de rechtsgebieden bestuur, handel en kanton wordt relatief weinig naar mediation verwezen. De toename van het aantal verwijzingen binnen het bestuursrecht (van 65 in 2015 naar 104 in 2016) is opmerkelijk, omdat ook in dit rechtsgebied de instroom lager is dan vorig jaar. Bovendien zetten gemeenten steeds vaker zelf het instrument mediation in, bijvoorbeeld in de bezwaarfase. Als dat is mislukt, heeft het weinig zin om mediation in de rechterlijke fase opnieuw voor te stellen.

Veruit de meeste mediations hadden betrekking op de categorie het ouderschapsplan, verblijfplaats, gezag en omgang (1210 zaken). Daarna volgen mediations over alimentatie (377 zaken) en vervolgens een aantal categorieën dat betrekking heeft op strafzaken (zoals mishandeling, huiselijk geweld en vernieling). Ook de zogenoemde 'METS-zaken' (Mediation Tijdens Schorsing) zitten met 93 zaken in de lift.

Ruim 58 procent van alle verwijzingen wordt ter zitting door de rechter gedaan. Toch is, ondanks de invoering van regiezittingen, nog altijd bijna 42 procent van de mediations het gevolg van een ander verwijzingsvoorstel (bijvoorbeeld van het Openbaar Ministerie: 21 procent), of de mediation start naar aanleiding van een brief (7 procent) of een zogenoemde 'pre-mediation' (7 procent) dan wel op eigen initiatief van partijen (4 procent).

Het belangrijkste argument voor de rechter om de zaak naar een mediator te verwijzen is het feit dat partijen in de toekomst met elkaar verder moeten (in 66 procent van de gevallen). Ook de gedachte dat een rechterlijke uitspraak geen echte oplossing biedt voor het conflict, wordt regelmatig als reden genoemd (30 procent). Voor de deelnemende partijen zijn het advies van de rechter (42 procent), de relatie met de wederpartij (22 procent) en de verwachting dat mediation een betere oplossing zal bieden dan een uitspraak van de rechter (11 procent) de meest genoemde redenen om voor mediation te kiezen.

14.2 Resultaat van mediation

Het aantal afgeronde mediations (2326) bleef in 2016 iets achter bij het aantal gestarte mediations (2399), waardoor de voorraad licht is toegenomen. De ervaring leert dat de voorraad telkens wat schommelt, maar niet blijvend groeit. Het percentage van het aantal mediations, dat met volledige of gedeeltelijke overeenstemming werd afgesloten is met 59 procent nagenoeg gelijk gebleven (waarvan 49 procent volledige overeenstemming en 10 procent gedeeltelijke overeenstemming).

De gemiddelde doorlooptijd van afgeronde mediations (in dagen) is veruit het laagst bij strafzaken (24 dagen). De overige rechtsgebieden ontlopen elkaar qua gemiddelde doorlooptijd weinig (82 tot 92 dagen). Bij het gemiddelde aantal bijeenkomsten en het gemiddelde aantal contacturen is het beeld vergelijkbaar: deze zijn het laagst bij de strafzaken (gemiddeld 1,2 bijeenkomsten/ 2,9 contacturen), terwijl de verschillen tussen de overige rechtsgebieden relatief klein zijn (2,0 tot 2,6 bijeenkomsten/ 5,6 tot 7,5 contacturen).

Partijen zijn – gemiddeld genomen – positief over het mediationproces en de mediator. Van hen is 60 procent (zeer) tevreden over het mediationproces en 80 procent (zeer) tevreden over de mediator. Deze cijfers zijn wat hoger dan in 2015. Het is een bekend gegeven dat de tevredenheid over het proces in het algemeen wat lager ligt dan de tevredenheid over de mediator, omdat de uitkomst van de mediation bij de tevredenheid over het proces een grotere rol speelt.

15 Wraking en klachten

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de cijfers omtrent ingediende wrakingsverzoeken en klachten in 2016.

15.1 Wrakingsverzoeken en gehonoreerde wrakingen

In Nederland heeft iedere burger recht op een onpartijdige rechter. Wie betrokken is in een rechtszaak en goede redenen heeft om te denken dat de rechter een zaak niet onpartijdig kan beoordelen, kan vragen deze rechter te laten vervangen door een andere rechter. We noemen dat een verzoek tot wraking.⁹

Tabel 21: wrakingsverzoeken

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Totaal	418	529	587	659	626	620	713	620
rechtbanken	283	388	450	518	479	506	558	516
gerechtshoven	85	107	107	121	122	89	97	88
CRvB	50	34	30	20	23	24	56	16
CBB	0	0	0	0	2	1	2	0

In de periode 2007 tot en met 2012 werd de rechter steeds meer gewraakt. Daarna stabiliseerde het aantal wrakingsverzoeken tussen de 620 en 660 per jaar, met uitzondering van het recordjaar 2015, toen het er 713 waren. In 2016 werd bij de rechtbanken 516 keer een wrakingsverzoek ingediend en dat is ongeveer gelijk aan het vijfjaars-gemiddelde. Bij de gerechtshoven waren het er 88, duidelijk onder het gemiddelde van 103 in de afgelopen vijf jaar. De CRvB kreeg te maken met 16 wrakingen, het laagste aantal in de afgelopen jaren. Bij het CBB was er geen enkel verzoek tot wraking. Dat het aantal wrakingsverzoeken bij de rechtbanken het hoogst is bevreesdt niet, aangezien er meer rechtbanken zijn en daar de meeste rechtszaken worden behandeld.

De 620 wrakingsverzoeken in 2016 moeten in het licht gezien worden van de afhandeling van circa 1,6 miljoen zaken. Daarvan waren ongeveer 700.000 rechtszaken op tegenspraak, de groep zaken waarin wrakingsverzoeken voorkomen. Dit betekent dat bij ongeveer 9 op de 10.000 rechtszaken op tegenspraak een wrakingsverzoek werd gedaan. Waarbij aangetekend dat soms meer wrakingsverzoeken per zaak kunnen voorkomen.

Als de wrakingskamer vindt dat een rechter terecht wordt gewraakt, kan dat twee dingen betekenen: de rechter is in de betreffende zaak partijdig, of er is een schijn van partijdigheid. Ook de schijn van partijdigheid moet worden voorkomen. Daarom wordt ook bij schijn van partijdigheid een rechter van de zaak gehaald. Dat zegt overigens niets over zijn functioneren in andere zaken. Hij kan dus gewoon andere zaken gaan behandelen.

Tabel 22: gehonoreerde wrakingsverzoeken

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Totaal	15	21	36	42	21	25	32	25
rechtbanken	15	16	33	38	12	20	25	17
gerechtshoven	0	5	3	4	8	5	7	7
CRvB en CBb	0	0	0	0	1	0	0	1

⁹ Achtergronden van het wrakingsinstrument en het gebruik ervan staan beschreven op Rechtspraak.nl onder de titel themadossiers onder het tabblad 'Recht in Nederland'.

Slechts een gering deel van de wrakingsverzoeken wordt daadwerkelijk gehonoreerd, gemiddeld tussen de 4 en 5 procent per jaar. In 2016 waren er 25 gehonoreerde wrakingen, zoals in tabel 22 is te zien. Het aantal gehonoreerde wrakingen fluctueert in de loop der jaren wel, maar loopt niet structureel op.

15.2 Klachten

Bij de gerechten kunnen klachten worden ingediend over een gedraging van een medewerker van het gerecht of over de bedrijfsvoering van het gerecht. Over de inhoud of totstandkoming van een rechterlijke beslissing, inclusief procedurele beslissingen, kan niet worden geklaagd. Daar kan alleen een hogere rechter over oordelen. De klachtenprocedure is niet bedoeld als verkapt rechtsmiddel.

Tabel 23. Ingediende klachten naar onderwerp 2016

Onderwerp	aantal	%
Bejegening	214	9%
Rechterlijke beslissingen	703	29%
Tijdsduur procedures	348	14%
Administratieve fouten	481	20%
Overige	679	28%
Totaal	2.425	100%

In 2016 zijn 2.425 klachten ingediend bij de gerechten. In 2015 en 2014 werden 2.079 respectievelijk 2.070 klachten ingediend. Het aantal klachten is in 2016 daarmee flink toegenomen. Voor een beperkt deel zou deze toename verklaard kunnen worden door een betere klachtenregistratie door een aantal gerechten.

Er is relatief veel geklaagd over het niet tijdig doen van uitspraak, en met name ook over het onjuist of niet tijdig informeren hierover. Ook kan het lang duren voordat de rechter beslist op verzoeken tot wijziging of opheffing bewindvoering. Er is geklaagd over brieven die laat of in het geheel niet worden beantwoord. Daarnaast waren er klachten over de zittingsplanning, of over post die niet is aangekomen.

Andere klachten zien op het onjuist anonimiseren van uitspraken of een concept uitspraak die zich in het ter inzage liggende dossier bevond, de inhoud of het niet-verstrekken van een proces verbaal en het onzorgvuldig omgaan met vertrouwelijke informatie en slechte bereikbaarheid van de (griffies van de) gerechten.

Er is ook geklaagd over de bejegening door rechters en medewerkers van de gerechten. Daardoor voelen mensen zich niet serieus genomen. De klachten over rechters gaan over: onvoldoende spreektijd krijgen, partijdige indruk maken, vooringenomen standpunt hebben en onvoldoende dossierkennis. Bij bejegeningklachten over rechters wordt in veel gevallen advies gevraagd aan de klachtadviescommissie (KLAC), waarover vrijwel alle gerechten inmiddels beschikken. Incidenteel kwamen klachten voor over de bodedienst of centrale balie. Dit kan bijvoorbeeld gaan over verwijzing naar een verkeerde zittingszaal of onjuiste informatieverstrekking.

Bijna een derde van het aantal klachten betreft de inhoud van een uitspraak dan wel procedurele beslissingen door rechter. Krap een tiende van de klachten betreft de bejegening door rechters en medewerkers van de gerechten. De tijdsduur en de administratieve fouten betreffen ieder afzonderlijk 14 en 20 procent van de klachten.

Daarbij valt op dat het aantal klachten over bejegening zowel procentueel als in absolute aantal is afgenomen, klachten over tijdsduur van procedures licht gedaald zijn, maar de klachten over administratieve fouten zijn toegenomen van 355 naar 481.

Tabel 24. Afgehandelde klachten naar soort afdoening 2016

Soort afdoening	aantal	% van niet-inhoudelijk behandelde klachten	% van totaal
Niet inhoudelijk behandeld totaal	1.242	100%	52%
Niet bevoegd (ex art. 2 klachtenregeling)	323	26%	14%
Niet-ontvankelijk (ex art. 2 klachtenregeling)*	468	38%	20%
Niet -ontvankelijk overig	155	12%	6%
Buiten behandeling gelaten (ex art. 7 klachtenregeling)	101	8%	4%
Schikking of intrekking (informele afdoening)	195	16%	8%
Inhoudelijk behandeld totaal	1.156	100%	48%
Ongegrond	496	43%	21%
Gegronnd	531	46%	22%
Geen oordeel	129	11%	5%
Totaal	2.398		100%

* Klachten tegen rechterlijke beslissingen zijn formeel niet-ontvankelijk. Vrijwel alle gerechten onderzoeken deze klachten in de praktijk wel en leggen ze voor aan de betrokken rechter.

Ruim de helft van het aantal klachten is geregistreerd als ‘niet in behandeling genomen’ (zie tabel 24). Dat betekent overigens niet dat het gerecht niets met deze klachten doet. Klachten voor andere instanties, zoals OM, CJIB of andere gerechten, worden doorgaans na overleg met de bevoegde instantie doorgezonden. Klachten tegen bewindvoerders worden doorgeleid naar de toezichthoudend kantonrechter die hierin bevoegd is. Maar het betreft ook klachten over rechterlijke uitspraken, die in de praktijk wel door de gerechten ter informatie aan de rechter worden voorgelegd. Verder betreft het klachten die na ontvangst zijn opgelost door bemiddeling van de klachtenfunctionaris. Wanneer de klager hiermee tevreden is, wordt de klacht niet meer aan het gerechtsbestuur voorgelegd. Het aantal klachten dat op deze manier ‘informeel’ is opgelost laat een stijging zien van 12 naar 16 procent van de niet inhoudelijk behandelde klachten.

Van de wel inhoudelijk behandelde klachten zijn de percentages gegrond en ongegrond bijna gelijk: 46 en 43 procent van het totaal aantal klachten.

Zowel gegrond als ongegrond verklaarde klachten hebben bij de gerechten geleid tot het nemen van verbetermaatregelen. De oorzaken van klachten kunnen incidenteel zijn, als gevolg van een individuele menselijke fout. In die gevallen wordt dit met de betreffende medewerker besproken. Klachten met een meer structureel karakter worden vaak binnen de teams besproken, om herhaling te voorkomen. Incidentele klachten kunnen daarnaast ook wijzen op een structureel onderliggend probleem, zoals te hoge werkdruk door bijvoorbeeld onderbezetting. Dit kan ten koste gaan van de zorgvuldigheid.

Door de gerechten genoemde verbetermaatregelen zijn onder meer: een realistische uitspraaktermijn bepalen om in een later stadium uitstel te voorkomen, het aanpassen van de werkprocessen, teksten van standaardbrieven of tekstblokken verduidelijken en (zoals hierboven vermeld) aandacht vestigen op een correcte uitvoering van de geldende werkprocessen.

Tabel 25. Aantal (afgehandelde) klachten en afdoening in 2007-2016

Jaar	Totaal aantal klachten	Niet in behandeling genomen		Gegronnd		Ongegrond		Geen oordeel	
2007	962	477	50%	182	19%	272	28%	31	3%
2008	1.056	508	48%	200	19%	307	29%	41	4%
2009	1.122	558	50%	197	18%	312	28%	49	4%
2010	1.177	627	53%	208	18%	297	25%	45	4%
2011	1.384	660	48%	264	19%	400	29%	60	4%
2012	1.374	704	51%	266	19%	324	24%	80	6%
2013	1.772	928	52%	375	21%	408	23%	61	4%
2014	1.969	1.106	56%	412	21%	370	19%	81	4%
2015	2.066	1.022	49%	460	23%	479	24%	105	5%
2016	2.398	1.242	52%	531	22%	496	21%	129	5%

Vanwege afronding kan het voorkomen dat percentages niet optellen tot 100%.

16 Personeel

De rechterlijk ambtenaren en gerechtsambtenaren vormen samen het personeel van de Rechtspraak, en zijn het belangrijkste kapitaal van de organisatie. De Rechtspraak hecht er daarom veel waarde aan dat de juiste mensen op het juiste moment de juiste functie vervullen, en over de juiste kennis en vaardigheden beschikken. In onderstaande wordt uitgelegd welke kwalitatieve en kwantitatieve ontwikkelingen het personeelsbestand van de Rechtspraak in 2016 heeft ondergaan.

Voordat ingezoomd wordt op kwalitatieve aspecten van het personeel, wordt in tabel 26 het kwantitatieve personeelsoverzicht weergegeven. Daaruit blijkt dat het personeelsbestand van de Rechtspraak de laatste vijf jaar weinig schommelingen heeft gekend. Dit is echter geen voorspelling voor de toekomst. De verwachting bestaat dat het personeelsbestand van de Rechtspraak qua grootte en samenstelling zal veranderen, vanwege digitalisering en de invoering van professionele standaarden.

Tabel 26. Aantal medewerkers en formatie in 2012-2016

	31-12-2012		31-12-2013		31-12-2014		31-12-2015		31-12-2016	
	aantal dec 2012	fte dec 2012	aantal dec 2013	fte dec 2013	aantal dec 2014	fte dec 2014	aantal dec 2015	fte dec 2015	aantal dec 2016	fte dec 2016
Rechterlijke ambtenaren	2.403	2.194	2.378	2.182	2.359	2.170	2.357	2.169	2.328	2.148
Gerechtsambtenaren (direct)	5.500	4.847	5.377	4.747	5.549	4.921	5.600	4.969	5.584	4.950
Totaal medewerkers direct	7.903	7.041	7.755	6.929	7.908	7.091	7.957	7.138	7.912	7.098
% van totaal	84%	83%	80%	80%	81%	81%	83%	82%	82%	82%
Staftaken Gerechten (GA indirect) *	1.540	1.405	1.910	1.748	1.873	1.716	1.665	1.528	1.733	1.580
Totaal medewerkers indirect	1.540	1.405	1.910	1.748	1.873	1.716	1.665	1.528	1.733	1.580
% van totaal	16%	17%	20%	20%	19%	19%	17%	18%	18%	18%
Totaal personeel direct & indirect	9.443	8.446	9.665	8.677	9.781	8.807	9.622	8.666	9.645	8.678
Rechterlijke ambtenaren	2.403	2.194	2.378	2.182	2.359	2.170	2.357	2.169	2.328	2.148
% van totaal	25%	26%	25%	25%	24%	25%	24%	25%	24%	25%
Gerechtsambtenaren direct en indirect	7.040	6.252	7.287	6.495	7.422	6.637	7.265	6.497	7.317	6.530
% van totaal	75%	74%	75%	75%	76%	75%	76%	75%	76%	75%
Totaal personeel direct & indirect	9.443	8.446	9.665	8.677	9.781	8.807	9.622	8.666	9.645	8.678

* = 85% van de totaal geregistreerde staftaken bij gerechten (t/m 2012; daarna 100%)

Met de categorie rechterlijk ambtenaren (RA) wordt bedoeld: rechters en raadsheren

Met de categorie gerechtsambtenaren (GA) wordt bedoeld: overige medewerkers. GA direct zijn medewerkers die direct bij het rechtspreken betrokken zijn,

GA indirect zijn medewerkers belast met bedrijfsvoering.

Tabel 27. Bezetting landelijke diensten 2012-2016

Landelijke diensten*	31-12-2012		31-12-2013		31-12-2014		31-12-2015		31-12-2016	
	aantal	fte	aantal	fte	aantal	fte	aantal	fte	aantal	fte
Rechterlijke ambtenaren	4	4	2	2	1	1	3	3	4	4
Gerechtsambtenaren	588	556	611	580	606	577	768	726	828	776

* Het betreft hier het totale personeelsbestand van de SSR, Spir-it, het LDCR en de Rvdr (vanaf 2015; voorheen werd de Rvdr bij de gerechten geteld).

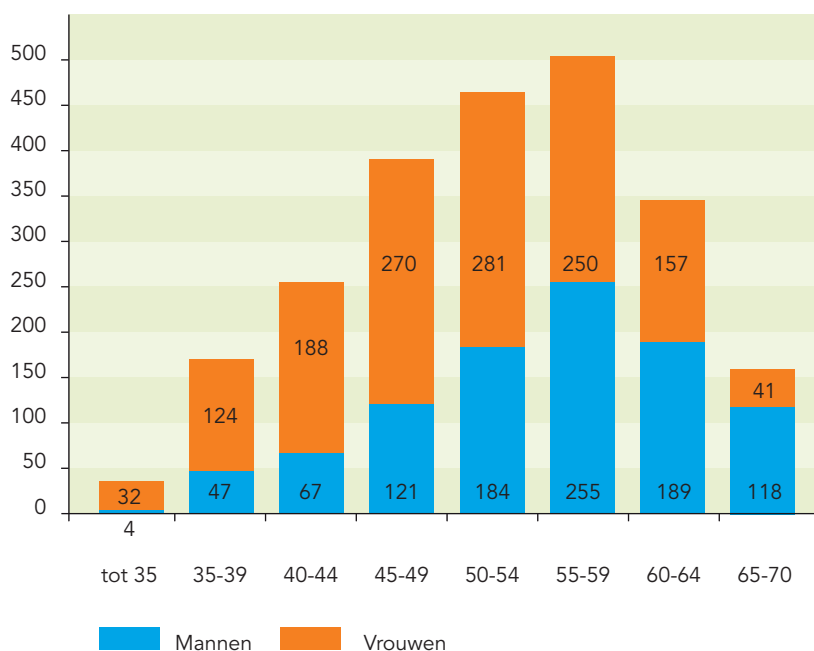
16.1 De rechter anno 2016: maatschappelijk betrokken én onafhankelijk

Rechtspraak van de maatschappij, voor de maatschappij

De samenleving kan niet functioneren zonder rechtspraak. Samen leven leidt onvermijdelijk tot conflicten: conflicten tussen burgers onderling, conflicten tussen burgers en overheid. Daarom is een rechter nodig, die zulke conflicten beslecht en bepaalt wat mag en niet mag. Om tot een goed oordeel te komen, vindt de Rechtspraak het belangrijk dat de rechter met beide benen in de samenleving staat. De rechter moet immers weten waar hij of zij het over heeft.

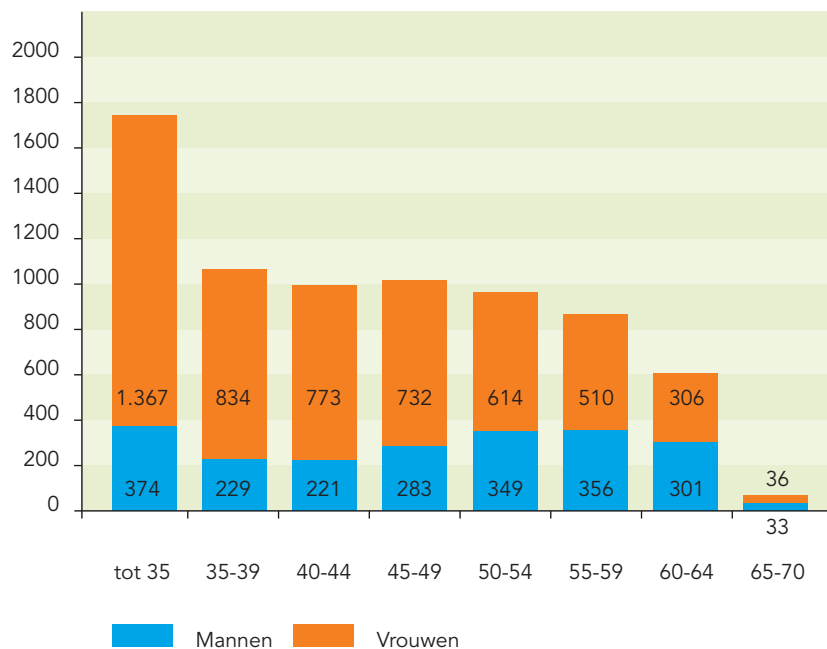
Onderstaande tabellen vertellen iets over het personeelsbestand van de Rechtspraak voor wat betreft leeftijdsopbouw, man-vrouwverhouding en het maatschappelijke verantwoorde werkgeverschap van de Rechtspraak. De Rechtspraak registreert de culturele achtergrond van medewerkers niet, waardoor er geen gegevens zijn ten aanzien van de culturele diversiteit van medewerkers.

Figuur 8: leeftijdsopbouw rechterlijk ambtenaren december 2016

Figuur 8 toont dat er in 2016 meer vrouwelijke dan mannelijke rechters en raadsheeren zijn (58 procent vrouw ten opzichte van 42 procent man). Vanaf 55 jaar zijn mannen echter in de meerderheid.

Figuur 9: leeftijdsopbouw gerechtsambtenaren (direct en indirect) 2016

Uit figuur 9 blijkt dat gerechtsambtenaren over het algemeen jonger zijn dan rechterlijk ambtenaren. In alle leeftijdscategorieën zijn vrouwen in de meerderheid.

Tabel 28. Medewerkers met een afstand tot de arbeidsmarkt (gerechten en landelijke diensten totaal) 2016

aantal personen dat in 2016 op enig moment werkzaam was vanuit de doelgroep:	2016
Wet sociale werkvoorziening (Wsw)	22
Wet arbeidsongeschiktheid jongeren (Wajong)	19
Wet inkomen en arbeid (WIA)	39
- waarvan 'zij-instroom'	-
totaal	80

De Rechtspraak hecht waarde aan maatschappelijk verantwoord werkgeverschap en probeert waar mogelijk mensen aan te stellen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Het is aan gerechten en landelijke diensten zelf hier invulling aan te geven. In 2016 waren 80 mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt werkzaam bij de Rechtspraak.

Externe oriëntatie

Rechtspreken doe je niet in een vacuüm. Omdat de Rechtspraak het belangrijk vindt dat rechters met beide benen in de maatschappij staan, wil de Rechtspraak dat kandidaten voor het rechterschap ten minste twee jaar relevante juridische ervaring hebben opgedaan buiten de rechterlijke organisatie, voordat zij benoemd kunnen worden tot rechter. In onderstaande tabel wordt aangegeven hoeveel externe ervaring de rechters in opleiding hebben die in 2016 zijn geselecteerd.

Tabel 29. Selectie van rechters in opleiding 2016

	Aantal vacatures	Waarvan vervuld
Rechters in opleiding (kandidaten met beperkte ervaring: 2-5 jaar)	24	16
Rechters in opleiding (kandidaten met ruime ervaring: meer dan 5 jaar)	22	14
totaal	46	30

Onafhankelijkheid en onpartijdigheid

Maatschappelijke betrokkenheid is belangrijk, maar uiteraard mogen de nevenactiviteiten van de rechter zijn of haar onafhankelijkheid en onpartijdigheid niet in de weg staan. De geloofwaardigheid van de rechter is de hoeksteen van zijn of haar legitimiteit. Daarom is bepaald dat een aantal (neven)functies onverenigbaar zijn met het rechterschap. Het betreft:

- Het zijn van officier van justitie;
- het zijn van advocaat, notaris of het beroepsmatig verlenen van rechtskundige bijstand (met uitzondering van een advocaat die rechter-plaatsvervanger is buiten het arrondissement waar hij kantoor houdt);
- en iedere andere betrekking waarvan de uitoefening ongewenst is met het oog op een goede vervulling van het rechterlijk ambt of op de handhaving van hun onpartijdigheid en onafhankelijkheid of van het vertrouwen daarvan.

Integriteit

Naast onafhankelijkheid en onpartijdigheid is integriteit de derde kernwaarde van de Rechtspraak. De Rechtspraak gaat daar dan ook zorgvuldig mee om. Zo zijn bij gerechten integriteitscommissies ingericht en waar deze nog niet waren, zijn vertrouwenspersonen aangesteld en opgeleid. Om het gesprek over integriteit verder te stimuleren, zijn bij de gerechten debatbijeenvkomsten georganiseerd over actuele integriteitskwesties. Ook kunnen medewerkers digitaal met elkaar in discussie over integriteit.

De Rechtspraak staat voor integriteit, als een van de belangrijkste pijlers van kwaliteit van de rechterlijke macht. Ondanks bovenstaande maatregelen om integriteit te versterken, is het in enkele uitzonderlijke gevallen ook noodzakelijk om disciplinaire maatregelen te nemen. In 2015 en 2016 betrof het de volgende gevallen:

Tabel 30. Disciplinaire maatregelen in 2015-2016

	2015	2016
Disciplinaire maatregel rechters en raadsheren, waarvan:	1	1
Schriftelijke waarschuwing	1	1
Disciplinaire maatregel gerechtsambtenaren, waarvan:	14	24
Voorwaardelijke schriftelijke berisping	4	1
Onvoorwaardelijke schriftelijke berisping	5	17
Overplaatsing	1	-
Schorsing met inhouding van bezoldiging	1	-
Voorwaardelijk strafontslag	1	3
Strafontslag	2	3

In zowel 2015 en 2016 is één disciplinaire maatregel genomen ten aanzien van een rechterlijk ambtenaar. In beide gevallen betrof het een schriftelijke waarschuwing wegens verwaarlozing van de waardigheid van het ambt, de ambtsbezigheden of de ambtsplichten. Gerechtsambtenaren ontvingen respectievelijk 14 (2015) en 24 (2016) keer een disciplinaire maatregel.

16.2 De Rechtspraak als moderne werkgever in het digitale tijdperk

Datalekken en privacy

Privacy en informatiebeveiliging is binnen de Rechtspraak een belangrijk en actueel thema. Persoonsgegevens zijn noodzakelijk voor een goede en zorgvuldige rechtspleging en procesvoering. Burgers moeten er op kunnen rekenen dat hun persoonsgegevens niet op straat komen te liggen. Daarom streeft de Rechtspraak er naar om zorgvuldig om te gaan met de informatie en de persoonsgegevens waarover zij beschikt. Dit betekent dat de Rechtspraak technische en organisatorische maatregelen heeft genomen en neemt om informatie te beschermen die te herleiden is tot geïdentificeerde of identificeerbare natuurlijke personen.

Sinds 1 januari 2016 zijn overheden en andere organisaties verplicht datalekken te melden aan de Autoriteit Persoonsgegevens. In bepaalde gevallen moet een datalek ook aan de betrokkene, dat is degene wiens of wier persoonsgegevens zijn gelekt, worden gemeld.

Een intern datalekteam ondersteunt de Rechtspraak bij het beoordelen van datalekken. In 2016 is in **17 gevallen** een datalek gemeld aan de Autoriteit Persoonsgegevens. Te denken valt aan diefstal of verlies van gegevensdragers (tablet, laptop, telefoon), (proces)stukken die per abuis worden verzonden aan een foutief geadresseerde en poststukken die niet aankomen, dan wel verkeerd worden bezorgd.

Het vervallen van werkzaamheden

Vanwege digitalisering zullen werkzaamheden komen te vervallen. De Rechtspraak begeleidt de mensen die dit betreft zorgvuldig zo goed mogelijk naar een nieuwe baan. Ook om andere redenen kan het voorkomen dat besloten wordt dat een functie in de toekomst niet meer nodig is. De medewerkers die dit aangaat komen in een Van-Werk-naar-Werk-traject (VWNW) te zitten. Tijdens dit traject worden ze begeleid naar een nieuwe baan.

Tabel 31 geeft weer hoeveel medewerkers in- en uitgestroomd zijn in een VWNW-traject. Instroom betekent dat een kandidaat vanuit zijn functie in een VWNW-traject is gestroomd. Uitstroom betekent dat deze medewerker uit het traject is gestroomd, veelal in een nieuwe functie. Het VWNW-traject kent twee fases: een vrijwillige en een verplichte fase. De vrijwillige fase is van toepassing wanneer er nog geen functies zijn opgeheven of overtolligheid is vastgesteld, maar deze situatie wel dreigt, of wanneer de werkplek wordt verhuisd naar een locatie op meer dan een half uur reisafstand. De verplichte fase gaat in wanneer functies worden opgeheven of overtolligheid is vastgesteld.

Tabel 31. VWNW-kandidaten 2016

	Vrijwillig	Verplicht	Totaal
Instroom 2016	60	821	881
Uitstroom 2016	48	53	101
Stand 1 januari 2017	12	768	780

Ziekteverzuim

In tabel 32 wordt de ontwikkeling in ziekteverzuim weergegeven. In 2016 betrof het ziekteverzuim 5,1 procent, een lichte stijging ten opzichte van 2015 (4,8 procent) en 2014 (4,6 procent). De Rechtspraak ontwikkelt maatregelen om het ziekteverzuim te beheersen.

Tabel 32. Ziekteverzuim in 2014-2016

	verzuimpercentage 2014			verzuimpercentage 2015			verzuimpercentage 2016		
	man- nen	vrou- wen	totaal	man- nen	vrou- wen	totaal	man- nen	vrou- wen	totaal
Rechterlijke ambtenaren en Gerechtsambtenaren *	3,7%	5,1%	4,6%	4,1%	5,2%	4,8%	4,5%	5,4%	5,1%
Landelijke diensten**	4,2%	6,7%	5,0%	4,0%	6,6%	5,0%	3,7%	6,9%	5,0%
Totaal	3,8%	5,2%	4,6%	4,1%	5,3%	4,8%	4,4%	5,5%	5,1%

* = Alle directe en indirecte ambtenaren

** = SSR, LDCR, Spir-it en m.i.v. 2015 ook Rvdr

17 Kostenspecificatie

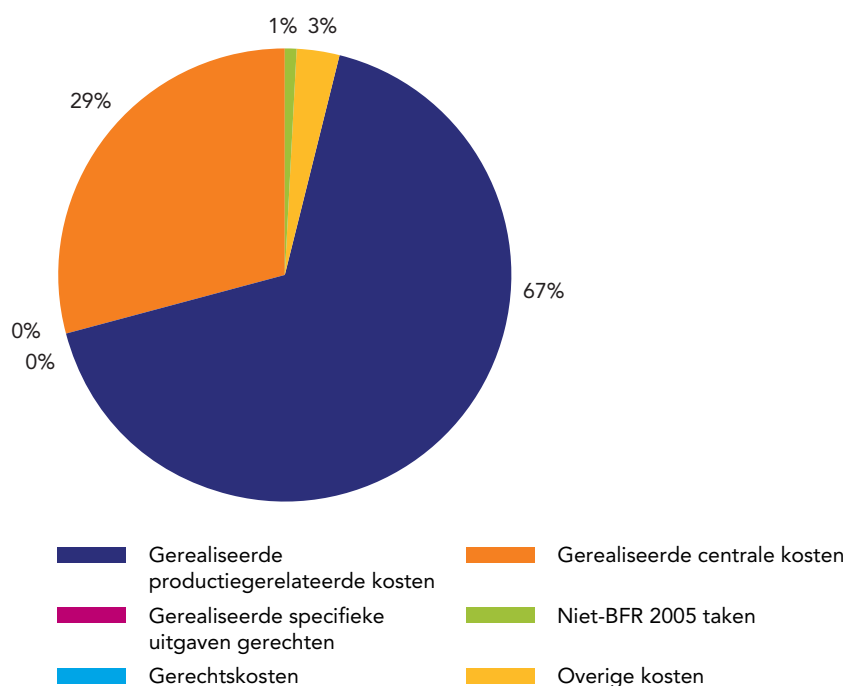
Naast de weergave van de financiële gegevens van de Rechtspraak in 2016 in de Jaarrekening, valt ook een kostenspecificatie te geven, waarbij de kosten worden opgesplitst naar productiegebonden kosten en andere kosten. Verder kunnen de productiekosten, door vergelijking met aantallen afgehandelde zaken, ook worden teruggebracht naar zogenaamde productgroepprijzen en minutentarieven. Deze worden opgesplitst in werkzaamheden voor rechterlijk ambtenaren en juridisch ondersteuners. Voor meer informatie over de financiering van de Rechtspraak, zie rechtspraak.nl.

Tabel 33. Kostenspecificatie 2016 (bedragen x € 1.000)

Gerealiseerde productiegerelateerde kosten	728.784
Gerealiseerde specifieke uitgaven gerechten	-
Gerechtskosten	2.424
Gerealiseerde centrale kosten	314.579
Huisvestingskosten gerechten	172.863
ICT	73.448
Opleidingen	10.746
LDCR	15.389
Bureau Raad	17.822
Overig	24.310
Overige kosten	27.998
Megazaken	12.622
Bijzondere kamers	9.044
CBb	6.332
Nief-BFR 2005 taken	14.218
Tuchtrecht	4.320
Commissies van Toezicht	4.810
Niet wettelijke taken*	5.088

* Niet meegenomen zijn kosten ten laste van het deel van de bijdragen van derden dat geen betrekking heeft op Bijzondere kamers of Tuchtrecht.

Figuur 10: Kostenspecificatie, 2016

Tabel 34. Gerealiseerde productgroepprijs versus afgesproken prijs 2016 (euro)*

	Gerealiseerd	Afgesproken	Verschil	2016	2015
Rechtbanken					
Civiel	860,12	813,78	46,34-	-5,69%	-1,43%
Bestuur (excl. VK)	2.034,28	2.248,08	213,80	9,51%	11,16%
Straf	1.177,82	1.050,22	127,60-	-12,15%	-3,12%
Kanton	177,63	159,52	18,11-	-11,35%	1,79%
Bestuur VK	1.426,76	1.313,85	112,91-	-8,59%	-7,77%
Belasting	857,66	1.153,88	296,22	25,67%	15,41%
Gerechtshoven					
Civiel	5.028,86	3.937,86	1.091,00-	-27,71%	-22,70%
Straf	2.072,40	1.586,72	485,68-	-30,61%	-27,86%
Belasting	2.084,67	3.711,67	1.627,00	43,83%	18,58%
Bijzonder college					
Centrale Raad van Beroep	3.975,96	3.509,22	466,74-	-13,30%	-7,39%

* Een aflossing egalisatieschuld RVB is niet in de berekende productgroepprijzen meegenomen.

Tabel 35. Gerealiseerde minuentarieven 2016*

	minuentarief (euro)			
	RA	JO	2015	
Rechtbanken				
Civiel	2,29	4,48	2,16	4,03
Bestuur (excl. VK)	1,68	2,83	1,67	2,78
Straf	2,80	4,31	2,52	3,82
Kanton	2,86	5,50	2,69	4,98
Bestuur VK	3,24	4,01	2,91	3,52
Belasting	1,06	2,03	1,76	2,77
Gerechtshoven				
Civiel	2,63	3,50	2,43	3,45
Straf	2,70	3,65	2,71	3,78
Belasting	1,00	1,09	1,56	1,89
Bijzonder college				
Centrale Raad van Beroep	3,28	2,05	2,99	2,08

* Een aflossing egalisatieschuld RVB is niet in de berekende minuentarieven meegenomen.

3

Peilbaken inbreuk privacy

Een echtpaar ontving bijstand, maar naar aanleiding van een anonieme tip heeft de Regionale Dienst Werk en Inkomen Kromme Rijn Heuvelrug een onderzoek ingesteld. Vraag hierbij was of het echtpaar terecht bijstand ontving. Hiervoor zijn waarnemingen verricht, vanaf de openbare weg en met behulp van een peilbaken – hiermee kun je een voertuig van een afstand volgen en weten waar die is.

Echtpaar, bijgestaan door mr. D.D. Pietersz

Het echtpaar geeft toe dat de man de garagebox kon gebruiken. Maar die was van een buurman, van wie hij de sleutel kon lenen. De bestelbus waar over gesproken wordt, is van een kennis en konden ze regelmatig lenen.

Wel vindt het echtpaar dat de rechtbank ten onrechte de waarnemingen die zijn gedaan met het peilbaken heeft laten meewegen. Door de inzet van het peilbaken heeft het dagelijks bestuur van de Regionale Dienst Werk en Inkomen Kromme Rijn Heuvelrug (dagelijks bestuur) namelijk een niet te rechtvaardigen inbreuk gemaakt op het privéleven van het echtpaar. En dat is in strijd met artikel 8 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM).

Dagelijks bestuur

Op basis van een anonieme tip heeft een handhaver van de Dienst Werk en Inkomen Kromme Rijn Heuvelrug een onderzoek ingesteld naar de rechtmatigheid van verleende bijstand. Het echtpaar zou beschikken over twee bestelbussen waarmee voor andere particulieren goederen van en naar Marokko worden vervoerd. Deze worden verzameld en opgeslagen in een garagebox. In het kader van het onderzoek zijn onder meer waarnemingen verricht met behulp van een peilbaken. Conclusie van het onderzoek was dat het echtpaar, zoals dat heet, op geld waardeerbare activiteiten heeft verricht. En om die reden is de bijstand ingetrokken.

Centrale Raad van Beroep (hoger beroep)

Het echtpaar zegt terecht dat het peilbaken niet gebruikt had mogen worden.

Er is inbreuk gemaakt op het recht op respect voor het privéleven. De vraag is nu of dit is toegestaan op grond van artikel 8 EVRM. Daar staat in dat er een wettelijke regeling moet zijn waarin waarborgen zijn opgenomen ter bescherming tegen willekeurige inmenging in het privéleven. Dat is hier naar het oordeel van de Centrale Raad van Beroep niet het geval en daarom mogen de waarnemingen gedaan met het peilbaken niet meegenomen worden als bewijs. En het besluit tot intrekking van de bijstand mocht dan ook niet op basis van deze waarnemingen genomen worden. De waarnemingen die zijn gedaan zonder gebruik van het peilbaken zijn niet zo intensief dat daarmee inbreuk is gemaakt op het recht op privéleven.

Vast staat dat het echtpaar de Dienst Werk en Inkomen niet heeft ingelicht over zijn werkzaamheden en geen administratie heeft bijgehouden. Het dagelijks bestuur heeft zich dan ook terecht op het standpunt gesteld dat het recht op bijstand over die maanden niet was vast te stellen. Gelet hierop was het dagelijks bestuur bevoegd de bijstand over de maanden september, oktober en december 2012 in te trekken.

Lees ook de [volledige uitspraak](#) van de Centrale Raad van Beroep.

Bij verschil tussen deze tekst en de volledige uitspraak, is de tekst in de uitspraak beslissend.

Demonstratie Pegida

De burgemeester heeft Pegida laten weten dat zij mogen demonstreren. Maar daarbij is aangegeven dat het hakenkruis en daarop gelijkende tekens tijdens de demonstratie op 9 oktober 2016 in Den Haag in geen enkele uitingsvorm zichtbaar zijn. Pegida heeft hiertegen bezwaar gemaakt.

Pegida Nederland

Pegida heeft gevraagd te bepalen dat zij tijdens de demonstratie haar logo, bestaande uit onder andere een hakenkruis dat in de prullenbak wordt gegooid, mag tonen. Haar logo is een wezenlijk onderdeel van dat wat zij wil betogen.

Burgemeester Den Haag

Door te zeggen dat Pegida haar logo niet mag tonen tijdens de demonstratie beperkt de gemeente niet de inhoud van de manifestatie, maar alleen de verschijningsvorm. De gemeente doet dit om te voorkomen dat er ongeregelde heden kunnen ontstaan bij het tonen van een hakenkruis. Pegida zou om te laten zien dat zij nationaalsocialistische ideologie niet onderschrijft, dit ook op een andere manier kunnen laten zien.

Rechtbank

De rechter is van oordeel dat de burgemeester, anders dan hij betoogt, de inhoud van de betoging wel raakt. De voorzieningenrechter is van oordeel dat de burgemeester, door het beperkende voorschrift te stellen, anders dan door hem betoogd, de inhoud van de te openbaren gedachten en gevoelens van de betoging raakt. Het is niet aan de burgemeester om te bepalen dat het door Pegida gebruikte beeldmateriaal vervangen moet worden door woorden.

Door te bepalen dat een deel van het logo niet mag worden getoond, wordt Pegida beperkt in het uiten van haar mening. Dit is naar het oordeel van de voorzieningenrechter een beperking van het recht op betoging. Een beperking die, gelet op het bepaalde in artikel 5, derde lid, van de Wet Openbare Manifestaties expliciet niet is toegestaan.

Lees ook de [volledige uitspraak](#) van de rechtbank Den Haag.

Bij verschil tussen deze tekst en de volledige uitspraak, is de tekst in de uitspraak beslissend.

Regels dronegebruik

Voor het recreatief gebruik van drones gelden andere regels dan voor beroepsmatig (niet-recreatief) gebruik. Journalisten die drones gebruiken voor nieuwsgaring vallen onder de regels voor beroepsmatig gebruik. Deze regels zijn voor hen echter onwerkbaar, stelt de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ).

Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) – eiseres:

Een aantal regels staat het gebruik van drones door journalisten in de weg. De NVJ erkent dat de overheid de wens heeft om dronegebruik te reguleren, maar vindt ook dat de huidige regelgeving onwerkbaar is voor journalisten die drones moeten kunnen gebruiken om nieuws te verslaan. De huidige regelgeving is in strijd met het in artikel 10 EVRM neergelegde recht op vrije nieuwsgaring en maakt ongeoorloofd onderscheid in de zin van artikel 14 EVRM tussen journalisten en burgers, voor wie minder beperkingen gelden voor het gebruik van drones.

Journalist, bijgestaan door mr. O.M.B.J. Volgenant

Tot 2013 maakte de journalist gebruik van drones. In 2015 kreeg hij het verzoek van een landelijke krant met behulp van een drone een reportage te maken in Scheveningen. Hij heeft op de dag van de opnamen geen gebruik gemaakt van zijn drone. Dit omdat er politie was en een zogenoemde aanzegging dat hij een boete zou krijgen als hij opnames zou maken. Een particulier heeft diezelfde dag wel opnames gemaakt, gebruik makend van hetzelfde type drones als de journalist.

De Staat – gedaagde

De hoofdreden om regelgeving voor drones op te stellen is de veiligheid van luchtvaartgebruikers en van mensen op de grond. Juist in die gevallen waarin onverwachte nieuwsfeiten zich voordoen, is het niet mogelijk zomaar het luchtruim te openen. Andere luchtgebruikers, denk aan de hulpdiensten, vliegen dan op lage hoogte en zijn kwetsbaar voor ongevallen. De Staat is doende de regelgeving te wijzigen, onder meer door de regels voor recreatief gebruik van drones te verscherpen. Dit proces, waarbij vele belangen moeten worden afgewogen, is nog gaande.

Rechtbank

De rechtbank oordeelt dat de huidige regelgeving geen ongerechtvaardigde inmenging in de vrijheid van nieuwsgaring vormt in de zin van artikel 10 EVRM: de bestaande regels zijn ingegeven door een dringende maatschappelijke behoefte. Ze leveren zowel in het algemeen, als meer concreet, een bijdrage aan het de bescherming van de openbare orde en de veiligheid. Er bestaat volgens de rechtbank een redelijke verhouding tussen de zwaarte van de inmenging in het recht van vrije nieuwsgaring en het belang dat met de inbreuk wordt gediend. Verder oordeelt de rechtbank dat geen sprake is van een ongeoorloofd onderscheid tussen de regels voor journalistiek en recreatief gebruik van drones in de zin van artikel 14 EVRM, nu vaststaat dat de verschillen in regelgeving voor journalistiek en recreatief gebruik van drones als gevolg van de in gang gezette wijzigingen van de regelgeving binnen afzienbare tijd zullen verdwijnen.

De vordering van de NVJ wordt dan ook afgewezen.

Lees ook de [volledige uitspraak](#) van de rechtbank Den Haag.

Bij verschil tussen deze tekst en de volledige uitspraak, is de tekst in de uitspraak beslissend.

Licentie FC Twente icm degradatie De Graafschap

In december 2015 heeft de KNVB een besluit genomen tot voorwaardelijke intrekking van de licentie van de Eredivisie van FC Twente. Tussen de KNVB en de voetbalclub uit Enschede zijn vervolgens afspraken gemaakt over nader onderzoek. De club dacht dat zij niet gestraft zou worden als zij misstanden uit het verleden voor 1 mei 2016 zou melden. De licentiecommissie van de KNVB heeft op 17 mei de licentie ingetrokken en tegelijkertijd een licentie verstrekt voor deelname aan de Jupiler League.

FC Twente

FC Twente stelt dat uit een eerder genomen besluit van de KNVB (december 2015) en enkele e-mails blijkt dat haar licentie niet zal worden ingetrokken, mits de voetbalclub voldoet aan een aantal voorwaarden. De club vordert daarom onder meer dat de rechter de KNVB verbiedt de Eredivisie-licentie in te trekken.

Aanvullend daarop stelt FC Twente dat de KNVB een club niet mag terugzetten naar een lagere divisie, in dit geval de Jupiler League, als dit gedaan wordt als straf.

KNVB

De KNVB vindt de intrekking van de licentie voor de Eredivisie een passende straf, maar het zou ook het faillissement van FC Twente kunnen betekenen. De KNVB heeft daarom besloten de club terug te zetten naar de Jupiler League. De KNVB heeft bij haar beslissing rekening gehouden met de inspanningen van FC Twente voor een nieuwe toekomst en de belangen van de medewerkers, financiers en supporters. Twente had de beroepscommissie moeten afwachten in plaats van naar de rechtbank te gaan.

Rechtbank

De KNVB en FC Twente verschillen van mening over hoe een besluit van december 2015 uitgelegd moet worden. De rechtbank is van oordeel dat de voetbalclub het besluit niet had mogen opvatten als een vrijbrief en garantie dat de club in de Eredivisie zou blijven. Ook de daarna verstuurd e-mailberichten zijn volgens de rechtbank niet anders te begrijpen dan het aansporen van FC Twente om volledige openheid van zaken te geven.

De licentiecommissie van de KNVB heeft vervolgens een nieuwe maatregel geïntroduceerd door twee maatregelen in samenhang toe te passen: het als straf terugzetten van een club naar de Jupiler League. Voor de voetbalclubs was niet duidelijk dat een maatregel als deze opgelegd kon worden. En dat doet geen recht aan de rechtszekerheid. De KNVB heeft echter wel ruimte om tot een belangenafweging te komen, die de rechter moet respecteren.

Voetbalclub De Graafschap vindt dat FC Twente door de beroepscommissie van de KNVB ten onrechte is toegelaten tot de Eredivisie. De Graafschap wil nu als 19e club toegelaten worden tot de Eredivisie.

De Graafschap

Het besluit om FC Twente toe te laten tot de Eredivisie zal in een gewone procedure bij de rechtbank geen stand houden. Dit zou het faillissement betekenen van de club uit Enschede. En FC Twente zal volgens De Graafschap uit de competitie worden gezet. Om de chaos die hierdoor zou ontstaan en om eventuele schade te beperken, zou De Graafschap alvast toegelaten moeten worden tot de Eredivisie.

KNVB

Het toevoegen van een extra 19e team in het al vastgestelde competitieprogramma, betekent dat het programma aangepast moet worden. Dit heeft niet alleen gevolgen voor de Eredivisie, maar ook voor de Jupiler League. Het in deze fase van het seizoen nog wijzigen van de bestaande competitie, geeft niet alleen druk bij de betrokken voetbalclubs, maar ook bij andere zogenoemde stakeholders, zoals gemeenten en politie.

Rechtbank

Het toevoegen van een extra team aan het competitieprogramma, dat begin augustus van start gaat, is onhaalbaar, zo oordeelt de rechter. Een extra club in de Eredivisie heeft gevolgen voor het hele competitieprogramma van de Eredivisie, maar ook voor de Jupiler League. Naast alle uitgangspunten van de KNVB zoals uit/thuis verhouding en verdeling van live tv-wedstrijden zal er ook met gemeenten en politie moeten worden afgestemd. In drie weken is dat praktisch onmogelijk, zo oordeelt de rechter.

Lees ook de volledige uitspraak van de rechtbank Midden-Nederland in het [kort geding van FC Twente](#) en in dat van [De Graafschap](#).

Bij verschil tussen deze tekst en de volledige uitspraak, is de tekst in de uitspraak beslissend.

Hogeschool aansprakelijk voor studievertraging

De Hogeschool Utrecht biedt sinds het studiejaar 2010-2011 de opleiding Medische Hulpverlening aan. Tijdens de opleiding doet de student een aantal verplichte stages. Volgens de studenten hebben zij studievertraging opgelopen omdat zij de stages niet tijdig konden uitvoeren en hebben zij vertraging opgelopen in het vinden van een baan die aansluit op de opleiding.

Studenten

Deze verträgenen zijn volgens de studenten het gevolg van het ontbreken van een BIG-registratie voor het beroep van medisch hulpverlener. Deze registratie schrijft voor wie onder welke voorwaarden bepaalde medische handelingen mag verrichten. Volgens de studenten heeft de Hogeschool Utrecht hen niet in staat gesteld om tijdig een stage uit te voeren, omdat zij niet in het bezit waren van een BIG-registratie. De hogeschool had bij de start van de opleiding moeten, of kunnen, weten dat het ontbreken van een BIG-registratie tot deze verträgenen zou leiden. De studenten vinden dat de hogeschool aansprakelijk is voor de verträgenen.

Hogeschool Utrecht

De Hogeschool Utrecht heeft naar voren gebracht dat een BIG-registratie niet of slechts zeer beperkt noodzakelijk is voor het kunnen uitvoeren van een stage en het vinden van een passende baan. Zij stelt dat zij er geen rekening mee hoefde te houden dat het medische werkveld zich terughoudend zou opstellen tegenover het aanbieden van stageplaatsen aan BMH-studenten. Bovendien zou die terughoudende opstelling vooral het gevolg zijn van de uitgebleven krapte op de arbeidsmarkt en de kosten die voor de instellingen aan stages zijn verbonden.

Rechtbank

Naar het oordeel van de rechtbank staat voldoende vast dat het ontbreken van een BIG-registratie voor medisch hulpverleners een belangrijke oorzaak is voor het tekort aan stageplaatsen. De Hogeschool had bij de start van de opleiding rekening moeten houden met de mogelijkheid dat het werkveld zich hierdoor terughoudend zou opstellen in het aanbieden van stageplaatsen en vacatures.

Eén van de hoofdverplichtingen van de Hogeschool is om de student in staat te stellen zonder noemenswaardige studievertraging de studie te kunnen afronden en in aanmerking te laten komen voor de functies waarvoor de opleiding opleidt. Naar het oordeel van de rechtbank is de Hogeschool daarin tekortgeschoten.

Lees ook de [volledige uitspraak](#) van de rechtbank Midden-Nederland.

Bij verschil tussen deze tekst en de volledige uitspraak, is de tekst in de uitspraak beslissend.

Huwelijk dementerende vrouw nietig verklaard

In 2011 leerden de man en vrouw elkaar kennen. Een aantal jaar later stelde een geriatr er vast dat bij de vrouw sprake was van zogenoemde langer bestaande cognitieve functiestoornissen in het kader van dementie. In de maanden daarna werd het contact met haar dochters volledig verbroken. Bovendien werden de dochters ontetrd. Ook bleken de vrouw en haar partner in november 2015 plotseling getrouwd te zijn.

Dochters, bijgestaan door mr M.J.W. Jongenelen

De dochters van de vrouw eisen nu dat het huwelijk van hun moeder nietig verklaard wordt. Omdat hun moeder ten tijde van het sluiten van het huwelijk al dementerend was.

Echtgenoot- belanghebbende, bijgestaan door mr. R. Bottenheft

Er moet worden getwijfeld aan de conclusie van de deskundige die door de rechtbank is aangesteld. De deskundige heeft zich volgens de echtgenoot gebaseerd op een incompleet medisch dossier, omdat het volledige dossier van de huisarts ontbreekt. Bovendien heeft de deskundige zich niet gehouden aan de opdracht van de rechtbank. Hij had de gesprekken met hem en de dochters van de vrouw niet mogen betrekken in de beantwoording van de vragen van de rechtbank.

Een ander argument dat de echtgenoot op tafel legt, is dat zowel de ambtenaar van de burgerlijke stand als de notaris de vrouw wel in staat achtten om haar wil te bepalen. Beide argumenten zouden moeten leiden tot het instandhouden van het huwelijk.

Mr. W.H.P. de Jongh heeft de vrouw bijgestaan en kon zich vinden in het deskundigenrapport.

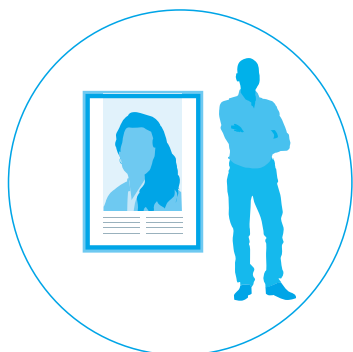
Rechtbank

Onderzoek van een onafhankelijke deskundige toont aan dat de vrouw door haar ziekte tijdens de voltrekking van het huwelijk niet in staat was de gevolgen en betekenis ervan te overzien. Ook was het zeer twijfelachtig dat zij op dat moment in staat was haar wil te bepalen. De rechtbank verklaart het huwelijk daarom nietig. Dat gebeurt bovendien met terugwerkende kracht, omdat uit de behandeling van de feiten blijkt dat de man tijdens de huwelijksvoltrekking niet te goeder trouw was, aldus de rechtbank.

Lees ook de [volledige uitspraak](#) van de rechtbank Zeeland-West-Brabant.

Bij verschil tussen deze tekst en de volledige uitspraak, is de tekst in de uitspraak beslissend.

Nicole van den Hurk

Op 6 oktober 1995 verdween in Eindhoven een 15-jarig meisje. Op 22 november 1995 werd haar lichaam gevonden in de bossen tussen Mierlo en Lierop. 21 jaar later stond een 49-jarige man voor de rechter die werd verdacht van verkrachting van en doodslag op het meisje.

Verdachte, bijgestaan door mr. Knoester en mr. Van der Hut

De verdediging pleit voor vrijspraak, omdat er onvoldoende wettig en overtuigend bewijs is, zoals dat heet. Aan het DNA-onderzoek, dat als bewijs wordt opgevoerd, zitten veel haken en ogen. Er zijn te weinig overeenkomsten tussen het DNA dat werd aangetroffen bij het slachtoffer en het DNA van de verdachte om te kunnen zeggen dat het verdachtes DNA is. Er zijn veel sporen die wijzen op DNA van iemand anders dan de verdachte. Zelfs de spermasporen wijzen daarop. Het staat helemaal niet vast dat het slachtoffer verkracht is. Het aangetroffen sperma kan van vrijwillig seksueel contact zijn. Bovendien was het voor de verdediging niet mogelijk om eigen onderzoek te doen naar ontlastende sporen omdat bijvoorbeeld de kleding was vernietigd. Als de gevonden haar al van de verdachte zou zijn, dan kan die op zoveel verschillende manieren op de jas terechtgekomen zijn dat dit hem niet tot de dader maakt.

Officier van justitie

De verdachte heeft zich schuldig gemaakt aan verkrachting en doodslag. Met verbeterde technieken kon een DNA-profiel worden gemaakt van sperma dat werd gevonden in het lichaam van het slachtoffer. Dit DNA-profiel werd door deskundigen vergeleken met het DNA-profiel van de verdachte. Die deskundigen vinden het extreem veel waarschijnlijker dat het gaat om DNA van de verdachte, dan van een willekeurige derde. Op de jas van het slachtoffer is een haar gevonden. Het is volgens deskundigen veel waarschijnlijker dat die haar van de verdachte is dan van een willekeurige derde. De haar op de jas maakt het zeer waarschijnlijk dat het de verdachte is die het meisje heeft achtergelaten in het bos waar zij gevonden is. En dat maakt het onwaarschijnlijk dat iemand anders dan de verdachte, als donor van de haar, verantwoordelijk is voor het overlijden van het meisje.

Rechtbank

De man wordt veroordeeld tot een gevangenisstraf van 5 jaar voor de verkrachting van het 15-jarig Eindhovens meisje in 1995. Het DNA-onderzoek bewijst dat het sperma van verdachte is aangetroffen bij het slachtoffer. Dat er sprake is geweest van vrijwillig seksueel contact, vindt de rechtbank volstrekt onaannemelijk. De rechtbank acht niet wettig en overtuigend bewezen dat de man het meisje ook heeft gedood. Volgens de rechtbank wijzen de feiten en omstandigheden voor wat betreft de doodslag in sterke mate in de richting van de man. De rechtbank kan er echter de ogen niet voor sluiten dat het DNA-onderzoek erop wijst dat naast hem en het vriendje van het slachtoffer nog een derde persoon DNA heeft bijgedragen aan de spermasporen. Of dat DNA per ongeluk in de loop van het forensisch onderzoek in de (sperma) sporen terecht is gekomen, of dat het afkomstig is van een tweede dader van een verkrachting, heeft de rechtbank niet kunnen vaststellen. Omdat er geen ander bewijs is dat wijst op de man als dader van de doodslag, kan niet in redelijkheid worden uitgesloten dat een andere persoon de doodslag heeft gepleegd. Daarom wordt de man vrijgesproken van de doodslag. Dat de man zelf niet heeft verklaard dat – ondanks de door hem gepleegde verkrachting – niet hij maar een ander het meisje heeft gedood, kan daarin geen verschil maken. Een verdachte hoeft geen bewijs tegen zichzelf te leveren.

De rechtbank betreurt het zeer dat de naasten van het meisje na haar verdwijning wekenlang in grote onzekerheid en angst hebben verkeerd over haar lot. En ook dat tot nu toe de naasten geen duidelijkheid hebben kunnen krijgen over wat er is gebeurd na de verkrachting. Maar omdat de man wordt vrijgesproken van de doodslag, kunnen deze omstandigheden niet meewegen bij het bepalen van de straf.

Lees ook de volledige uitspraak van de [rechtbank Oost-Brabant](#) en het [zaaksdossier op rechtspraak.nl](#).

Bij verschil tussen deze tekst en de volledige uitspraak, is de tekst in de uitspraak beslissend.

Brandbom op moskee is terrorisme

In februari 2016 worden er brandbommen gegooid naar een moskee in Enschede. Hier zijn op dat moment ongeveer 30 mensen, onder wie kinderen, aanwezig. Voor de brandstichting staan vijf verdachten terecht.

Verdachten, bijgestaan door mr. J. Klomp, mr R.F. Speijdel, mr. J.W. Bosman, mr. E. van der Meer, en mr. J.D. Onland

Een van de advocaten betoogde kortgezegd dat er geen sprake zou zijn van terrorisme vanwege de knullige manier waarop de aanslag zou zijn uitgevoerd. Dit gebeurde in een opwelling, onder invloed van biertjes en een jointje. Er zat geen plan achter. Dat is volgens de advocaat vereist voor een terroristische oogmerk.

Officier van justitie

De officier van justitie acht de mannen schuldig aan brandstichting en poging tot brandstichting gepleegd met een terroristisch oogmerk, en ook de voorbereiding hiervan en de samenspanning hiertoe. Alle vijf de verdachten waren betrokken bij het gooien van de molotovcocktails. Met de aanslag wilde het vijftal een signaal afgeven dat er niet meer asielzoekers in Enschede zouden moeten worden opgenomen. De verdachten wilden met de actie bewust schrik aanjagen. Ze waren eerder al bij demonstraties met een ‘extreemrechts’ karakter. De mannen deelden onder meer op apps afbeeldingen die getuigen van hun extreemrechtse denkbeelden.

Rechtbank

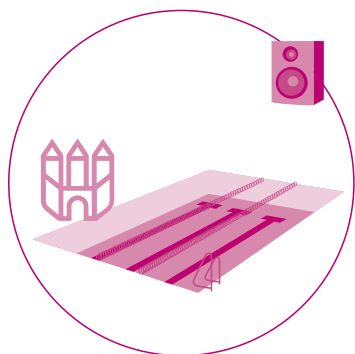
De verdachten worden veroordeeld tot een celstraf van vier jaar voor het gooien van molotovcocktails naar een moskee in Enschede. Zij hadden daar een terroristisch oogmerk bij. Ze wilden namelijk met geweld de gemeente Enschede en de moslimgemeenschap angst aanjagen om er voor te zorgen dat er geen asielzoekerscentrum zou komen in die stad.

Vier mannen zijn veroordeeld tot een gevangenisstraf van vier jaar, waarvan één jaar voorwaardelijk met een proeftijd van drie jaar. De vijfde man is veroordeeld tot vier jaar, met een voorwaardelijk deel van twee jaar en dezelfde proeftijd. Omdat deze verdachte, anders dan de anderen, openheid van zaken heeft gegeven en spijt heeft betuigd, legt de rechtbank hem een langer deel van de straf voorwaardelijk op. Voor alle vijf geldt een contactverbod met elkaar, naast de andere bijzondere voorwaarden. De rechtbank oordeelt dat (geringe) intelligentie en de mate van professionaliteit en zorgvuldigheid, hooguit een rol spelen bij de straftoemeting maar er niet toe doen bij de vraag of sprake is van een terroristisch oogmerk.

Lees ook de [volledige uitspraak](#) van de rechtbank Overijssel.

Bij verschil tussen deze tekst en de volledige uitspraak, is de tekst in de uitspraak beslissend.

Gemeente Tilburg aansprakelijk voor zwembadongeluk

In november 2011 kwam in een Tilburgs zwembad een geluidsbox naar beneden, waardoor een baby van 5 maanden om het leven kwam en haar moeder gewond raakte. De bevestigingsbouten van de installatie hadden allang vervangen moeten worden.

Verdachte (gemeente Tilburg), bijgestaan door mr. S. Visser

De gemeente Tilburg heeft het boetekleed aangetrokken en de volledige verantwoordelijkheid op zich genomen. Er is alleen geen sprake geweest van grovelijke onvoorzichtigheid, onachtzaamheid of nalatigheid.

Officier van justitie

Het Openbaar Ministerie acht wettig en overtuigend bewezen dat de gemeente zich schuldig heeft gemaakt aan aanmerkelijk onachtzaam en nalatig handelen. De officieren van justitie baseren zich daarbij onder meer op de geneeskundige verklaringen en op verschillende technische rapportages. De gemeente Tilburg werd vanaf 2006 meerdere keren gewaarschuwd voor doorroesting van de bouten en moeren van de geluidsbox. In april 2011, ruim een half jaar voor het ongeval, ontving de gemeente nog een rapport van een technisch bureau waarin stond dat de bouten meteen vervangen moesten worden.

Rechtbank

De gemeente Tilburg heeft eerst aanmerkelijk en na april 2011 grovelijk onachtzaam en nalatig gehandeld in de aanloop naar een dodelijk ongeval in zwembad Reeshof. Vanaf 2006 werd de gemeente verschillende keren gewaarschuwd en hieraan werd geen gehoor gegeven. De gemeente had bovendien de organisatie niet goed op orde. Taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden waren onduidelijk en versnipperd over verschillende afdelingen. Daardoor was er te weinig oog voor veiligheid. Dit rekent de rechter de gemeente zeer zwaar aan. De rechter legt de gemeente de maximale boete voor een rechtspersoon van 76.000 euro op.

Lees ook de [volledige uitspraak](#) van de rechtbank Zeeland-West-Brabant.

Bij verschil tussen deze tekst en de volledige uitspraak, is de tekst in de uitspraak beslissend.

Wilders

Op 19 maart 2014 heeft de heer Wilders aan zijn publiek gevraagd “willen jullie in deze stad en in Nederland meer of minder Marokkanen?”. In antwoord hierop werd door het publiek, dat vooraf was geïnstrueerd, meermalen ‘minder’ gescandeerd. Het Openbaar Ministerie heeft hem hierop vervolgd voor groepsbelediging en het aanzetten tot discriminatie en haat.

Verdachte Geert Wilders, bijgestaan door mr. Knoops

Verdachte heeft betoogd geen strafbare uitlatingen te hebben gedaan en moet van alle feiten worden vrijgesproken. In de eerste plaats zijn Marokkanen geen ras. Bovendien waren zijn uitlatingen slechts een uiting van het bestaande partijprogramma van de PVV, en dat is niet strafbaar. Achteraf heeft verdachte zijn uitlatingen genuanceerd door te zeggen dat hij alleen criminele Marokkanen en Marokkanen met een uitkering bedoelde. Als laatste is naar voren gebracht dat verdachtes uitlatingen worden beschermd door het recht op vrijheid van meningsuiting op grond van artikel 10 van het Europees Verdrag voor de bescherming van de Rechten van de Mens.

Officier van justitie

Verdachte heeft zich op 12 maart 2014 schuldig gemaakt aan groepsbelediging van Marokkanen en op 19 maart 2014 aan groepsbelediging en aanzetten tot haat en discriminatie tegen Marokkanen. Bij beide gelegenheden heeft Wilders zich uitgelaten over Marokkanen als bevolkingsgroep. Hij maakte daarbij ook geen onderscheid op basis van gedrag (bijvoorbeeld crimineel gedrag). Wilders’ uitspraken raakten daarmee de hele groep.

Wilders’ speech van 19 maart 2014 was van tevoren goed doordacht en zorgvuldig opgebouwd. Ook gaat het OM ervan uit dat Wilders wist dat zijn speech mogelijk strafbare uitlatingen bevatte. De politicus heeft willens en wetens de grenzen van het toelaatbare heeft overschreden.

Rechtbank

Geert Wilders, partijleider van de Partij voor de Vrijheid (PVV), is door de rechtbank Den Haag voor zijn ‘minder Marokkanen’-uitspraken op 19 maart 2014 veroordeeld voor groepsbelediging en aanzetten tot discriminatie. De juridische betekenis van de term ‘ras’ is veel ruimer dan de betekenis die dit begrip in het Nederlands spraakgebruik en de wetenschap normaal heeft. De heer Wilders heeft op 19 maart 2014 een groep landgenoten op een voor iedereen heldere en duidelijke wijze geïdentificeerd door te verwijzen naar hun gemeenschappelijke afkomst. Hij heeft de nationaliteit gebruikt als etnische aanduiding. Met de uitlatingen op 19 maart 2014 is een onderscheid gemaakt tussen de Marokkaanse bevolkingsgroep en andere bevolkingsgroepen in Nederland en is eerstgenoemde groep weggezet als inferieur. Mede gezien het opruiende karakter van de manier van uitlaten, worden anderen hiermee aangezet tot discriminatie van personen met een Marokkaanse afkomst. De belangrijkste vraag in dit proces is of de heer Wilders een grens over is gegaan. Die vraag is in het vonnis beantwoord. Nu het gaat om een bijna uitzonderlijk proces, waar een bekend politicus terecht stond, en waarin door de rechtbank een duidelijke norm is gesteld, vindt zij dat voldoende recht is gedaan en wordt verdachte geen straf opgelegd.

Lees ook de [volledige uitspraak](#) van de rechtbank Den Haag.

Bij verschil tussen deze tekst en de volledige uitspraak, is de tekst in de uitspraak beslissend.

4

'Ik heb zin in de nieuwe uitdaging'

Sonja Renaud

Medewerker Tolken- en Vertaalbureau

Rechtbank Den Haag

Sinds 2004 werk ik bij het Tolken- en Vertaalbureau. Hier regelen wij de tolken voor zittingen en verhoren. Maar ook dat er juridische stukken vertaald worden. Na zoveel jaar ging het bij mij een beetje kriebelen. Ik had het idee dat ik misschien wel eens iets anders zou willen doen. Zo ontstond het idee om een eigen bedrijf op te richten. Een bedrijf dat zich helemaal met taal bezig zou houden. En dat kreeg steeds meer vorm. Ik ben ook een website (www.tekstbureauaud.nl) gaan maken en ik heb visitekaartjes laten maken.

Ik was daar eigenlijk lekker mee bezig. En toen kwamen er steeds meer geruchten over de reorganisatie als gevolg van de modernisering en de daarmee samenhangende digitalisering van de rechtspraak. Dat dat ook bij onze afdeling toch grotere gevolgen zou hebben dan aanvankelijk werd gedacht. Ik hield er dan ook al rekening mee dat ik misschien een brief zou krijgen, waarbij ik boventallig verklaard zou worden. En in oktober is die brief ook gekomen. Toen was het voor mij ook duidelijk dat er op termijn voor mij geen plek meer zou zijn in de nieuwe organisatie.

Dat heeft mijn plannen voor mijn eigen bedrijf eigenlijk allemaal in een stroomversnelling gebracht. Ik had al via verschillende wegen informatie gekregen en bij bijeenkomsten begrepen dat er vanuit het Van-Werk-naar-Werk-traject mogelijkheden zouden zijn om je daarbij te helpen. Om je naar een nieuwe functie te helpen. Of eventueel een eigen bedrijf op te richten. Je kon daar ook bepaalde voorzieningen voor krijgen.

Het Van-Werk-naar-Werk-traject is opgesteld voor mensen die in feite boventallig zijn verklaard, als mogelijkheid om naar een andere baan geholpen te worden.

Die voorzieningen zoals de stimuleringspremie, dat zijn natuurlijk wel gunstige dingen. Daar heb je de organisatie voor nodig en daar heb je dat traject voor nodig. En ook de regeling dat je buitengewoon verlof kan krijgen om aan je bedrijf te werken.

Ik ben heel positief dat ik een succes van mijn bedrijf ga maken. Ik heb zin in de nieuwe uitdaging!

'Mensen moeten niet gedwongen worden tegenover elkaar te gaan staan'

Johan Visser

Familie- en kinderrechter

Rechtbank Den Haag

Deirdre Klijn

Familierechter

Rechtbank Noord-Nederland

Visser: Het verschil tussen een gewone scheiding en een vechtscheiding zit met name in de last die kinderen ervaren bij de scheiding. Bij normale scheidingen gaan kinderen daar nog relatief eenvoudig doorheen, zonder veel last en ellende. En bij een vechtscheiding zie je dat het helemaal uit de hand loopt en dat kinderen daar echt klem in raken. Dat leidt tot allerlei problemen voor die kinderen. Op school, op de sportclub, thuis. Ze kunnen daar niet meer goed mee uit de voeten. En daar moet in onze optiek wat aan gebeuren. En hoe sneller, hoe beter.

Vanuit de Rechtspraak is het de bedoeling dat we eerder en sneller hulp kunnen aanbieden aan ouders en met name de kinderen. Dat is denk ik de essentie van de plannen.

Klijn: Dat besef dat mensen door een proces heenlopen en dat je dus in wat je aanbiedt als professionals, waar de Rechtspraak er één van is, aan moet sluiten bij de op dat moment bestaande problematiek en de op dat moment bestaande behoefte. En alleen dan werkt het. En dat moet je zo snel mogelijk doen. Dus als mensen elkaar het huis uitvechten, moet er ergens iemand zijn die zegt: 'Bij dit gezin is het absoluut belangrijk dat er zo snel mogelijk vervangende huisvesting komt.' De gedachte is dat dat ver vóór de rechtspraak moet. Wat gaat dan de Rechtspraak doen?

Visser: Wat je zou willen is dat in de fase voorafgaand aan het moment dat de zaak bij de rechter komt de 'diagnose' gesteld is en dat de daarop nodige hulpverlening dan al ingeschakeld kan worden. Dus de hulpverlening die wij voorstellen moet eigenlijk ook al in de voorfase aanwezig zijn. Zodat partijen veel sneller naar het juiste loket worden gestuurd.

Klijn: De gedachte achter het alternatief dat Johan noemt, is dat je de mensen de mogelijkheid geeft om samen te zeggen: 'Wij zijn het samen op dit punt niet eens, en daar hebben wij een beslissing van de rechter op nodig. En over de andere dingen zijn wij het wel eens, dus daar hoeft u zich op dit moment niet mee te bemoeien.' Waardoor je voorkomt dat mensen door het proces gedwongen worden tegenover elkaar te gaan staan.

'Meer tijd en aandacht voor de zaak is voor iedereen goed'

Hans Milius

Strafrechter

Rechtbank Den Haag

Ik houd me bezig met de ontwikkeling van professionele standaarden in het land. Liever noem ik dat de ontwikkeling van collectief vakmanschap. Kijk als je bij de dokter komt, wil je eigenlijk altijd graag de beste arts tegenover je. En als je bij de rechter komt, wil je ook de beste rechter. We kunnen natuurlijk niet allemaal zorgen dat we de allerbeste rechter zijn. Maar we kunnen wel proberen minimumstandaarden te ontwikkelen, waarmee de rechtzoekende ervan verzekerd is dat hij ook een goede uitspraak krijgt, van een rechter met gezag.

Het was nodig om deze standaarden te ontwikkelen, omdat met name strafrechters ermee werden geconfronteerd dat de werkdruk te hoog was. En wanneer je werkdruk te hoog is en je te lange zittingsdagen moet draaien, dan loop je een groot risico dat je fouten gaat maken en dat willen we niet.

Het grote voordeel is dat de rechter meer tijd heeft en dus ook meer tijd aan de zaak besteedt. Meer tijd aan de verdachte besteedt. En ook na de zitting meer tijd heeft om over de zaak na te denken. Dat is voor iedereen goed.

Als burger zul je dan dus merken, dat er meer aandacht aan je zaak wordt besteed. Maar ook bijvoorbeeld dat je steeds dezelfde rechter treft, als je zaak bijvoorbeeld wordt aangehouden. We hebben begrepen dat dat heel belangrijk is voor mensen. Verder wil je een begrijpelijke beslissing, je wil weten waarom je veroordeeld bent bijvoorbeeld, om te kunnen beoordelen of je in hoger beroep wil. Ook wil je niet dat je uren op de behandeling van je zaak moet wachten wanneer je op de gang staat. Dat zou je bij de dokter ook heel vervelend vinden. Nou bij ons is dat natuurlijk net zo. Maar misschien nog wel het allerbelangrijkste is dat de burger wil dat hij voor elke rechter die hij voor zich krijgt, op een gelijke manier wordt behandeld. En op een gelijke manier wordt beoordeeld. Dat is natuurlijk heel erg moeilijk en dat zal ook nooit perfect gaan. Maar we kunnen er wel naar streven dat we naar een soort minimumniveau toegaan. Dat we een soort gemiddelde weten te betrachten.

'De beslissing en de motivering worden beter'

Marianne Tillema

Raadsheer

Gerechtshof Amsterdam

Corrie ter Veer

Raadsheer

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden

Tillema: Wij zijn lid van de werkgroep Professionele standaarden van de civiele afdelingen van de hoven. In 2014 zijn wij begonnen met het ontwikkelen van een standaard op het gebied van meervoudig beslissen. Dat heeft een heel traject doorlopen met ook interne raadpleging, terugkoppeling naar de achterban, een plenaire bijeenkomst. En we hebben dit project afgesloten in de herfst van 2016.

Ter Veer: In de praktijk werken we eigenlijk al zo, maar het is meer zo dat je je steeds bewust moet zijn van de valkuilen die er zijn bij beslissen. Dat is niet alleen zo als je zelf als individu beslist, maar ook als je als groep beslist. Om een voorbeeld te noemen: het komt toch nog wel eens voor dat je in de gang een collega tegenkomt met wie je de volgende dag een zaak gaat doen. En dat je dan al over die zaak spreekt en eigenlijk al dingen zegt terwijl de derde collega er niet bij is. En dat is gewoon niet goed. Je moet steeds met z'n drieën de zaak bespreken. En dan eerst zelf tot een beslissing komen en daarna met elkaar de zaak bespreken en dan kom je tot een verantwoorde beslissing.

Tillema: Een ander valkuil is bijvoorbeeld is het *ankereffect*. Dat houdt in dat de informatie die je als eerste krijgt, als uitgangspunt dient zonder dat je je ervan bewust bent of zonder dat je je hebt afgevraagd of dat nu juist is of niet.

Ter Veer: Ik denk dat de motivering van beslissingen breder wordt, omdat eigenlijk alle gezichtspunten besproken worden. In civiele zaken moet natuurlijk altijd iemand gelijk krijgen en de ander ongelijk. Je probeert je vonnis dan zo te schrijven dat de verliezer ook kan begrijpen waarom hij ongelijk krijgt. En dat ook alle tegenargumenten de revue passeren, besproken worden en ook goed in de motivering terecht komen. Dus de discussie wordt verrijkt en de motivering wordt beter.

'De kwaliteit van de rechtspraak staat bij ons bovenaan'

Thoma Sleswijk Visser

Voorzitter College van Afgevaardigden

Rechter

Rechtbank Den Haag

Het College van Afgevaardigden is in 2002 tegelijkertijd met de Raad voor de rechtspraak opgericht. De gedachte erachter was dat de Raad voor de rechtspraak verantwoording af moet leggen aan de minister, maar de vraag was ook of de Raad dat niet ook intern moest doen, aan de medewerkers van de Rechtspraak. Daarom zitten er collega's uit alle geledingen in dat college. We zijn met 28 mensen en die werken bij de administratie, bedrijfsvoering, maar het zijn ook juridisch medewerkers, rechters, raadsheren en rechters in opleiding. En met zijn allen geven wij gevraagd en ongevraagd advies over alle taken en plannen van de Raad voor de rechtspraak.

We wilden in 2016 ook meewerken aan en ons inzetten voor het herstellen van het vertrouwen. Dat was ook nodig. Er was in 2015 een vertrouwensbreuk, gelet op het locatiebeleid en actiegroep Tegenlicht is toen ook in het nieuws geweest. En iedereen, de bestuurders, het College vond het heel belangrijk dat we gingen werken aan constructief samenwerken en dus herstel van vertrouwen. Het College heeft er toen voor gezorgd dat het meer in gesprek raakte met de achterban - mensen in de organisatie - en zichtbaarder werd. Dus presentaties houden, berichten op de interne site over onderwerpen die er spelen. Mensen vragen: wat houdt je bezig? En dan spreek je niet alleen met Tegenlicht, maar ook met de ondernemingsraden, de Centrale Ondernemingsraad en de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak.

Wat we bereikt hebben is, denk ik, dat de bestuurders anders zijn gaan denken over hoe moeten we de zaken aanpakken. Dit willen we niet meer zo. We moeten de medewerkers eerder betrekken bij onze plannen. Dat doen ze en dat doen ze zeker ook voor het College. Het College wordt actief door de Raad voor de rechtspraak betrokken bij alle plannen. Dus waar het ook over gaat: we krijgen vroeg te horen: 'Hier zijn we mee bezig. Daar denken we aan. Wat vinden jullie ervan?'

Het vertrouwen in het bestuur is heel verschillend ook per gerecht. Er is nog zeker een weg te gaan. En het is heel goed dat het op de agenda staat en dat ook aangegeven is dat het op de agenda blijft staan. Maar het is voor het College ook heel belangrijk om te blijven werken aan die blinde vlek die er soms bij bestuurders in alle beslisdrukke is. Ze vergeten dan misschien de medewerkers mee te nemen in hun planmakerij. En het is dan ook onze taak om die blinde vlek zo klein mogelijk te houden. Want er is een goed begin gemaakt met het herstel van het vertrouwen, maar er moet nog steeds aan gewerkt worden.

5

Financiën

Jaarrekening 2016
Rechtspraak

Geconsolideerde balans per 31 december 2016 (na resultaatbestemming)

		31-12-2016	31-12-2015
	(x € 1.000)	(x € 1.000)	(x € 1.000)
Activa			
Vaste activa			
[1]	Materiële vaste activa		
	Grond en gebouwen	16.322	15.344
	Installaties en inventarissen	42.070	42.944
	Overige materiële vaste activa	18.860	22.203
		77.252	80.491
Financiële vaste activa			
[2]	Vordering Ministerie van Veiligheid en Justitie inzake vakantiegelden	21.059	21.059
Vlottende activa			
[3]	Vlottende vorderingen	9.121	10.800
[4]	Liquide middelen	167.914	158.131
		177.035	168.931
	Totaal activa	275.346	270.481
Passiva			
[5]	Eigen vermogen	1.634	24.265
[6]	Egalisatierekening	53.895	41.143
[7]	Voorzieningen	46.645	30.305
Langlopende schulden			
[8]	Leningen bij het Ministerie van Financiën	62.425	68.264
	Overige langlopende schulden	685	994
[9]	Vooruitontvangen bedragen Openbaar Ministerie	1.190	1.551
		64.300	70.809
[10]	Kortlopende schulden		
		108.872	103.959
	Totaal passiva	275.346	270.481

Geconsolideerde winst-en-verliesrekening over 2016

	Realisatie 2016 (x € 1.000)	Begroot 2016 (x € 1.000)	Realisatie 2015 (x € 1.000)
Opbrengsten			
[11A] Bijdrage kerndepartement Ministerie van Veiligheid en Justitie	1.071.091	934.045	1.003.442
[11B] Overige bijdrage van Ministerie van Veiligheid en Justitie	22.193	31.500	24.229
[12] Overige bedrijfsopbrengsten	9.135	8.200	8.368
[13] Bijdrage meer/minder werk	-12.752	14.582	-25.380
Totaal opbrengsten	1.089.667	988.327	1.010.659
Kosten			
[14] Personele kosten	803.622	757.458	759.935
[15] Materiële kosten	278.838	226.006	220.298
[16] Afschrijvingen materiële vaste activa	26.043	31.189	24.863
[17] Gerechtskosten	2.424	3.733	3.054
Totaal bedrijfslasten	1.110.927	1.018.386	1.008.150
Subtotaal opbrengsten minus bedrijfslasten	-21.260	-30.059	2.509
[18] Rentekosten	1.371	1.941	1.726
Resultaat	-22.631	-32.000	783

Geconsolideerd kasstroomoverzicht over 2016

		2016		2015	
	(x € 1.000)	(x € 1.000)	(x € 1.000)	(x € 1.000)	(x € 1.000)
<i>Kasstroom uit operationele activiteiten</i>					
Resultaat	-22.631		783		
<i>Aanpassingen voor:</i>					
Afschrijvingen op materiële vaste activa	26.701		25.560		
Mutatie voorzieningen	16.340		-5.149		
Vrijval vooruitontvangen bedragen OM	-514		-549		
<i>Verandering in werkkapitaal</i>					
Mutatie financiële vaste activa en vorderingen	1.679		2.209		
Mutatie kortlopende schulden (excl. kortlopend deel leningen en vooruitontvangen bedragen OM)	5.543		384		
Mutatie overige langlopende leningen	-311		-310		
Toename vooruitontvangen bedragen OM (kortlopend)	71		479		
Mutatie egalisatierekening	12.752		-16.701		
Kasstroom uit operationele activiteiten		39.630		6.705	
<i>Kasstroom uit investeringsactiviteiten</i>					
Investerings materiële vaste activa	-23.582		-21.658		
Desinvesteringen materiële vaste activa	121		522		
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		-23.462		-21.136	
<i>Kasstroom uit financieringsactiviteiten</i>					
Aflossingen leningen	-25.645		-24.774		
Aangegane leningen	19.260		23.255		
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		-6.385		-1.519	
Mutatie liquide middelen		9.783		-15.949	

Toelichting op de geconsolideerde balans en winst-en-verliesrekening

Algemene toelichting

Activiteiten

De Rechtspraak is een organisatie waar wij in 17 gerechten, de Raad voor de rechtspraak en 3 landelijke diensten werken aan jaarlijks 1,7 miljoen rechterlijke uitspraken van hoge kwaliteit. Aan de basis van ons werk staan de kernwaarden onafhankelijkheid, onpartijdigheid, integriteit en professionaliteit. Naast deze kernwaarden betekent kwaliteit: snelle, toegankelijke en deskundige rechtspraak.

Consolidatie

In de consolidatie worden de financiële gegevens van de Rechtspraak opgenomen samen met haar publiekrechtelijke entiteiten waarop zij een overheersende zeggenschap kan uitoefenen of waarover zij de centrale leiding heeft. Onderlinge transacties, vorderingen en schulden tussen de entiteiten worden geëlimineerd. De waarderingsgrondslagen van alle in de consolidatie betrokken entiteiten zijn gelijk. De entiteiten zijn voor 100% opgenomen in de consolidatie. De in de consolidatie betrokken organen zijn:

Rechtbanken:	Vestigingsplaats
Rechtbank Amsterdam	Amsterdam
Rechtbank Den Haag	Den Haag
Rechtbank Gelderland	Arnhem
Rechtbank Limburg	Maastricht
Rechtbank Midden-Nederland	Utrecht
Rechtbank Noord-Holland	Haarlem
Rechtbank Noord-Nederland	Groningen
Rechtbank Oost-Brabant	's-Hertogenbosch
Rechtbank Overijssel	Zwolle
Rechtbank Rotterdam	Rotterdam
Rechtbank Zeeland-West-Brabant	Breda
Gerechtshoven:	
Gerechtshof Amsterdam	Amsterdam
Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden	Arnhem
Gerechtshof 's-Hertogenbosch	's-Hertogenbosch
Gerechtshof Den Haag	Den Haag
Bijzondere colleges:	
Centrale Raad van Beroep	Utrecht
College van Beroep voor het bedrijfsleven	Den Haag
Overige entiteiten:	
Bureau Raad voor de rechtspraak	Den Haag
Spir-it	Utrecht
Studiecentrum Rechtspleging (SSR)	Utrecht
Landelijk Dienstencentrum voor de Rechtspraak (LDCR)	Utrecht

Algemene grondslagen

Algemeen

De jaarrekening 2016 is door leden van de Raad opgemaakt en vastgesteld op 12 april 2017.

De jaarrekening is opgesteld in euro's.

De geconsolideerde jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met het Besluit Financiering Rechtspraak en artikel 26 en 27 lid 1, 2, 3, 5, 6, 7, en 8 van de regeling agentschappen. Hierin wordt, voor zover in dit besluit en de regeling, niet anders bepaald, aangesloten bij de grondslagen voor de verslaggeving, neergelegd in Titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en uitgewerkt in de door de Raad voor de Jaarverslaggeving uitgegeven Richtlijnen voor de jaarverslaggeving. De volgende afwijkingen van RJ ontstaan vanuit de regeling agentschappen en Besluit Financiering Rechtspraak (BFR):

- het eigen vermogen is gepresenteerd conform BFR, artikel 17 en 18;
- de egalisatierekening is gevormd conform BFR artikel 19 en 20;
- de opbrengstverantwoording van de bijdrage van het ministerie is in aansluiting op BFR artikel 9 tot en met 16;
- geen opname van voorzieningen in het kader van jubileumuitkeringen en arbeidsongeschiktheid in aansluiting op regeling agentschappen artikel 27 lid 6;
- geen activering van immateriële vaste activa in aansluiting op BFR artikel 17 nota van toelichting.
- Geen activering van panden, ook niet bij financial lease, in aansluiting op regeling agentschappen artikel 27 lid 8.

Voor enkele grondslagen wordt afgeweken van deze wettelijke bepalingen en richtlijnen:

- het niet op de balans opnemen van een reservering voor de verplichting in het kader van vakantiedagen, deze worden in de toelichting als niet in de balans opgenomen verplichting toegelicht;
- het jaarverslag Rechtspraak aan de Minister, zoals benoemd in de Wet op de rechterlijke organisatie, is vormgegeven middels een geconsolideerde jaarrekening Rechtspraak, zonder enkelvoudige jaarrekening concernbedrijf Rechtspraak.

Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld, vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs.

Ter vergelijking opgenomen cijfers

In de jaarrekening wordt de realisatie 2016 vergeleken met de realisatie 2015 en de begroting 2016, die op 6 januari 2016 is vastgesteld door de Minister van Veiligheid en Justitie.

Oordelen en schattingen

Bij de toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de leiding van de organisatie zich diverse oordelen en schattingen. De belangrijkste oordelen en schattingen, inclusief de bijbehorende veronderstellingen, worden toegelicht bij de relevante posten.

Financiële instrumenten

Onder financiële instrumenten worden primaire financiële instrumenten zoals vorderingen en schulden verstaan. Voor de grondslagen van de primaire financiële instrumenten wordt verwezen naar de behandeling per balanspost.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva**Immateriële vaste activa**

Zoals is overeengekomen worden immateriële vaste activa niet geactiveerd in overeenstemming met het BFR.

Materiële vaste activa

Materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs plus bijkomende kosten onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de geschatte toekomstige gebruiksduur. Afschrijvingen op materiële vaste activa worden berekend volgens een vast percentage van de verkrijgingsprijs op basis van de geschatte toekomstige gebruiksduur van de betreffende materiële vaste activa. Afschrijvingen vinden plaats tot restwaarde. Voor zover niet anders is vermeld, is de restwaarde op nihil gesteld. Op materiële vaste activa in bestelling wordt niet afgeschreven. Er wordt rekening gehouden met de bijzondere waardeverminderingen die op balansdatum worden verwacht.

Het groot onderhoud van materiële vaste activa wordt, voor zover voor rekening van de Rechtspraak, als kosten ten laste van het resultaat gebracht.

Financiële vaste activa

Vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde onder aftrek van een voorziening wegens vermoedelijke oninbaarheid.

Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa

De Rechtspraak beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld.

Vlottende vorderingen

De verstrekte leningen en overige vorderingen, worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs minus benodigde voorziening voor oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kasgelden en een rekening-courant met het Ministerie van Financiën en worden gewaardeerd tegen nominale waarde. De Rechtspraak maakt gebruik van producten die het Ministerie van Financiën aanbiedt. Dagelijks wordt door middel van saldogereguleerend aan het einde van de dag het saldo op de betaalrekening teruggebracht tot nul.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor in rechte afdwingbare of feitelijke verplichtingen die op balansdatum bestaan waarbij het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is en waarvan de omvang op betrouwbare wijze is te schatten. De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen per balansdatum af te wikkelen, zijnde de nominale waarde van de verwachte uitgaven die noodzakelijk zijn, tenzij anders vermeld. In overeenstemming met de regeling agentschappen is het voorzieningenbeleid volgens comply or explain als volgt.

Voorzieningen worden gevormd voor:

- boekwaardeverliezen en afkoopregelingen;
- (Boven-)wettelijke werkloosheidsregeling;
- Reorganisaties;
- Juridische claims.

Voorziening wordt niet gevormd voor:

- Jubileumuitkeringen;
- Arbeidsongeschiktheid.

Voorziening reorganisatiekosten

De voorziening reorganisatiekosten is gevormd indien op balansdatum een gedetailleerd plan is geformaliseerd en de gerechtvaardigde verwachting is gewekt bij hen voor wie de reorganisatie gevolgen zal hebben dat de reorganisatie zal worden uitgevoerd. De voorziening bestaat uit de directe kosten van de faciliteiten uit het van-werk-naar-werk beleid van de reorganisatie. De voorziening reorganisatiekosten is gevormd in verband met de organisatorische veranderingen die verbanden houden met het programma Kwaliteit en Innovatie (KEI).

Indien voor reorganisaties waarvoor per balansdatum een plan is geformaliseerd, maar waarvoor pas na balansdatum hetzij de gerechtvaardigde verwachting is gewekt richting betrokken dat de reorganisatie zal worden uitgevoerd, hetzij is gestart met de implementatie van het reorganisatieplan, zal hierover informatie worden opgenomen onder de gebeurtenissen na balansdatum.

Voorziening boekwaardeverliezen en afkoopregelingen

Deze voorziening heeft betrekking op de onvermijdbare kosten van verlieslatende huisvestingscontracten. De voorziening is gevormd voor de afkoop en boekwaardeverliezen die uit hoofde van dit contract betaald moeten worden.

Langlopende schulden

Langlopende schulden worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Kortlopende schulden

Bij de eerste opname van kortlopende schulden worden deze opgenomen tegen reële waarde verminderd met (in geval van een financiële verplichting die niet tegen reële waarde, met verwerking van waardeveranderingen in de winst-en-verliesrekening, is opgenomen) de direct daaraan toe te rekenen transactiekosten.

De overige kortlopende schulden worden na de eerste waardering gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs volgens de effectieve-rentemethode. Winst of verlies worden in de winst-en-verliesrekening opgenomen zodra de verplichtingen niet langer op de balans worden opgenomen, alsmede via het amortisatieproces.

Geamortiseerde kostprijs

De geamortiseerde kostprijs is het bedrag waarvoor een financieel actief of financiële verplichting bij de eerste verwerking in de balans wordt opgenomen verminderd met aflossingen op de hoofdsom, vermeerderd of verminderd met de via de effectieve-rentemethode bepaalde cumulatieve amortisatie van het verschil tussen dat eerste bedrag en het aflossingsbedrag en verminderd met eventuele afboekingen (direct, dan wel door het vormen van een voorziening) wegens bijzondere waardeverminderingen of oninbaarheid.

Niet langer in de balans opnemen van financiële activa en verplichtingen

Een financieel instrument wordt niet langer in de balans opgenomen indien een transactie er toe leidt dat alle of nagenoeg alle rechten op economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot de positie aan een derde zijn overgedragen.

Leasing

Overeenkomstig de uitgangspunten van het Rijkshuisvestingsstelsel activeert de Rijksgebouwendienst alle panden die onderdeel zijn van het Rijkshuisvestingsstelsel, ook indien het Burgerlijk Wetboek Boek 2 Titel 9 vereist, zoals bij financial lease, dat een pand geactiveerd wordt bij de organisatie dat het pand in gebruik heeft.

Grondslagen voor bepaling van het resultaat**Algemeen**

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de opbrengsten en de kosten over het jaar.

Opbrengstverantwoording

De ontvangen bijdragen in het kader van de productie wordt verantwoord in het verslagjaar waar de productie wordt gerealiseerd. Overige bijdragen worden toegerekend aan het verslagjaar waarop ze betrekking hebben.

Periodiek betaalbare beloningen

Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de winst-en-verliesrekening voor zover ze verschuldigd zijn aan werknemers, respectievelijk de belastingautoriteit.

Pensioenregeling

De werknemers van de Rechtspraak vallen onder de pensioenregeling van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds. De Rechtspraak heeft de pensioenregeling verwerkt volgens de verplichtingenbenadering. De over het verslagjaar verschuldigde premie wordt als last verantwoord. De Rechtspraak heeft voor deze pensioenregeling geen andere wettelijke of feitelijke verplichting indien een tekort zich voordoet bij het ABP. Wanneer echter de premiebetaling niet meer kostendekkend is, kan dit bij de Rechtspraak leiden tot ofwel een aanpassing van de premie dan wel een versobering van de pensioenregeling.

Afschrijvingen op materiële vaste activa

De afschrijvingen op de materiële vaste activa worden vanaf het moment van ingebruikname afgeschreven over de verwachte toekomstige gebruiksduur. De afschrijvingen zijn gebaseerd op de verkrijgingsprijs en vinden plaats volgens de lineaire methode.

Kosten

De kosten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Rentelasten

Rentelasten worden tijdsevenredig verwerkt en toegerekend aan het jaar waarover zij verschuldigd zijn.

Exploitatiesubsidies

Exploitatiesubsidies worden ten gunste van de winst-en-verliesrekening gebracht in het jaar ten laste waarvan de gesubsidieerde uitgaven komen, waarin de opbrengsten zijn gedeerd dan wel waarin het exploitatietekort zich heeft voorgedaan.

Grondslagen voor geconsolideerd kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. De indirecte methode houdt in dat het gerapporteerde resultaat wordt aangepast voor:

- posten van de winst-en-verliesrekening die geen invloed hebben op ontvangsten en uitgaven in dezelfde periode;
- mutaties in voorzieningen, overlopende posten, handelsdebiteuren en handelscrediteuren. Overigens worden mutaties in investeringscrediteuren hier niet in meegenomen, want de kasstromen uit hoofde van investeringen in materiële vaste activa worden afzonderlijk onder de investeringskasstroom gepresenteerd;
- posten van de winst-en-verliesrekening waarvan de ontvangsten en uitgaven niet worden beschouwd als behorend tot de operationele activiteiten.

De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit kasgelden en de rekening-courant met het Ministerie van Financiën.

Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest is opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten. Transacties waarbij geen ruil van kasmiddelen plaatsvindt, zijn niet in het kasstroomoverzicht opgenomen.

Toelichting op de geconsolideerde balans

Activa

[1] Materiële vaste activa

	Grond en gebouwen	Installaties en inventarissen	Bedragen x €1.000	
			Overige	Totaal
Aanschafwaarde begin periode	37.548	175.336	114.306	327.190
Cumulatieve afschrijvingen	-20.217	-129.323	-92.734	-242.274
Boekwaarde 31 december 2014	17.331	46.013	21.572	84.916
<i>Mutaties gedurende periode</i>				
Investeringsen	1.520	7.458	12.680	21.658
Desinvesteringsen	-153	-2.222	-1.729	-4.104
Afschrijvingen	-3.258	-10.207	-11.938	-25.403
Duurzame waardeverminderingen	-157	0	0	-157
Afschrijvingen desinvesteringsen	61	1.902	1.618	3.581
Totaal mutaties	-1.987	-3.069	631	-4.425
Aanschafwaarde einde periode	38.915	180.572	125.257	344.744
Cumulatieve afschrijvingen	-23.571	-137.628	-103.054	-264.253
Boekwaarde 31 december 2015	15.344	42.944	22.203	80.491
<i>Mutaties gedurende periode</i>				
Investeringsen	4.141	9.209	10.232	23.582
Desinvesteringsen	-300	-6.241	-1.678	-8.219
Afschrijvingen	-3.155	-9.990	-13.556	-26.701
Duurzame waardeverminderingen	0	0	0	0
Afschrijvingen desinvesteringsen	292	6.148	1.659	8.099
Totaal mutaties	978	-874	-3.343	-3.239
Aanschafwaarde einde periode	42.756	183.540	133.811	360.107
Cumulatieve afschrijvingen	-26.434	-141.470	-114.951	-282.855
Boekwaarde 31 december 2016	16.322	42.070	18.860	77.252

De overige materiële vaste activa betreffen voornamelijk hardware en aangekochte software. Zelfontwikkelde software wordt, zoals overeengekomen in het Besluit Financiering Rechtspraak, niet geactiveerd. Kunst is niet geactiveerd onder de materiële vaste activa maar is als niet in de balans opgenomen activa verantwoord.

De gehanteerde afschrijvingspercentages zijn in onderstaande tabel opgenomen:

		Afschrijvingspercentage
Grond en gebouwen	Verbouwingen	10%
Installaties en inventarissen	Installaties	10%
	Meubilair	10-20%
	Kantoormachines	20%
	Stoffering	12,5%
	Audiovisuele middelen	12,5%
	Overige	20%
Overige materiële vaste activa	Hardware	33,33%
	Software	33,33%
	Overig (geen ICT-activa)	10-20%

Eigendom

Van een deel van de materiële vaste activa is de Rechtspraak wel economisch eigenaar maar geen juridisch eigenaar. Het betreft hier voornamelijk verbouwingen en bedrijfsinstallaties die zijn geplaatst in panden waarin de rechten zijn gehuisvest. De verbouwingen zijn opgenomen onder de categorie grond en gebouwen, de bedrijfsinstallaties zijn opgenomen in de categorie installaties en inventarissen. Per 1 januari 2017 zal de Rechtspraak een deel van de activa (de gebouw gebonden activa) overdragen aan het Rijksvastgoedbedrijf.

Financiële vaste activa

[2] Vordering Ministerie van Veiligheid en Justitie inzake vakantiegelden

Bedragen x €1.000	31-12-2016	31-12-2015
Vordering inzake vakantiegelden	21.059	21.059

De vordering op het Ministerie van Veiligheid en Justitie inzake de financiering van de te betalen vakantiegelden is ontstaan bij het inwerking treden van het baten-lastenstelsel per 1 januari 2005. Met het Ministerie van Veiligheid en Justitie is geen aflossingschema overeengekomen, wel zijn er afspraken gemaakt over voorwaardelijke aflossingen op het moment dat de Rechtspraak geld tekort heeft. Er wordt door de Rechtspraak geen rente berekend. Elk jaar wordt het saldo van de resterende vordering door het Ministerie van Veiligheid en Justitie bevestigd

Vlottende activa

[3] Vlottende vorderingen

Alle vlottende vorderingen hebben een looptijd korter dan een jaar. De reële waarde van de vorderingen benadert de boekwaarde ervan. Er zijn geen voorzieningen voor oninbaarheid getroffen in 2016. (2015: 0,165 miljoen euro).

Bedragen x €1.000	31-12-2016	31-12-2015
Debiteuren	2.170	1.383
Nog te ontvangen bedragen en overige overlopende activa	1.529	3.660
Vooruitbetaalde bedragen	5.422	5.757
Overlopende activa	6.951	9.417
Totaal	9.121	10.800

[4] Liquide Middelen

Bedragen x €1.000	31-12-2016	31-12-2015
Kas	9	7
Bank	167.905	158.124
Totaal	167.914	158.131

Het banksaldo staat vrij ter beschikking van de Rechtspraak en is een rekening-courant met het Ministerie van Financiën.

Passiva**[5] Eigen vermogen**

Het verloop van de exploitatiereserve is als volgt:

Bedragen x €1.000	31-12-2016	31-12-2015
Stand 1 januari	24.265	23.482
Bestemming resultaat	-22.631	783
Stand 31 december	1.634	24.265

In het Besluit financiering rechtspraak 2005 zijn specifieke afspraken met betrekking tot de financiële verantwoording opgenomen. In deze afspraken is voor de bestemming van het exploitatiesaldo geregeld, in artikel 17 lid 5 en 6, dat het exploitatieresultaat van de rechtspraak wordt toegevoegd aan of in mindering gebracht op de exploitatiereserve van de rechtspraak. In het uitzonderlijke geval dat dit leidt tot een negatief vermogen wordt dit aangezuiverd door Onze Minister en vindt overleg plaats over te nemen maatregelen als bedoeld in artikel 21. Tevens zijn er afspraken gemaakt over de samenstelling en maximale omvang van het duurzaam aan de rechtspraak verbonden vermogen. In overeenstemming met het bovenstaande wordt voorgesteld het exploitatieresultaat over 2016 ten laste van de reserves te brengen. Dit voorstel is in de balans per 31 december 2016 verwerkt, en verklaard in de toelichting op de reserves.

In 2017 stelt het ministerie van VenJ bijna 1 miljard euro ter beschikking voor de Rechtspraak. Bij het maken van de prijsafspraken 2017-2019 heeft VenJ onderkend dat de redelijk goede financiële uitgangsspositie van de Rechtspraak de komende jaren onder druk staat. Geconstateerd is dat met name voor de prijsperiode 2017-2019 de efficiencytaakstelling van het Kabinet en de mogelijke invulling daarvan door de Rechtspraak niet op elkaar aansluiten. Afgesproken is dat VenJ en de Rechtspraak gezamenlijk naar een oplossing zoeken voor de incidentele problematiek als gevolg van ritmeverschillen tussen de reeds ingeboekte KEI-besparingen en de werkelijke realisatie daarvan.

Duidelijk is dat voor 2017 de financiële problematiek als gevolg van dit ritmeverschil aanzienlijk zal zijn. Na de resultaatbepaling van 2016 en de actualisatie van de business case KEI worden de omvang van de financiële problematiek en de mogelijke oplossingen nader in beeld gebracht.

[6] Egalisatierekening

Het verloop van de egalisatierekening is als volgt:

Bedragen x €1.000	31-12-2016	31-12-2015
Stand 1 januari	41.143	57.844
Vrijval egalisatierekening	0	-42.081
Opbrengst/bijdrage meer/minderwerk	12.752	25.380
Stand 31 december	53.895	41.143

Op basis van de met de minister van Veiligheid en Justitie gemaakte afspraken over de te realiseren en gefinancierde productie heeft de Rechtspraak minderwerk voor een bedrag van 39,3 miljoen euro gerealiseerd. De minister heeft het beroep op de hardheidsclausule met betrekking tot vreemdelingenzaken (8,8 miljoen euro) en kantonzaken (17,7 miljoen) gehonoreerd waardoor uiteindelijk een bedrag van 12,8 miljoen euro aan de egalisatierekening wordt toegevoegd.

Verrekening meer- minderwerk 2016

Productgroep	Afspraak productie	Gerealiseerde productie	Correctie op productie hardheidsclausule	Prijs 2016	Meer- minderwerk 70%>egalisatierekening
Straf rechtbank	178.235	174.646*		1.050,22	€ 2.638.342
Civiel rechtbank	294.458	279.489		813,78	€ 8.526.913
Bestuur	52.047	49.926		2.248,08	€ 3.337.006
Vreemdelingenkamer	39.310	29.731	9.579	1.313,85	€ 0
Kanton	1.132.248	973.254	158.994	159,52	€ 0
Belasting rb.	26.627	27.046		1.153,88	-€ 338.050
Civiel hoven	14.413	13.914		3.937,86	€ 1.375.958
Straf hoven	36.723	35.671		1.586,72	€ 1.168.510
Belasting hoven	5.387	7.433		3.711,67	-€ 5.316.644
CRvb	8.469	7.916		3.509,22	€ 1.359.498
					€ 12.751.532

* Hierin zit een dubbelstelling voor 3.000 strafzaken, die in afstemming met de financierder in de gerealiseerde productie is meegenomen. Deze dubbelstelling heeft per saldo geen effect op de feitelijke verrekening.

[7] Voorzieningen

De balanspost voorzieningen betreft de volgende voorzieningen:

Bedragen x €1.000	31-12-2016	31-12-2015
Voorziening nieuwbouw	11.700	17.300
Voorziening BWW & WW-gelden	8.287	9.138
Reorganisatievoorziening	24.908	2.817
Voorziening claims	1.750	1.050
Totaal	46.645	30.305

Voorziening nieuwbouw

De voorziening nieuwbouw verloopt als volgt:

Bedragen x €1.000	31-12-2016	31-12-2015
Stand per 1 januari	17.300	19.800
Onttrekkingen	0	-400
Vrijval	-5.600	-2.100
Dotaties	0	0
Stand per 31 december	11.700	17.300

Deze voorziening heeft betrekking op de in 2017 aan het RijksVastgoedBedrijf (RVB) te betalen afkoopsom als gevolg van de met de nieuwbouw rechtbank Amsterdam gepaard gaande sloop van enkele panden. Vanwege het nieuwe rijkshuisvestingsstelsel dat ingaat op 1 januari 2017, is de egalisereserve voor de totale huurvoorraad van de Rechtspraak in 2016 in één keer aan het RVB betaald. Het in deze voorziening begrepen aandeel egalisereserve van 5,6 miljoen euro is dan ook in 2016 vrijgevallen. De voorziening is volledig kortlopend.

Voorziening BWW & WW-gelden

De voorziening BWW & WW verloopt als volgt:

Bedragen x €1.000	31-12-2016	31-12-2015
Stand per 1 januari	9.138	10.574
Onttrekkingen	-3.585	-3.692
Vrijval	-1.123	-1.311
Dotaties	3.857	3.567
Stand per 31 december	8.287	9.138

De toekomstige verplichtingen uit hoofde van bovenwettelijke werkloosheidsuitkering en de werkloosheidsuitkeringen zijn in deze voorziening opgenomen in aansluiting op de wettelijke regeling hieromtrent. De voorziening is opgenomen tegen contante waarde en in de voorziening is rekening gehouden met de geschatte einddatum van de uitkering. Van de voorziening is een bedrag van 4,5 miljoen euro als langlopend (langer dan een jaar) aan te merken.

Reorganisatievoorziening

De reorganisatievoorziening verloopt als volgt:

Bedragen x €1.000	31-12-2016	31-12-2015
Stand per 1 januari	2.817	4.180
Onttrekkingen	-1.338	-1.825
Vrijval	-194	-516
Dotaties	23.623	978
Stand per 31 december	24.908	2.817

De reorganisatievoorziening is gevormd ter dekking van de kosten van reorganisaties binnen de Rechtspraak. In de voorziening zijn onder meer de kosten opgenomen voor loondoorbetaling, begeleidingskosten en juridische kosten zoals opgenomen in het Van Werk Naar Werk-beleid. Van de voorziening is een bedrag van 20 miljoen euro als langlopend (langer dan een jaar) aan te merken.

Voorziening claims

De voorziening claims verloopt als volgt:

Bedragen x €1.000	31-12-2016	31-12-2015
Stand per 1 januari	1.050	900
Onttrekkingen	-	-75
Vrijval	-400	-175
Dotaties	1.100	400
Stand per 31 december	1.750	1.050

De voorziening is getroffen voor claims waar een verwachte uitstroom van liquide middelen is. Van de voorziening is een bedrag van 0,05 miljoen euro als langlopend (langer dan een jaar) aan te merken. Langlopende schulden

Langlopende schulden

[8] Leningen bij het Ministerie van Financiën

Bedragen x € 1.000	31-12-2016	31-12-2015
Stand per 1 januari lang en kort	93.274	94.793
Aflossing gedurende het jaar	-25.645	-24.774
Leningen aangegaan	19.260	23.255
<i>Stand lang en kort 31 december</i>	<i>86.889</i>	<i>93.274</i>
Kortlopend deel volgend boekjaar	-24.464	-25.010
Stand per 31 december lang	62.425	68.264

De leningen zijn aangegaan ter financiering van de materiële vaste activa. De rente inzake de leningen varieert, afhankelijk van de looptijd van de lening, tussen 0% en 4,51%.

Specificatie langlopend deel van de leningen	Bedragen x € 1.000
Deel van de lening dat afgelost wordt in 2018;	18.748
Deel van de lening die afgelost worden in 2019-2023;	39.900
Deel van de lening dat afgelost wordt na 2023.	3.777
Totaal	62.425

Langlopende schulden met een resterende looptijd van minder dan één jaar, waaronder de aflossingsverplichtingen voor komende jaar, zijn verantwoord onder de kortlopende schulden.

[9] Vooruitontvangen bedragen Openbaar Ministerie

De gemeenschappelijke materiële vaste activa met het Openbaar Ministerie zijn veelal geactiveerd op de balans van de Rechtspraak, omdat die doorgaans de grootste gebruiker is. Van de vooruitontvangen bedragen Openbaar Ministerie is een bedrag van 1,2 miljoen euro als langlopend (langer dan een jaar) aan te merken.

[10] Kortlopende schulden

De kortlopende schulden hebben een resterende looptijd van korter dan een jaar. De reële waarde van de kortlopende schulden benadert de boekwaarde vanwege het kortlopend karakter ervan.

Bedragen x €1.000	31-12-2016	31-12-2015
Crediteuren	18.286	14.857
Vooruitontvangen bedragen	3.223	5.013
Lening Ministerie van Financiën (kortlopend deel < 1 jaar)	24.464	25.010
Vrijval vooruitontvangen bedragen OM (kortlopend deel < 1 jaar)	414	497
Mutatie egalisatierekening		
Reservering vakantiegelden	27.620	27.249
Eindejaaruiterkering incl. sociale lasten	4.647	4.445
Rentekosten	49	67
Overig	30.169	26.821
Overlopende passiva	62.485	58.582
Totaal	108.872	103.959

Financiële instrumenten

Algemeen

De in deze toelichting opgenomen gegevens verschaffen informatie die behulpzaam is bij het schatten van de omvang van risico's die verbonden zijn aan zowel de in de balans opgenomen als de niet in de balans opgenomen financiële instrumenten.

Kredietrisico

De Rechtspraak handelt enkel met kredietwaardige partijen en heeft procedures opgesteld om de kredietwaardigheid te bepalen. Bovendien bewaakt de Rechtspraak voortdurend haar vorderingen en hanteert een aanmaningsprocedure. De Rechtspraak neemt deel aan schatkistbankieren waardoor er nihil risico is bij financiële instellingen. Door de bovenstaande maatregelen is het kredietrisico voor de Rechtspraak minimaal. Het maximale kredietrisico aangaande vorderingen, liquide middelen en niet in de balans opgenomen financiële activa is weergegeven onder de desbetreffende toelichtingen.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Niet in de balans opgenomen activa

Kunst

De historische aanschafwaarde van de aanwezige kunst ultimo 2016 is circa 1,8 miljoen euro (2015: circa 1,8 miljoen euro).

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Personele verplichtingen

De verplichtingen aan personeel uit hoofde van openstaande verlofsaldi ultimo 2016 bedraagt 27,2 miljoen euro (2015: 20,9 miljoen euro). Hierbij is rekening gehouden met een opslag voor sociale lasten en pensioenpremies.

Huurverplichtingen

De verplichtingen met betrekking tot door de Rechtspraak gehuurde panden bedroegen ultimo 2016 71,0 miljoen euro (2015: circa 116,0 miljoen euro). De lagere verplichting is een gevolg van het nieuwe rijkshuisvestingstelsel dat per 1 januari 2017 is ingegaan.

Facilitaire verplichtingen

Deze verplichtingen bedragen voor boekjaar 2017 circa 11,0 miljoen euro (2016: circa 12,0 miljoen euro) en hebben betrekking op kosten voor onder andere beveiliging, catering en schoonmaak.

Juridische claims

De verplichtingen met betrekking tot de juridische claims, anders dan degene die op de balans zijn opgenomen, zullen naar inschatting niet leiden tot significante verplichtingen.

Toelichting op de geconsolideerde winst-en-verliesrekening

[11A] Bijdrage kerndepartement Ministerie van Veiligheid en Justitie

Dit betreft de totale bijdrage zoals die door de Minister van Veiligheid en Justitie is verstrekt.

Bedragen x € 1.000	2016	2015
Stand Miljoenennota	934.045	953.130
Mutaties Voorjaarsnota regulier	72.670	1.599
Mutaties Voorjaarsnota uit egalisatierekening	0	42.081
Mutaties Najaarsnota / Slotwet	65.024	7.009
<i>Subtotaal</i>	<i>1.071.739</i>	<i>1.003.819</i>
Vooruitontvangen bijdrage tuchtrecht		284
Verrekening bijdrage gerechtskosten	-648	-661
Totaal beschikbaar	1.071.091	1.003.442

In de bijdrage van het Ministerie van Veiligheid en Justitie is een bijdrage in de gerechtskosten begrepen die in 2016 2,4 miljoen euro (2015: 3,1 miljoen euro) bedraagt. Deze bijdrage is gelijk aan de gemaakte gerechtskosten [18]. De gerealiseerde gerechtskosten worden volledig vergoed.

In 2016 is eenmalig een vergoeding (65 miljoen euro) verkregen ter hoogte van de eveneens eenmalige huisvestingskosten in verband met de afrekening in het kader van het nieuwe rijkshuisvestingsstelsel.

[11B] Overige bijdrage van Ministerie van Veiligheid en Justitie

Bedragen x € 1.000	2016	2015
Bijdragen V&J-diensten spir-it	5.789	6.338
Bijdrage OM gerechten	8.921	9.909
Bijdrage OM SSR	6.129	6.460
Kluwer/SDU bijdrage OM en Hoge Raad	1.260	1.260
Bijdrage V&J Leonardo griffierechten	94	57
Overige	0	205
Totaal	22.193	24.229

De overige bijdrage van het Ministerie van Veiligheid en Justitie bestaat uit bijdragen van andere onderdelen van het Ministerie.

[12] Overige bedrijfsopbrengsten

Bedragen x € 1.000	2016	2015
Parketpolitie rechtbank Amsterdam	5.480	5.480
Accountantskamer	1.107	1.144
Medisch tuchtrecht	257	188
Bijdragen SSR	974	1.502
Huuropbrengsten	958	0
Overig	359	54
Totaal	9.135	8.368

[13] Bijdrage meer/minder werk

Dit betreft het saldo van meer- en minderwerk van productie zoals dat door de Rechtspraak is gerealiseerd ten opzichte van de met de Minister van Veiligheid en Justitie gemaakte afspraken bij het vaststellen van de begroting. Deze wordt afgerekend tegen 70% van de afgesproken tarieven. Voor 2016 heeft de Rechtspraak met de Minister de afrekening met de egalisatierekening per saldo vastgesteld op 12,8 miljoen euro minder/meerwerk (2015: 25,4 miljoen euro minderwerk).

Zie de specificatie van het meer/minder werk onder de toelichting van de egalisatierekening.

[14] Personele kosten

Bedragen x € 1.000	2016	2015
Salarissen	576.000	563.775
Sociale lasten	63.554	60.984
Pensioenpremies	72.558	71.420
Overige personele kosten	91.510	63.756
Totaal	803.622	759.935

Personeelsomvang

De personele kosten zijn te relateren aan het aantal werknemers bij de Rechtspraak. Hierover geven de tabellen “Aantal medewerkers en formatie in 2012-2016” en “Bezetting landelijke diensten” in het Jaarverslag nadere informatie. Ultimo 2016 waren er 9.458 FTE (2015: 9.395 FTE) in dienst bij de gerechten en de landelijke diensten. De overige personele kosten zijn toegenomen in verband met de vorming van de reorganisatievoorziening in het kader van het programma Kwaliteit en Innovatie.

Bezoldiging bestuurders

De voorzitter en de drie leden van de Raad voor de rechtspraak worden bezoldigd op basis van artikel 86 van de Wet op de rechterlijke organisatie juncto artikel 1 en 2 van het Besluit rechtspositie leden gerechtshoven en Raad voor de rechtspraak juncto artikel 7 en bijlage 3 van de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren. De totale bezoldiging 2016 van de voorzitter en de leden van de Raad voor de rechtspraak is 648.334 euro (2015: 604.703 euro).

[15] Materiële kosten

Bedragen x € 1.000	2016	2015
Huisvestingskosten	172.239	115.134
Exploitatiekosten	106.599	105.164
Totaal	278.838	220.298

De huisvestingskosten zijn euro 57,1 miljoen hoger dan in 2015. Dit wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door incidentele kosten van euro 65,1 miljoen in verband met het nieuwe rijkshuisvestingsstelsel. Voor deze kosten zijn voor 65,1 miljoen aanvullende bijdragen ontvangen van het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

De exploitatiekosten zijn nagenoeg gelijk gebleven. De twee belangrijkste verklarende factoren zijn:

- een bezuiniging van euro 4 miljoen op de kosten van de bedrijfsvoering van de gerechten en;
- een toename van euro 4 miljoen voor digitalisering van de Rechtspraak.

Accountants honoraria

Onder de exploitatiekosten zijn de accountants honoraria opgenomen.

Onderstaande honoraria betreffen de werkzaamheden die bij de Rechtspraak en bij de in de consolidatie betrokken organen zijn uitgevoerd door accountantsorganisaties en externe accountants zoals bedoeld in art. 1, lid 1 Wta (Wet toezicht accountantsorganisaties). De volgende bedragen zijn ten laste van het resultaat gebracht:

Bedragen x € 1.000	2016	2015
Controle van de jaarrekening	553	523
Andere controlewerkzaamheden	164	190
Fiscale advisering	0	0
Andere niet-controlediensten	69	0
Totaal	786	713

[16] Afschrijvingen materiële vaste activa

De afschrijvingskosten [zie ook 1] worden verminderd met de vrijval van de balanspost vooruitontvangen bedragen voor gemeenschappelijke activa van het Openbaar Ministerie.

Bedragen x € 1.000	2016	2015
Totaal afschrijvingen [1]	26.701	25.560
+/- vrijval vooruitontvangen OM en overige correcties	-658	-697
Afschrijvingskosten	26.043	24.863

[17] Gerechtskosten

Onder gerechtskosten worden verstaan de kosten die het gerecht maakt gedurende of als gevolg van de behandeling van een aan de rechter voorgelegde zaak. Deze gerealiseerde kosten worden volledig vergoed door het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

[18] Rentelasten

Het betreft hier de rentelasten als gevolg van de door het Ministerie van Financiën verstrekte leningen ten behoeve van de aanschaf van materiële vaste activa.

Gebeurtenissen na balansdatum bij de geconsolideerde jaarrekening

Op 1 januari 2017 is in het kader van het nieuwe Rijkshuisvestingsstelsel een substantieel deel van de materiële vaste activa overgedragen aan het Rijksvastgoedbedrijf.

Ondertekening van de jaarrekening

Den Haag, 12 april 2017

Voorzitter Raad voor de rechtspraak,
w.g. mr. F.C. Bakker

Lid Raad voor de rechtspraak,
w.g. drs. P. Arnoldus

Raad voor de rechtspraak
Den Haag

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de voorzitter en leden van de Raad voor de rechtspraak.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2016 van de Rechtspraak te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel is de jaarrekening 2016 van de Rechtspraak in alle van materieel belang zijnde aspecten, opgesteld in overeenstemming met de door de Rechtspraak gekozen en beschreven grondslagen, zoals uiteengezet in de paragraaf ‘Toelichting op de geconsolideerde balans en winst- en verliesrekening’ van de toelichting op de jaarrekening.

Voorts zijn wij van oordeel dat de in deze jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties over 2016 in alle van materieel belang zijnde aspecten voldoen aan de eisen van financiële rechtmatigheid. Dit houdt in dat de bedragen in overeenstemming zijn met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2016;
- de winst-en-verliesrekening over 2016;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van de Rechtspraak zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat de rapportage set andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens;
- de bijlagen bij het jaarverslag.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De Raad voor de rechtspraak is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag, de overige gegevens en de bijlagen.

Benadrukking van de basis voor financiële verslaggeving en beperking in gebruik en verspreidingskring

Wij vestigen de aandacht op de paragraaf Toelichting op de geconsolideerde balans en winst-en-verliesrekening van de jaarrekening waarin de basis voor financiële verslaggeving uiteen is gezet. De gehanteerde grondslagen zijn door de Rechtspraak in overeenstemming met de eisen uit de Wet op de rechterlijke organisatie. De financiële informatie is opgesteld met als doel informatie te verstrekken aan de Rechtspraak, Ministerie van Veiligheid en Justitie en de Tweede Kamer. Hierdoor is de financiële informatie mogelijk niet geschikt voor andere doeleinden. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid. Wij aanvaarden derhalve geen aansprakelijkheid jegens derde partijen die inzage krijgen in deze verklaring of deze verklaring in handen krijgen.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

De Raad voor de rechtspraak is op grond van artikel 104 van de Wet op de rechterlijke organisatie verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening, in overeenstemming met de door de Rechtspraak gekozen en beschreven grondslagen, zoals uiteengezet in de paragraaf 'Toelichting op de geconsolideerde balans en winst- en verliesrekening'. De Raad voor de rechtspraak is tevens verantwoordelijk voor de financiële rechtmatigheid van de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties. Dit houdt in dat deze bedragen tot stand moeten zijn gekomen in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controle-opdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van

deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen, in overeenstemming met de door de Rechtspraak gekozen en beschreven grondslagen, zoals uiteengezet in de paragraaf 'Toelichting op de geconsolideerde balans en winst- en verliesrekening' en de financiële rechtmatigheid van de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties.

Wij communiceren met de Raad voor de rechtspraak onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Den Haag, 13 april 2017

Ernst & Young Accountants LLP
w.g. S.B. Spiessens RA

Bijlage

Bezoldiging bestuurders

De Raad kiest voor optimale transparantie ten aanzien van de bezoldiging van bestuurders en gewezen-bestuurders. Met het overzicht hieronder is deze transparantie ingevuld.

Bestuurders

Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Functie(s)	Naam	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen ten behoeve van beloningen betaalbaar op termijn	Bezoldiging	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband	Interim
Raad voor de rechtspraak	Voorzitter	Dhr. F.C. Bakker	€ 151.853	€ -	€ 15.711	€ 167.564	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Lid	Dhr. C.H.W.M. Sterk	€ 141.729	€ -	€ 15.425	€ 157.154	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Lid	Mevr. H. Rappa-Velt	€ 146.728	€ -	€ 15.130	€ 161.858	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Lid	Dhr. P. Arnoldus	€ 146.728	€ -	€ 15.030	€ 161.758	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
College van Beroep van het bedrijfsleven	Rechterlijk lid/ waarnemend voorzitter	Dhr. H. Bolt	€ 149.642	€ -	€ 15.558	€ 165.200	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee
	Niet-rechterlijk lid	Dhr. R.W.L. Koopmans	€ 134.851	€ -	€ 15.030	€ 149.881	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
Centrale Raad van Beroep	Voorzitter	Dhr. T.G.M. Simons	€ 157.401	€ 90	€ 15.834	€ 173.325	n.v.t.	n.v.t.	1,11	nee
	Rechterlijk lid	Dhr. H.C.P. Venema	€ 130.011	€ -	€ 15.093	€ 145.104	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
Gerechtshof Amsterdam	Voorzitter	Dhr. H.T. van der Meer	€ 141.909	€ 7	€ 15.425	€ 157.341	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Rechterlijk lid	Dhr. W.J.J. Los	€ 139.226	€ -	€ 15.329	€ 154.555	n.v.t.	n.v.t.	1,07	nee
	Niet-rechterlijk lid	Dhr. W. Wijbrands	€ 103.613	€ 26	€ 14.440	€ 118.079	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden	Voorzitter	Dhr. A.R. van der Winkel	€ 157.396	€ 2	€ 15.834	€ 173.232	n.v.t.	n.v.t.	1,11	nee
	Rechterlijk lid	Mevr. ZJ Oosting	€ 129.157	€ -	€ 14.913	€ 144.070	n.v.t.	n.v.t.	1,07	nee
	Rechterlijk lid	Dhr. J.B. de Groot	€ 77.051	€ -	€ 8.915	€ 85.966	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee
	Niet-rechterlijk lid	Mevr. M.H. van Kuijk	€ 117.060	€ -	€ 14.720	€ 131.780	n.v.t.	n.v.t.	1	nee

Bestuurders										
Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Functie(s)	Naam	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen ten behoeve van beloningen betaalbaar op termijn	Bezoldiging	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband	Interim
Gerechtshof Den Haag	Voorzitter	Dhr. L. Verheij	€ 149.653	€ -	€ 15.627	€ 165.280	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee
	Rechterlijk lid	Dhr. A. de Lange	€ 144.262	€ -	€ 15.471	€ 159.733	n.v.t.	n.v.t.	1,11	nee
Gerechtshof Den Bosch	Voorzitter	Dhr. R.C.A.M. Philippart	€ 149.653	€ 42	€ 15.635	€ 165.330	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee
	Rechterlijk lid	Mevr. A.A.E. Dorsman	€ 137.234	€ -	€ 15.282	€ 152.516	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee
	Niet-rechterlijk lid	Dhr. P.M.L.O. Scholte	€ 95.438	€ 13	€ 12.837	€ 108.288	n.v.t.	n.v.t.	0,89	nee
Rechtbank Amsterdam	Voorzitter	Dhr. H.C. Naves	€ 141.909	€ -	€ 15.425	€ 157.334	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Rechterlijk lid	Mevr. E. de Rooij	€ 130.011	€ -	€ 15.093	€ 145.104	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Niet-rechterlijk lid	Dhr. H.C.J. Janssen	€ 129.054	€ -	€ 14.767	€ 143.821	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
Rechtbank Den Haag	Voorzitter	Dhr. M.A. van de Laarschot	€ 145.781	€ -	€ 15.527	€ 161.308	n.v.t.	n.v.t.	1,03	nee
	Rechterlijk lid	Dhr. R. Smits	€ 130.011	€ -	€ 15.093	€ 145.104	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Niet-rechterlijk lid	Mevr. M.M. Leenders	€ 113.532	€ 327	€ 14.720	€ 128.579	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
Rechtbank Limburg	Voorzitter	Dhr. P.W.E.C. Pulles	€ 137.075	€ -	€ 15.286	€ 152.361	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Rechterlijk lid	Dhr. L.A. Gruiters	€ 123.641	€ 226	€ 14.968	€ 138.835	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Niet-rechterlijk lid	Mevr. Y.D.M. van Otterdijk	€ 107.368	€ -	€ 14.440	€ 121.808	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
Rechtbank Midden-Nederland	Voorzitter	Mevr. J. Mendlik	€ 133.814	€ -	€ 14.915	€ 148.729	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Rechterlijk lid	Dhr. G.F.H. Lycklama A Nijeholt	€ 121.065	€ -	€ 14.744	€ 135.809	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Niet-rechterlijk lid	Dhr. E. Jonasse	€ 119.298	€ -	€ 14.748	€ 134.046	n.v.t.	n.v.t.	1,11	nee

Bestuurders

Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Functie(s)	Naam	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen ten behoeve van beloningen betaalbaar op termijn	Bezoldiging	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband	Interim
Rechtbank Noord-Holland	Voorzitter	Mevr. E. de Greeve	€ 122.199	€ -	€ 14.269	€ 136.468	n.v.t.	n.v.t.	0,96	nee
	Rechterlijk lid	Mevr. I.J.B. Corbey	€ 132.868	€ -	€ 15.270	€ 148.138	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Niet-rechterlijk lid	Mevr. S. Vaessen	€ 107.368	€ -	€ 14.466	€ 121.834	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
Rechtbank Noord-Nederland	Wvd. Voorzitter	Dhr. G. Tangenberg	€ 140.340	€ 1.495	€ 15.377	€ 157.212	n.v.t.	n.v.t.	1,08	nee
	Niet-rechterlijk lid	Dhr. M.G. Poorthuis	€ 117.778	€ 1.560	€ 14.708	€ 134.046	n.v.t.	n.v.t.	1,1	nee
Rechtbank Oost-Brabant	Voorzitter	Mevr. C.M. Wiertz - Wezenbeek	€ 137.075	€ -	€ 15.286	€ 152.361	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Rechterlijk lid	Mevr. P.E.M. Messer - Dimnissen	€ 113.337	€ 71	€ 13.669	€ 127.077	n.v.t.	n.v.t.	0,92	nee
	Niet-rechterlijk lid	Dhr. M.J. Kemp	€ 116.166	€ -	€ 14.665	€ 130.831	n.v.t.	n.v.t.	1,09	nee
Rechtbank Gelderland	Voorzitter	Mevr. M.J. Blaisse	€ 137.062	€ 153	€ 15.270	€ 152.485	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Rechterlijk lid	Dhr. J.H.J. Evers	€ 127.452	€ -	€ 14.889	€ 142.341	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Niet-rechterlijk lid	Dhr. L. Civile	€ 112.183	€ -	€ 14.662	€ 126.845	n.v.t.	n.v.t.	1,05	nee
Rechtbank Overijssel	Voorzitter	Dhr. T. Avedissian	€ 152.024	€ -	€ 15.688	€ 167.712	n.v.t.	n.v.t.	1,11	nee
	Rechterlijk lid	Dhr. H.J.H. van Meegen	€ 123.605	€ 28	€ 14.891	€ 138.524	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
	Niet-rechterlijk lid	Dhr. J.M. Vroomen	€ 107.316	€ -	€ 14.433	€ 121.749	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
Rechtbank Rotterdam	Voorzitter	Mevr. R.G. de Lange - Tegelaar	€ 149.653	€ -	€ 15.629	€ 165.282	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee
	Rechterlijk lid	Dhr. J.B. van den Beld	€ 137.234	€ -	€ 15.282	€ 152.516	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee
	Niet-rechterlijk lid	Dhr. JAA Rooijers	€ 123.563	€ -	€ 14.889	€ 138.452	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee

Bestuurders

Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Functie(s)	Naam	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen ten behoeve van beloningen betaalbaar op termijn	Bezoldiging	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband	Interim
Rechtbank Zeeland-West-Brabant	Voorzitter	Mevr. MW Koek	€ 144.550	€ -	€ 15.483	€ 160.033	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee
	Rechterlijk lid	Dhr. AJRM Vermolen	€ 130.510	€ -	€ 15.069	€ 145.579	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee
	Niet-rechterlijk lid	Dhr. JH Willems	€ 119.449	€ 371	€ 14.746	€ 134.566	n.v.t.	n.v.t.	1,11	nee
Bureau raad voor de rechtspraak	Directeur	Dhr. F van Dijk	€ 126.471	€ 3.248	€ 14.887	€ 144.606	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee
	Directeur	Mevr. L van der Zwaard	€ 117.328	€ 3.248	€ 14.716	€ 135.292	n.v.t.	n.v.t.	1,11	nee
LDCR	Directeur	Dhr. PM van Schaik	€ 124.841	€ 3.248	€ 14.781	€ 142.870	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee
SSR	Voorzitter College	Mevr. RHM Jansen	€ 152.024	€ -	€ 15.679	€ 167.703	n.v.t.	n.v.t.	1,11	nee

Gewezen bestuurders

Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Functie(s)	Naam	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen ten behoeve van beloningen betaalbaar op termijn	Bezoldiging	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband	Interim
Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden	sr. Rechter	Dhr. J.B. de Groot	€ 55.037	€ -	€ 6.368	€ 61.405	n.v.t.	n.v.t.	1,06	nee
Rechtbank Midden-Nederland	sr. Rechter	Dhr. HA Uniken Venema	€ 28.997	€ -	€ 2.470	€ 31.467	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
Rechtbank Noord-Nederland	sr. Rechter	Dhr. DJ Keur	€ 132.783	€ 123	€ 15.425	€ 148.331	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
Rechtbank Noord-Holland	sr. Rechter	Dhr. EJ van der Molen	€ 137.075	€ -	€ 15.284	€ 152.359	n.v.t.	n.v.t.	1	nee
Rechtbank Overijssel	sr. Rechter	Dhr. GG Vermeulen	€ 131.479	€ -	€ 15.267	€ 146.746	n.v.t.	n.v.t.	1,11	nee
Rechtbank Zeeland-West-Brabant	sr. Rechter	Dhr. AGM Zander	€ 139.898	€ 62	€ 15.336	€ 155.296	n.v.t.	n.v.t.	1,11	nee
Rechtbank Gelderland	Programma directeur KEI	Mevr. M Commelin	€ 118.201	€ -	€ 14.648	€ 132.849	n.v.t.	n.v.t.	1	nee